

T.C.
ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

**“FEDERAL ALMANYA’DA GÖÇ VE ENTEGRASYON
POLİTİKALARI”**

**YURTDIŞI İŞÇİ HİZMETLERİ
UZMANLIK TEZİ**

Hazırlayan
Ali HAKSEVER

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Filiz KARTAL

Ankara, 2014

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR.....	iii
RESİMLER LİSTESİ	iv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ANALİZ

1.1. GÖÇ	3
1.1.1. Göç Tanımları	6
1.1.2. Göçün Sebepleri.....	8
1.1.3. Göç Hareketinin Sonuçları.....	13
1.2. ENTEGRASYON VE TANIMLARI	20
1.2.1. Yapısal Entegrasyon	23
1.2.2. Kültürel Entegrasyon	23
1.2.3. Sosyal Entegrasyon.....	24
1.2.4. Özdeşleşme Entegrasyonu	24
1.3. ASİMİLASYON KAVRAMI.....	25

2. BÖLÜM

F.ALMAN YA'DA GÖÇ HAREKETLERİ: TARİHSEL SÜREÇ

2.1. 19. YÜZYIL DÖNEMİ.....	28
2.1.1. Prusya-Alman ya Krallığı ve Tarım Alanında Göç	28
2.1.2. Kontrol Sistemi	29
2.1.3. Sınır Dışı	30
2.2. 20.YÜZYIL DÖNEMİ.....	32
2.2.1. I. Dünya Savaşı Dönemi	32

2.2.2. Savaş Esirleri, İşgücü	33
2.2.3. Weimar Cumhuriyeti	35
2.2.4. Nazi Almanya'sı Dönemi (3.İmparatorluk).....	44
2.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI.....	52
2.3.1. Sığınmacılar Bürosu	54
2.3.2. Doğu Almanya.....	55

3. BÖLÜM

MİSAFİR İŞÇİLER

3.1. MİSAFİR İŞÇİ KABULÜ	58
3.1.1. İşçi Göçüne Kadar F.Almanya	58
3.1.2. İşçi Alımı Anlaşmaları	62
3.2. TÜRK MİSAFİR İŞÇİLER.....	68
3.2.1. Almanya-Türkiye İşçi Alımı Anlaşması.....	68
3.2.2. Türk İşçilerin Durumları.....	70
3.2.3. Kuşaklar.....	76
3.3. ENTEGRASYON POLİTİKALARI VE GÖÇMENLER.....	81
3.3.1. Birinci Aşama	81
3.3.2. İkinci Aşama.....	83
3.3.3. Üçüncü Aşama.....	84
3.3.4. Dördüncü Aşama	84
3.3.5. Beşinci Aşama	88
3.3.6. Altıncı Aşama	89
3.3.7. Yedinci Aşama	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
\$:	Amerikan Doları
A.g.e.	:	Adı geçen eser
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AMJ	:	Ahmediyye Müslüman Cemaati
CDU	:	Christlich Demokratische Union Deutschlands (Hıristiyan Demokrat Birliği Almanya)
CSU	:	Christlich-Soziale Union (Hıristiyan Sosyal Birliği)
Ditib	:	Diyanet İşleri Türk İşlam Birliği
Erş.	:	Erişim
F.Almanya	:	Federal Almanya
IOM	:	International Organization for Migration (Uluslararası G Örgütü)
Mil.	:	Milyon
NPD	:	Nationaldemokratische Partei Deutschlands (Almanya Ulusal Demokratik Partisi)
SPD	:	Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Almanya Sosyal Demokrat Partisi)
vb.	:	ve benzeri
YY	:	Yüzyıl

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa 28	Alman İmparatorluğu Bayrağı 1889 http://de.deutschland.wikia.com/wiki/Datei:480px-Wappen_Deutsches_Reich_-_Reichsadler_1889.png , (Erş. 12.2013)
Sayfa 33	Klagenfurter Zeitung, Gazete manşeti resmi, http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/de/Klgft_ztg_19140801.jpg/673px-Klgft_ztg_19140801.jpg (Erş. 12.2013)
Sayfa 35	Weimar Cumhuriyeti Arması, 1919-1933 http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Wappen_Deutsches_Reich_(Weimarer_Republik).svg (Erş. 04.2014)
Sayfa 40	Deutsche Arbeiterzentrale, Alman Çalışanlar Merkezi 1850-1945 http://oldthing.de/Deutsche-Arbeiterzentrale-Berlin-0013121696 (Erş. 01.2014)
Sayfa 44	Nazi Kartalı, Reichsadler 1933-1945 http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Parteiadler_der_Nationalsozialistische_Deutsche_Arbeiterpartei_(1933-1945).svg?uselang=tr (Erş. 01.2014)
Sayfa 45	Yabancı Çalışan defteri, 1944 http://www.dhm.de/lemo/objekte/pict/am000625/index.html , (Erş. 02.2014)
Sayfa 54	Sığınmacıların tanınması Federal Dairesi, 1953-1965 http://www.60-jahre-bamf.de/B60/DE/Wandel/Geschichte/geschichte-node.html (Erş. 02.2014)
Sayfa 54	Sığınmacıların tanınması Federal Dairesi, 1965-2005 http://www.60-jahre-bamf.de/B60/DE/Wandel/Geschichte/geschichte-node.html (Erş. 02.2014)
Sayfa 54	Göçmen ve Mülteciler Federal Dairesi, 2005-.... http://www.60-jahre-bamf.de/B60/DE/Wandel/Geschichte/geschichte-node.html (Erş. 02.2014)
Sayfa 59	Marshall European Recovery, 1948 http://commons.wikimedia.org/wiki/File:US-MarshallPlanAid-Logo.svg (Erş. 01.2014)

Sayfa 62	Vita Nuova, 1957 http://www.migrationsroute.nrw.de/themen.php?thema_id=47&erinnerungsort=.. (Erş. 02.2014)
Sayfa 62	Für 60 Mark einen Italiener, 1960 http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/anwerbung-von-arbeitskraeften/ (Erş. 01.2014)
Sayfa 66	Amando Rodrigues De Sa, 1964 http://www.stern.de/politik/geschichte/50-jahre-anwerbeabkommen-niemand-dachte-an-integration-551831.html (Erş. 03.2014)
Sayfa 69	Sirkeci-Münih Tren bileti, 1964 http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/die-anreise-der-tuerkischen-gastarbeiter/ (Erş. 02.2014)
Sayfa 70	Türkçe broşür, http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/das-deutsch-tuerkische-anwerbeabkommen/ (Erş. 03.2014)
Sayfa 73	Ford-Köln Yönetmelik, 1962 http://www.hdg.de/lemo/objekte/pict/KontinuitaetUndWandel_broschuereFordWerke/index.html , (Erş.03.2014)
Sayfa 74	İsmail Bahadır, 1969 http://www.pnn.de/politik/384562/ (Erş. 03.2014)
Sayfa 75	Ganz Unten (En Alta) 1985 http://www.kiwi-verlag.de/buch/ganz-untten/978-3-462-01924-7/ (Erş. 03.2014)

GİRİŞ

Sanayileşmesini tamamlayan Avrupa ülkeleri, çıkan savaşlar sonrası yaşanan kitlesel ölümler nedeniyle çalışacak *işgücü* bulmakta zorlanmaya başlamış ve bu *işgücü açığı* kapatmak için arayışlara girmiş; bu açığı kapatmak için de *başka ülkelere* *vasıflı işçi temini* yoluna gitmişlerdir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında, ülkeyi yeniden inşa etmek için –gerek alt yapı, gerekse üst yapı ve sanayi alanında - büyük hamle yapan Almanya, söz konusu açığı kapatmak adına başka ülkelere göçmen işçi alımında başı çekmektedir. Bu doğrultuda Almanya, sırasıyla 1955 yılında İtalya, 1960 yılında İspanya ve Yunanistan, 1961 yılında Türkiye, 1963 yılında Fas, 1964 yılında Portekiz, 1965 yılında Tunus ve 1967 yılında Yugoslavya ile işçi alımı anlaşmaları yaparak işçi açığını kapatmaya çalışmıştır.¹

Bu anlaşmalar sonucunda gelen işçilere “*misafir işçi*” olarak hitap edilmiş ve kalıcı olmaları beklenmemiştir. Ancak, uzun süreli çalışma sözleşmeleri ile birlikte aile birleşimi başlayınca durum değişmeye başlamış ve politikalar yeniden şekillenerek değişime uğramıştır.

Bu çalışmanın amacı, Almanya'nın izlemiş olduğu göç politikası ile farklı kültürlerden gelen göçmenlerin Alman kültürüne ve toplumuna uyumu için uygulanan entegrasyon politikaları ve bu politikaların yabancılar üzerindeki etkilerinin irdelenmesidir. Çalışma başlıca üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, göç kavramı, göçün sebepleri, sonuçları, ile entegrasyon kavramı ve türleri ile asimilasyon kavramı açıklanmış; ayrıca göç hareketlerinin sonucu olarak ortaya çıkan kültürler yaklaşmasına da değinilmiştir.

¹ Wolfgang Seifert; 2012, Geschichte der Zuwanderung nach Deutschland nach 1950, <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138012/geschichte-der-zuwanderung-nach-deutschland-nach-1950?p=all>,(Erişim: 12.2013)

İkinci bölümde, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'sında - Krallık dönemi, Cumhuriyet dönemi, İmparatorluk dönemi ve yeniden Cumhuriyet dönemi - yaşanan göç hareketleri ve Almanya'nın yabancılara karşı izlemiş olduğu politikalar çeşitli açılardan incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Almanya'nın ekonomik mucize olarak adlandırılan dönem sonrasında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke ile yapmış olduğu işçi alımı anlaşmaları, Türklerin Almanya'ya gelişleri ile geçmişten günümüze katettikleri aşamalar ve bir ülkenin başlangıçta yabancılar politikası olarak adlandırılan politikaların zaman içerisinde hangi aşamalardan geçerek nasıl entegrasyon politikalarına dönüştüğü ele alınmıştır.

Araştırmanın önemli bulgu ve örnekleri sonuç bölümünde vurgulanmıştır.

Araştırma, esas olarak, ilgili literatür ve elektronik ortam taraması ile ilgili kuruluşların istatistik verilerinden yararlanma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ANALİZ

1.1. GÖÇ

Göç hareketlerinin ve göçün insanlık tarihi kadar eski bir başlangıca sahip olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlar tarih boyunca buldukları noktadan başka noktalara çeşitli sebeplerden ötürü göç etme ihtiyacı duymuşlardır.

Mustafa Mutluer'e göre tarihsel süreç içerisinde ilk kitlesel göç hareketleri Amerika Kıtası'nın keşfinden sonra ortaya çıkmıştır. Amerika'nın keşfinden sonraki göç hareketinde milyonlarca insan Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden Amerika'ya gelmiştir. İspanya ve Portekiz'den başlayan bu dalga giderek diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Mustafa Mutluer ilk kitlesel göçlerin ana nedenini, keşiflere öncülük eden ülkelerin ekonomik sıkıntılarını gidermek amacıyla gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Daha sonra göç hareketlerinin esir ticaretleriyle yeni bir boyut kazandığı aktarılmaktadır.²

Gülay Toksöz'e göre, Fetihler ve sömürgeleştirme girişimleri, 16. Yüzyılda keşfedilen yeni kaynaklar için çalıştırılacak kölelere ihtiyaç duyulması, Batı Avrupa ile sömürgeleşen ülkeler arasındaki ilişkinin gelişmesi, gibi sonuçlar göçü tetiklemiştir. 17. ve 18. Yüzyılda batılı ülkelerdeki sanayileşme sürecinin devam etmesi merkez-çevre ülkeler arasındaki ilişkiyi arttırmış bunun yanı sıra gönüllü olarak tanımlanan fakat aslında ekonomik nedenlerle oluşan göç 19. yüzyılda da giderek artmıştır. Bu süreçte ise Avrupa'ya göç devam etmiştir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması sonucu ile ucuz işgücü ihtiyacı artmıştır.³

Thomas Faist, Avrupa'ya göçün tarihsel gelişimini üç boyutta açıklamaktadır. Bunlardan ilki, keşifler döneminde üçüncü Dünya olarak adlandırılan sömürge bölgelerinden yapılan zorunlu göçtür. Zorunlu göç köleler ve işgücü ile

² Mustafa, Mutluer, Uluslararası Göçler ve Türkiye, Denizli, Çantay Yayınları, 2003, s.30

³ Gülay Toksöz, Uluslararası Emek Göçü, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006, s.11

gerçekleşmiştir. İkinci olarak ise, denizaşırı ülkelerden beyaz yerlilerin göç ettirilmesidir. Bu dönemde büyük miktarda bir göç akışı gerçekleşmiştir.⁴

Faist'in bir yorumuna göre, 20. Yüzyılda kapitalist birikimin artmaya başlaması, işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği, uluslararası düzeyde emek göçüne neden olmuştur. Avrupa'da ki işçi göçü ekonomik anlamda endüstriyel süreci hızlandırmıştır. Günümüze kadar devam etmekte olan ekonomik farklılıkların ve Avrupa'nın dev bir ekonomiye ulaşmasının nedeni göçler olmuştur. 1990'larda AB'deki işgücü ancak %1'ler de seyir ederken, Akdeniz'in doğusu ve güneyindeki ülkelerde işgücü %27'lere kadar çıkmıştır.⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ki yeni siyasi yapılanma yoğun nüfus değişimine neden olmuştur. 1929'da ki ekonomik bunalımın kitle hareketlerini yavaşlatmasının ardından İkinci Dünya Savaşı ile Birlikte göç hareketi tekrar ivme kazanmıştır. Almanya-Polonya sınır ayrımı, Sovyetlerin Doğu Avrupa'yı da ele geçirmesi göç hareketlerini etkilemiştir.⁶

Devletlerarası nüfus hareketlerinin, hissedilir ölçüde sanayileşme süreciyle başladığı ve günümüze kadar devam ettiği söylenmektedir. Gelişmiş ve sömürge kaynaklarını elinde bulunduran ülkeler, az gelişmiş ve fakir ülkelere göç almışlar denilir. Gelişmiş ülkelerin işgücüne olan ihtiyacı işgücü göçünü ortaya çıkarmıştır. İşgücü göçünün tarihine bakıldığında, Avrupa'nın soğuk savaş dönemi ve arkasındaki ekonomik büyüme isteği göç akışına ivme kazandırmıştır.⁷

Avrupa da savaş sonrası özellikle 1960'lı yılların başında, yeni bir göç hareketi başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'daki ekonomik sıçrayışlar, Yugoslavya ve İtalya gibi ülkelere göçmen alan Avrupa ülkelerinin özellikle de Federal Almanya'nın göç alanlarını genişletmiştir. Türkiye, Mısır, Filistin, İspanya,

⁴ Thomas Faist, The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces, Clarendon Press, Oxford, s.27, 2000

⁵ A.g.e., s28

⁶ Mutluer, s31

⁷ Meltem Öztürk, Avrupa Birliği Göç Politikaları: Almanya'daki Türk İşçileri, İstanbul Ün. AB Anabilim dalı Yüksek L.T. s6, 2011

Yunanistan gibi ülkelerden binlerce işçi Almanya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç etmişlerdir.⁸

Ekonomik hareketler, sığıncılar ucuz işgücü ihtiyacı ve bu ihtiyacın diğer ülkelerden ikame edilmesi ile birtakım kültürel, toplumsal ve siyasal sorunları da beraberinde getirdiği görülebilir. Ulus-devletlerin sınırları aşılmış, etnik toplumlar anlaşılmaya çalışılmış, bir kısım ülkeler göçü kısıtlamaya çalışırken diğerleri çok kültürlülüğü benimsemişlerdir. Göçler ve hareketlilik ile birlikte homojenlik ve ulus-devlet yapısı tamamen terk edilmiştir. Taşların bu derece yerinden oynaması özellikle de Avrupalı devletleri yeni politikalar oluşturmaya ve bu değişimleri benimseyerek çalışmalarına sebebiyet vermiştir.⁹

⁸ Mutluer, s32

⁹ Öztürk, s6

1.1.1. Göç Tanımları

Göçün anlamı temel olarak; İnsanların doğal, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı sürekli yaşadığı yerlerden başka yerlere toplu olarak veya bireysel olarak yerleşmeleri şeklinde tarif edilmektedir.¹⁰

Göç olgusu ve kavramının bugün birçok bilim dalının kapsamında yer aldığı söylenmektedir. Bu nedenle de “göç” kavramı çalışılan her farklı alan için farklı anlamlar ihtiva eder denilmektedir. Örneğin sosyolojide, ekonomide ve siyaset edebiyatında farklı tanımlar yer almaktadır. Kavramsal olarak “hareketlilik”, en genel anlamda fiziki ya da sosyal olarak bireylerin her türlü devinimidir¹¹ şeklinde açıklanmaktadır. Sosyal hareketlilik, bir kişi ya da grubun sosyal hareketlenmesine işaret ederken fiziki hareketlilik genellikle “göç” olarak adlandırılmaktadır.¹²

Fichter’e göre, kişilerin bir yerden diğerine göç etmesinin sosyolojik anlamda en büyük etkisi “kültür yayılmasıdır”. Coğrafi hareketlilikle birlikte evlenme, çocuk doğurma gibi durumlarda bir ırk karışımı yaşanır. Bunun bir sonucu olarak da “saf ırk” nosyonu tamamen ortadan kalkar demektedir.¹³

Faist’e göre ise, göç, genel olarak bir mekandan diğer bir mekana doğru hareketlilik, bir sosyal ya da politik birlikten diğerine hareketliliğdir. Fakat bu algı sosyal, ekonomik, politik hareketliliklerin hepsini içine almaktadır. Göç, ikamet edilen yerin kalıcı- yarı kalıcı şekilde değiştirilmesi ya da başka bir sınırdaki başka bir yönetimin altına kalıcı olarak girmek şeklinde algılanabilir. Göçün en önemli belirtisi, hareket edilen yerin kalıcı olarak değişiklik gösterip göstermediğidir. Ayrıca toprak ve sınırlar üzerinde yapılan değişikliklerde iç göç ve dış göç tanımlarını beraberinde getirmiştir. Peki Göçmen Kimdir? Göçmen, göç eylemini yapan kişiye verilen

¹⁰ Güncel Türkçe Sözlük, tdk.gov.tr, (Erş. 02.2014)

¹¹ Hareket , a.g.e., (Erş. 02.2014)

¹² Faist, s28

¹³ Andrew J.Fichter, Sosyoloji Nedir, Çev. Nilgün Çelebi, 7. bs, Ankara, Anı Yayın, s180, Ekim 2004

isimdir. Bir yerden bir yere hareketlilik gösteren göç eylemini yapan kişiye “göçmen” denilmektedir.¹⁴

Göçmenlerin genellikle “kendilerinden” olanların bulunduğu yerlere gittikleri bulgusu ifade edilmektedir. Dini, etnik benzerlikler toplumların bir araya gelmesinde oldukça önemlidir denilir. Fakat hiçbir göçmen göç ettiği toplumlara kolaylıkla ayak uyduramaz. Özümseme sürecinde göçmen “marjinal” kişidir ve ne eski ne de yeni çevresine tam olarak yabancıdır.¹⁵

Chambers’e göre de, hareket ve göç, Afrika’dan Amerika’ya, kırsaldan kente, eski sömürgelerden metropollere karmaşık bir dönüşümü içermektedir. Hareket ve göç kişileri sadece coğrafi düzlemlere yöneltmekle kalmaz aynı zamanda, yeni kültürel oluşumlara da bir açı ve perspektif kazandırır.¹⁶

Bazı bilimciler, göçü kişi ya da bir grup insanın önceden belirlenmiş bir süre için ikametgâhının bir yerden başka bir yere nakledilmesi olarak ele almıştır. Fakat bu tanımdan yola çıkılırsa seyahat etmenin de bir göç olduğu kabul edilmelidir. Bazıları göçü böyle tanımlarken bazıları ise, kişi ya da grubunun ancak sosyal ve fiziki statüsü değişirse göç etmiş sayılacağını belirtmiştir.¹⁷

Castles’a göre ise, göç kavramı uluslararası göçe ve onun etkilediği diğer tüm uluslararası boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özetidir. Göçün, kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir yapıda olduğu ifade edilir. Bunun yanı sıra da göç disiplinler arası bir özellik taşıması nedeniyle sosyoloji, iktisat, siyaset gibi birçok alanda göç konusuyla ilgili çalışmalar yapıldığı aktarılmıştır.¹⁸

¹⁴ Faist, s18

¹⁵ Öztürk, s8

¹⁶ Ian Chambers, Göç, Kültür, Kimlik, Çev. İsmail Türkmen, Mehmet beşikçi, Ayrıntı yay. İstanbul, s43, 2005

¹⁷ Fikret Gezgin, İşgücü Göçü ve Avusturya’daki Türk işçileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s17, İstanbul 1994

¹⁸ Stephen Castles ve Mark J. Miler, Göçler Çağı ve Modern Dünya da Uluslararası Göç Hareketleri, Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s30 (Erş. 02.2010)

BM literatüründe ise göç şöyle tanımlanmaktadır: göç, kişi ya da grupların bir coğrafi alandan başka bir alana, yönetsel ve siyasi sınırları aşarak kalıcı olarak girmesi demektir. Göç edilen coğrafi alan söz konusu olduğunda, yola çıkış yeri ve varılan nokta arasındaki ayırım son derece önemlidir. Bu ayırımın önemli olmasının nedeni ise, iç ve uluslararası göç arasındaki ayırımı yapmakta varış ve kalkış noktalarının belirleyici olmasıdır. Eğer göç eden kişi ya da gruplar aynı ülkeden kalkıp aynı ülkeye varırlarsa bu “iç göç” eğer kalkış ve varış noktaları farklı ülkeler ise, bu “uluslararası göç” tür. Uluslararası göç için dış göç terimi de kullanılabilir. ¹⁹

1.1.2. Göçün Sebepleri

Göç sebeplerine de yukarıda izlenen yolla ekonomik sebepler ve siyasal sebepler açısından bakmakta yarar olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü konuya ekonomik olarak yaklaşanlar göçün asıl nedeninin ekonomik nedenler olduğunu belirtirken diğer bilim dalları ile ilgilenenler ise, konuyu siyasal ve sosyal boyutlarıyla ele almışlardır.

Farklı bölgeler arasında gerçekleşen kitlesel göçlerin yeni kentler ve ülkelerin kurulmasına neden olduğu söylenmektedir. Kıtalar arası göçün Amerika kıtasının keşfi ile deniz aşırı bir boyut kazandığı ifade edilir. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan büyük bir insan kitlesi, yeni bir hayat umuduyla okyanus ötesinde keşfedilen Amerika kıtasına göç etmiş ve yerleşmiştir. Bu göç hareketlerinin temelinde ekonomik etkenler itici güç olmuş denilir. Yeni kıtadaki geniş topraklarda tarım yapma olanağı ve deniz aşırı ticaretin artışı insanların kitleler halinde buraya yerleşmelerine neden olmuştur. 15. ve 18. yüzyıllar arasında Afrika'dan 15 milyon insan köle olarak çalıştırılmak üzere Amerika kıtasına taşındığı; 19. yüzyılda milyonlarca insanın Çin ve Hindistan'dan Amerika ve Avrupa'ya sözleşmeli işçi

¹⁹ World Migration,
http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/books/wmr2003/chap12p215_238.pdf, Cenevre 2003, (Erş. 01.2014)

olarak gönderildiği; 20. Yüzyılda meydana gelen iki büyük dünya savaşının milyonlarca insanı yurdundan ettiği ifade edilir.²⁰

Kümbetoğlu, birçok sığınmacı ve mültecinin aslında ekonomik nedenlerle göç ettiğini savunmaktadır. Sığınmacı ve göçmen yaratan birçok çatışmanın temelinde ekonomik nedenlerin bulunduğu işaret edilmektedir.²¹ Uluslararası göç akışının hızlanması ile uluslararası ticaret ve sermayenin hareketliliği birlikte gerçekleşmiş denilir. Ekonomistler tarafından da küreselleşmenin ilk dalgası olarak nitelendirilen I. Dünya Savaşı'na kadar olan dönem uluslararası ticaretin de canlandığı bir dönem olmuştur. Ulaşım ve iletişim ücretlerinin düşmesi, telefon telgraf sistemlerinin gelişmesi eğilimine bağlı olarak uluslararası göçün de artış gösterdiği aktarılmaktadır.²² Daha iyi bir ekonomik yapının çoğu zaman kişi ve grupların göç etmesini teşvik eden bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Düşük maaş, işsizlik, iyi eğitilmiş kişiler için kariyer imkânlarının kısıtlı olması gibi konular göçün birer besleyici ve tetikleyici unsuru olmuşlardır.²³

Yukarıda bahsedilen ekonomik sebepler, işçi göçmenlerin ve mültecilerin üretim ve seçimini etkilediği görülmektedir. İşçi göçmenlerin işe alınmaları ve kabul edilişleri temelde farklılıklar yaratmaktadır. Daha açık imkânlar ve siyasalardan çıkıp daha kısıtlayıcı olanlara geçişin sebepleri farklı biçimlerde açıklanabilir. Bu noktada dört sebepten bahsedilmiştir. Birincisi, göç alan refah devletlerinin toplumsal ve çalışma standartları ikincisi, kime hangi hakların verileceği ile ilgili normatif konular üzerine yaşanan ülkelerdeki uyuşmazlıklar, üçüncüsü, algılardaki ırksal ve etnik homojenlik çerçevesindeki uyuşmazlıklar ve son olarak sivil ve sosyal haklardaki genişlemenin yurttaş olmayan göçmenlere yansımaları olarak söz edilir.²⁴

²⁰ Zeynep Aksoy, Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, www.sosyalarastirmalar.com, s293, 2012 (Erş. 12.2013)

²¹ Belkıs, Kümbetoğlu, Uluslararası Göç, Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik, Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, Ed. Ayhan Kaya ve Günay Gökse, İstanbul Bağlam Yayınları, s272, 2003

²² Andres Solimano, International Migration and The Global Economic Order: an Overview, The World Bank Policy Research Working Paper, Kasım 2001, s4

²³ Öztürk, s10

²⁴ T.Faist, s27

Göçün genel olarak 20. yüzyıldaki nedenlerinin arasında, kapitalizmin Dünya çapındaki egemenliğinin yer aldığı aktarılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşa katılan ülkelerin ekonomilerinin Dünya piyasaları ile rekabet edememesi köy ve kentlerde yaşamı güçleştirmiş ve bu kapitalist ülkelerin işgücü talebinde bulunmalarına sebep olmuştur denilir. Bu durum işgücü göçünün nedeni kabul edilir. Küreselleşme dalgalarıyla giderek büyüyen kitlesel ve kişisel göçler, konunun daha da derinden incelenmesine sebebiyet vermiştir.²⁵

Göçün kaynağı veya göçe neden olan sebeplerden sıkça bahsedilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2003 yılında yayınladığı kitaba göre kabul edilen göç türleri aşağıda sıralanmıştır.²⁶

Dönüş göçü: Bir başka ülkede en az bir yıl geçirdikten sonra tekrar en baştaki kalkış noktasına ya da bireyin kendi ülkesine yaptığı harekettir. Bu hareket kendi isteğiyle ya da sınır dışı edilme hareketiyle olabilir.²⁷

Zorunlu göç: Kişinin kendi ülkesindeki herhangi bir şiddet durumundan, saldırıdan (kişisel hak ve özgürlüklere saldırı da bu kapsamdadır.) ya da doğal bir felaketten ötürü gönüllü olmayan bir şekilde hareket etmesidir. Bu tanım, insan ticaretini, sığınma hareketlerini ve nüfus mübadelelerini kapsamaktadır.²⁸

Düzensiz göç: Kişinin yasadışı yollarla başka bir ülkeye hareket etmesidir. Daha çok insan ticaretinde karşılaşılan bir durumdur.²⁹

Düzenli göç: Kişinin Ülkesinden ya da yaşadığı yerden yasal yolları kullanarak çıkış yapması yasal şekilde gidilecek ülkeye giriş yapmasıdır.³⁰

²⁵ G.Toksöz, s24

²⁶ World Migration, 2003'den alan, M. Öztürk, s11

²⁷ a.g.e., s11/12

²⁸ a.g.e., s12

²⁹ a.g.e., s11/12

³⁰ a.g.e., s11/12

Göçmen kaçakçılığı: Bireylerin doğrudan ya da dolaylı şekilde, yasa dışı yollar ile maddi menfaatler karşılığında, ülke sınırları içerisine girişlerinin sağlanmasıdır.³¹

Toplam göç/net göç: Toplam göç bir ülkeye giriş ve çıkış yapan tüm göçmenleri kapsamaktadır. Net göç ise, göçmenlerin ülkeye girişleri ve çıkışları arasındaki farklardan oluşur.³²

İnsan ticareti: İnsan ticareti, kişinin zorla, tehditle, aldatma, dolandırma yoluyla ya da bireyin üzerinden fayda sağlamak amacıyla (sömürü, kölelik, kadın ticareti, fuhuş) kişilerin bir yerden bir diğer yere nakledilmesidir.³³

Yeniden göç: Ayrıldığı ülkeye birkaç yıl sonra dönen ve yeniden başka bir ülkeye yaşamak üzere giden kişidir.³⁴

Bunların dışında bir de genel geçer göç türleri vardır. Bu göç türleri isimlerine günlük hayatta aşina olmakla birlikte sık sık kullanılan isimlerde aralarında mevcuttur.³⁵

İnsanların iklim koşulları ve doğa olayları kaynaklı göç hareketlerine iklim kaynaklı göç denilmektedir. Kuraklık, kıtlık, doğal afet gibi olayların insanların yer değiştirmesi noktasında zorlayıcı güç olarak görüldükleri bir göç türüdür.³⁶

İnsanların iş, gelir ve buna bağlı olarak daha iyi bir yaşam arzusundan kaynaklanan göç olayına ise ekonomik kaynaklı göç şeklinde açıklama getirilir. Çağdaş dünyada bölgeler ve devletler arasındaki göç hareketlerinin en önemli kaynağını ekonomik koşulların oluşturduğu gerçekçilik önemle vurgulanmaktadır.³⁷

³¹ World Migration, 2003'den alan, M. Öztürk , s12

³² A.g.e., s12

³³ A.g.e., s13

³⁴ A.g.e., s13

³⁵ Z.Aksoy, s294

³⁶ Z.Aksoy, s294

³⁷ World Migration, 2003'den alan, M. Öztürk, s11

Devletler arasındaki siyasal rejim farklılıkları, savaş, terör, siyasal baskı benzeri bireylerin hayatını tehdit eden durumlarda yapılan göçe siyasal kaynaklı göç denilmektedir. Bu göç türünde devletlerarası göç olabileceği gibi, bir ülke sınırı içinde de bölgeler arası sorun ve farklılıklar sonucu da göç hareketi oluşabilmektedir.³⁸

İnsanların eğitim amacı güderek belirli bir süre için göç etmelerine eğitim kaynaklı göç tabiri kullanılmaktadır. Eğitim süresinin tamamlanması ile geriye göç yapılması ihtimali olduğu gibi eğitim alınan ülkede de çalışma hayatına dahil olup yerleşik olarak kalmaya devam etme ihtimali de mevcuttur.³⁹

Az gelişmiş veyahut gelişmekte olan ülkelerin iyi eğitim görmüş, nitelikli ve alanında uzmanlaşmış bireylerinin daha iyi çalışma koşullarını hedefleyerek, kendilerine uygun bir statüye⁴⁰, daha yüksek gelir düzeyine sahip olmak için görece gelişmiş ülkeye göç etmeleri beyin göçü tabiri ile ifade edilmektedir. Beyin göçü, eğitim kaynaklı göçün devamı niteliğinde gerçekleşeceği gibi ayrıca sınırlı kaynaklar ile uzun sürede yetişen kalifiye insanların gücünü gelişmiş ülkeler yönüne doğru kaybetme şeklinde de gerçekleşmektedir.⁴¹

Bir diğer tanım isimi de emekli göçüdür; Bu tanım diğer göç türlerinden farklı dinamikler ve motivasyonlar içeren uluslararası bir göç türüdür. Ağırlıklı olarak Kuzey Amerika ile Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayan, emekli olduktan sonra yaşamlarının geri kalan kısmını geçirmek için farklı ılıman iklim yada sıcak iklimin hakim olduğu yerlere göç edenler ile anlam kazanmıştır. Bu göç türüne ülkemizde de Akdeniz ve Ege bölgelerinde sıklıkla rastlanmaktadır.⁴²

Son olarak göçe neden olan sebeplerden bir diğeri de, aile birleşmeleri olmuştur. Aile birleşmelerinden kasıt, evlilik dolayısıyla oluşan göçtür. Daha önceden göç etmiş

³⁸ Z.Aksoy, s11

³⁹ A.g.e., s11

⁴⁰ Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu, tdk.gov.tr, Mart 2014

⁴¹ Z.Aksoy, s295

⁴² Z.Aksoy, s295

kişinin ailesini yanına aldırarak istemesi ya da çalışma vizesi alabilmesi için gittiği coğrafi alandan yerli bir birey ile aile kurması bunun en büyük örneklerindedir.⁴³

Son verdiğimiz örneğe dayanarak ve ülkemizden Avrupa yönüne doğru göç etmiş olan vatandaşlarımızın geçmişlerini incelediğimizde, aile birleşimi şeklinde gerçekleşen göç hareketine ülkemiz örneğinde sayıca fazla rastlanması söz konusudur. Bu konuda az çok herkesin aklında farklı örnekler bulunabilmektedir. Yakın geçmişte ülkemizden çok sayıda Almanya, Fransa gibi sanayi ülkeler yönüne aile birleşimi ile göç hareketi yaşandığı bilinmektedir.

1.1.3. Göç Hareketinin Sonuçları

Milyonlarca insanın günümüzde doğdukları toprakları siyasi, ekonomik, sosyal sebeplerle bırakıp başka ülkelere göç edişi ekonomik sonuçlarından çok siyasi ve sosyal sonuçlar yaratmıştır. Göçmenler bir süre sonra kendi kültürel kimliklerini sorgulamaya başlamışlar ve yaşadıkları kültüre ve sosyal çevreye karşı farklı tepkiler vermişlerdir. Göç edenlere göç ettikleri ülkedeki sosyal konum ve farklı kültür, göçmenlere farklı bir kolektif kimlik yüklemiştir.⁴⁴

Göç hareketinin sonuçları zaman içinde göç eden bireyler için farklı statüler yaratmıştır. Göç hareketi zamanla kişilerin yasal konumlarını değiştirerek, misafirlikten vatandaşlığa doğru uzanan bir dağılım göstermiştir. Avrupa ülkeleri başlarda kendilerini göçmen ülkesi ya da göç alan ülke olarak tanımlamamışlardı. Bunun sebebi olarak göç edenlere verilen isimlere bakmak yeterlidir. Özellikle Almanya'da halen misafir işçi kelimesinin kullanılması kısaca durumu özetler.

⁴³ F.Geşgin, s19

⁴⁴ B.Kümbetoğlu, s271

Göç edenler göç ettiği ülkeye uyum sağlama ve entegre olma sürecinde birtakım devinimler yaşamışlardır. Göçmenlerin yaşadığı süreç kadar göç edilen ülkedeki “yerli halkın” tutumu da önemlidir. Yerli halk göç eden kişileri ayrı bir grup olarak algılar ve aşağı bir sosyal konum atfeder. Tanımlanan bu grup, ekonomik, sosyal ve siyasal güç kullanımını içerir. Yasalar ve politikalar aracılığıyla göç eden grubun dışlanması meşrulaştırılır.⁴⁵

Birinci bölümün ikinci başlığı altında ele alacağım konuda entegrasyon yani uyum ve asimilasyona kısaca değineceğim. Ancak “yerli halkın” tutumu noktasına gelmişken bu noktada uyum ile asimile etme konusuna kısaca değinmek gerekir.

Çeşitli dönemlerde Almanya’da yaşayan yabancılar, politikanın malzemesi olmuşlardır. Alıcı toplum yani yerli halk, yukarıdan bakışı ya da kendini farklı görmesi neticesinde bir beklentiye girmişlerdir. Bu beklenti kendisi gibi olma olarak görülebilir. Burada uyum’dan ziyade asıl hedefin asimile olma olduğu açık olarak söylenmese de katılımcı toplumlar gözünde öyle görülmektedir. Bunun neticesinde Avrupa ülkelerinde aşırı sağcı olarak bilinen yabancı düşmanlığı güden partiler yükselmiş ya da kurulmuşlardır. Alman nasyonal sosyalist parti 1964 yılında kurulmuş, 1990 yılından sonra doğu-batı Almanya’nın birleşmesi ile birlikte düşük gelir gruplarının bulunduğu yerlerde güçlenerek büyümüştür.⁴⁶

Hem geçmişten kalan ırkçı düşünceler hem de güncel ekonomik şartlar sebep gösterilerek geliştirilen siyasi düşünceler toplumda artarak kabul görmeye başlamıştır. Halen Almanya’da 12 adet sağ görüşlü parti veya dernek olduğu bilinmektedir. Bunların dışında bir o kadar dernek ve veya partide çeşitli zamanlarda yasaklanmışlardır.⁴⁷ Konu hakkında özellikle asimilasyon boyutunda çok konuşulmuş, yorum, beyan ve açıklama yapanlar olmuştur. Ancak yapılan açıklamalar siyasi çevrelerden ve önemli şahıslardan olunca çok ses getirmektedir.

⁴⁵ M.Öztürk, s17

⁴⁶ Simone Rafael, Gewalt und Stimmungsmache gegen Flüchtlinge und Zuwanderer/innen: Auf dem Weg in neue 1990er Jahre?, <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/gewalt-und-stimmungsmache-gegen-fluechtlinge-und-zuwandererinnen-auf-dem-weg-neue-1990er>, 31.01.2014, (Erişim 02.2014)

⁴⁷ de.wikipedia.org/wiki/Liste_rechtsextremer_Parteien_und_Organisationen, erişim 01/2014

“En iyi entegrasyon asimilyondur” şeklinde ifadede bulunan isim Otto Schily, 1998-2005 yılları arasında Sosyal Demokrat Parti (SPD) milletvekili olarak Federal İçişleri bakanlığı görevini yürütmüştür.⁴⁸ Yine aynı isim Entegrasyonun aslında asimile olma anlamına geleceğini ifade etmiştir. ‘Bir kültürün içinde büyüyen eski kültürde kalmayarak değişecek, geldiği kültürünün birçok özelliğini arkasında bırakacak, eskisini bırakıp yeni biri olmak için bu güzel ama sancılı süreci yaşayacak’⁴⁹ demiş ve farklı bir uyum politikası bakışı sergilemiştir.

Böyle bir ifadenin Sosyal Demokrat Parti milletvekili tarafından söylenmiş olması da ayrıca düşündürücüdür. Yapılan araştırmalara göre Alman vatandaşlığına geçen Türklerin seçimlerde oy haklarını SPD yönünde kullanmakta olduklarını göstermektedir.⁵⁰ Göçmelerin oyunu alan bir partiden böyle ifadelerin çıkması ayrıca manidar olarak görülebilir.

Siyasilerin dışında zaman zaman din adamları da entegrasyon konularında görüş açıklayabiliyorlar. Buna en son örnek ise Kardinal Joachim Meisner’in 2013’ün son günlerinde söylediği ve medya da çok yankı bulan ifadelerdir.

"Ich sage immer, eine Familie von euch ersetzt mir drei muslimische Familien."⁵¹

Bu cümlede Kardinal, bir Katolik aileyi üç Müslüman aileye tercih ederim diyerek entegrasyon ve asimilasyon tartışmalarında tarihi yerini almış diyebiliriz. Konu hakkında daha sonraları basın açıklamaları yapılsa da, ne medya ne de toplum tarafından, yapılan yorumun ret edildiği anlaşılamamıştır.⁵²

⁴⁸ Süddeutsch Zeitung, Temmuz 2002'den alan www.diegaste.de, Sayı1 Mayıs 2008, (Erişim 02.2014)

⁴⁹ Thomas Schmid, <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article6071359/Assimilation-Warum-nicht.html>, 02.2008 (Erişim 03.2014)

⁵⁰ www.spiegel.de, Bundestagswahl: Macht der Migranten(Göçmenlerin Gücü), Ağustos 2013

⁵¹ Peter Wensierski, www.spiegel.de/panorama/kardinal-meisner-kommentar-zu-islamfeindlicher-rede-a-946212.html, 29.01.2014, (Erişim 03.2014)

⁵² Wensierski, 29.01.2014, 2014

Tezimin 2. bölümünde ele alacağım konular arasında F.Almanya'da göçün ve göç ile oluşan çeşitli uygulamaların örneklerine değinmekteyim. Bu tarihsel bakış arasında göç ile gelen toplumlara alman toplumunun ve devletinin bakışları ele alınmakla birlikte göç hareketinden çıkan çeşitli sonuçlarda bulunmaktadır.

Türk göçmenlerin Almanya'da kalıcı statüye geçmeleri ile birlikte ekonomik krizin yoğunlaştığı 1980'lerde ırkçı söylemler ve hedefler güden partilerin oy artırma adına göçmen halklar üzerinden siyaset yaptıkları ve bu siyasetler neticesinde hükümetlerin ana görevleri arasına yeni bir başlık kazandırıldığı ifade edilir. Yani bu hareketler ile artık entegre ya da asimile olmayan göçmenlerin geri gönderilmelerine kadar varacak yaptırımların gündeme gelmesi, göçmenler için çeşitli politikalar belirlenmesi örnek verilir.⁵³

Bu ve benzeri araştırmalar ışığında, Türk göçmelerin siyasete çeşitli sebeplerden dolayı malzeme yapıldıkları görülmektedir. Fakat göç almış olan ülkelerdeki yerel halkın yaşanan krizlerden sonra göç eden topluma bakışı her seferinde artarak negatif yönde ilerleme kaydetmektedir. Avrupa ülkelerine bakıldığında, artan sağcı parti oyları ve radikal görüşlü siyasi hareketlerin yükselişi gelişen akımı göstermektedir.

Kültürler yakınlaşması

Uluslararası göç ile dil, din, gelenek, kültür vb. pek çok açıdan birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır. Bu durum çok çeşitli iletişim ve uyum sorunlarını beraberinde getirmekte; zamanla çözümü zorlaşan sorunlar ortaya çıkarmakta, hatta ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel dengelerini bozmaktadır şeklindeki görüşler artarak yankı bulmaktadır.⁵⁴ Bu doğrultuda, küreselleşmeye paralel olarak uluslararası göçün giderek arttığı günümüz dünyası için kültürlerarası iletişim alanının daha fazla önem kazandığı vurgulanmaktadır. Kültür, insanların belirli bir

⁵³ G.Toksöz, s34/35

⁵⁴ Taylan Akkayan, Göç ve Değişme, s21, 1979, İ. Ü. Edebiyat Fak. Basımevi

toplum içinde öğrendikleri, paylaştıkları ve anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak ifade edilebilir. Anlam inşası pek çok etkinliği kapsamaktadır ve bu etkinlikler kültürün genel olarak ikiye ayrılan boyutlarını oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi, teknoloji, üretim araçları, ekonomik-finansal-sosyal altyapı, sanat vb. gibi unsurları içeren maddi kültür; ikincisi ise dil, din, ahlak anlayışı, değer yargıları, adet ve gelenekleri içeren manevi kültürdür. Aslında kültür kavramı ile işaret edilen genellikle manevi kültür olmaktadır. Manevi kültür bir topluluğu, halkı ya da milleti diğerinden ayıran gelenekler, kolektif davranışlar, toplumsal kurallar, değer yargıları ve zihniyettir. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimin konusunu daha çok manevi kültür oluşturmaktadır.⁵⁵

Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlere mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıların algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinler arası bir bilim dalı olarak açıklanır.⁵⁶ Günümüzde hemen her alanda etkisi hissedilen küreselleşme olgusu uluslararası göç olaylarını doğal olarak artırmakta ve farklı kültürden insanların karşılaşmalarını sıklaştırmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojileri, dünyanın her noktasını erişilebilir kılmaktadır. Çok uluslu işletmelerin artan faaliyetleri, uluslararası iş ve para piyasaları, sivil toplum kuruluşları ve yükselen turizm sektörü her gün milyonlarca insanın uluslararası boyutta yer değiştirmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kültürel farklılıklar daha fazla ortaya çıkmakta, bu farklılıklardan kaynaklanan iletişim sorunları daha çok yaşanmaktadır. Kültürlerarası iletişim, bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çözümler üretmeyi hedefleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷

Küresel dünyanın en önemli aktörlerinden biri durumuna gelen çok uluslu şirketler, turizm etkinlikleri, çevresel ve toplumsal aktivistleri içeren sanal topluluklar farklı kültürleri aynı ortamda bir araya getiren, birlikte hareket etmeye zorlayan alanların başında gelmektedir. Farklı kültürlerde yetişmiş bireyler bir araya geldiklerinde,

⁵⁵ Z.Aksoy, s293

⁵⁶ Asker Kartari, Farklılıklarla Yaşamak:Kültürlerarası İletişim, s22, 2001,Ürün Yayınları, Ankara

⁵⁷ Z.Aksoy, s298

genellikle ilk refleks olarak kendi alışkanlıklarının doğru ve uygun olduğu düşüncesiyle hareket etme eğilimi gösterdikleri için; alışılmışın dışında yaklaşım ve tarzlar yanlış, eksik, gayri ahlâki veya ilkel olarak algılanabilmektedir.⁵⁸ Bu nedenlerden dolayı uluslararası göç hareketlerinin oluşturduğu çok kültürlü ortamlarda kişiler arası iletişimin sağlıklı yürütülebilmesi, kültürel uyumun sağlanması, etkili ve verimli bir işbirliğinin yaratılması ve çatışmaların önlenmesinin bir gereklilik oluşturduğu görüşü hakimdir.⁵⁹

İnsanlar, içinde buldukları çevreyle uyum içinde olmadıklarında, amaçlarına ulaşmakta zorluk çekerler.⁶⁰ Bu bakımdan uluslararası göç olayları bireylerin önemli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu zorlukların başında ise ‘kültür şoku’ olgusu gelmektedir. Kültür şoku, genel olarak bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkilerdir.⁶¹ Yeni bir ülkeye gelişte ilk dönemde yaşanan duygusal boşluk, yabancılaşma olarak ifade edilebilir. Kültür şoku bireysel özelliklere bağlı olarak farklı düzeylerde gelişebilen bir süreçtir. Kişinin farklılıklarla baş etmeyi öğrenmesi ile zaman içinde ortadan kalkabilmekte ve uyum, aşamalı olarak artabilmektedir. Bunun tersi bir durum olarak, bireyler kültürel farklılıklarla etkileşimde başarısızlık yaşadığında, kültür şoku artarak devam edeceğinden göç yaşantısını derinden etkileyeceği söylenmektedir.⁶²

Kültür şokunun en kısa sürede atlatılması ve böyle bir zorluğun yaşanmaması için bireylerin içinde yaşadıkları kültürel çevreye uyum göstermeleri beklenir. Bu nedenle, uluslararası göç her ne sebeple gerçekleştirilmiş olursa olsun, göç edilen ülkenin yaşam biçimine mümkün olduğunca uyum sağlamanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir.⁶³

⁵⁸ Perihan Ügeöz, Kültürlerarası İletişim, Üstün Eserler Neşriyat, s36, 2003, İstanbul

⁵⁹ Z.Aksoy, s298

⁶⁰ Selami Sargut, Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim, s91, 2001, İmge Kitabevi, Ankara

⁶¹ Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, Boyut Yayın, İstanbul 2010, s121

⁶² Z.Aksoy, s299

⁶³ Z.Aksoy, s299

Uluslararası ölçekte göç eden ve yerleştikleri ülkede azınlık durumunda olan bireylerin baskın olan yerel kültüre, kendi kültürlerine, her ikisine birden ağırlık vermeleri ya da hiçbirine ağırlık vermemeleri söz konusu olmaktadır. Bu seçenekler açısından değerlendirildiğinde, kültürel uyum, göçmen durumundaki bireylerin baskın kültürel normlara sosyokültürel anlamda uyum ve edinim kazanmaları olarak tanımlanmaktadır.⁶⁴

Kültürel duyarlılığın bireysel ya da toplumsal düzeyde geliştirilmesinin kültür şokunun üstesinden gelinmesinde ve kültürel uyum sorunlarının aşılmasında stratejik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Göç alan ülke göçmenlerden kültürel uyum sağlamasını beklemekte, bir yandan göçmenlerin uyum meselesi ile baş etmeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Göçmen açısından bakıldığında iki önemli unsurun kültürel uyumun derecesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Birincisi, bireyi göçe yönelten temel neden, ikincisi ise bireyin kültürlerarası iletişim yeterliğidir. Bireyin göç etmesi, iklim ya da siyasal kaynaklı göçlerde olduğu gibi bir zorunluluktan kaynaklanıyorsa kültürel uyumun sıkıntılı bir süreç olarak yaşanması daha olası bulunmaktadır. Savaşlar, ırkçı ya da ideolojik cezalandırmalar gibi durumlarda zorunlu olarak göç eden bireylerin gönüllü olarak göç edenlerden daha zorlu bir uyum süreci geçirdikleri vurgulanmaktadır.⁶⁵ Bireyin kültürel uyum basamaklarında geçirdiği gelişimsel süreçte, zorunluluk ve gönüllük olgusu belirleyici bir etken olabilmektedir. Eğitim kaynaklı göçlerde, beyin göçünde ya da emekli göçünde gönüllülük esası bulunduğu için bireyin, göç edeceği ülkenin kültürü ile ilgili önceden bilgi sahibi olması, kültürü tanımaya istekli olması gibi etkenler devreye girmekte ve kültürel uyum sürecini hızlandırabilmektedir.⁶⁶

Uzmanlara göre küreselleşme bir yandan ülkeler arasındaki sınırları eritmekte bir yandan ise yeni sınırlar oluşturmaktadır. Bu yüzden farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki mesafelerin azalması, kültürlerin birbirlerini tanımalarına olanak

⁶⁴ Vahdet Gül, Semra Kolb, Almanya'da Yaşayan Genç Türk Hastalarda Kültürel Uyum, İki Kültürlülük ve Psikiyatrik Bozukluklar, Türk Psikiyatri Dergisi, <http://www.turkpsikiyatri.com/pdf/c20s2/138-143.pdf>, 2009, s139 (Erş. 02.2014)

⁶⁵ Abdülkadir Çevik, Göç ve Psikososyal sonuçları, 2010'dan aktaran Z.AKSOY, s301

⁶⁶ Z.Aksoy, s301

sağlamakla birlikte bu kültürlerin birbirleriyle çatışma içine girmelerine de neden olmaktadır. Uluslararası göçün gerek göçmenler gerekse göç alan ülkeler açısından ortaya çıkardığı sorunları aşmak, sağlıklı ve başarılı bir kültürlerarası iletişim ortamı sağlamakla mümkün olabileceği dile getirilmektedir. Önyargılar, algısal farklılıklar, yanlış anlamalar, olumsuz stereotipler⁶⁷, kültürel şoklar ve entomerkezci⁶⁸ yaklaşımlar farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamasını ve iletişim kurmasını engelleyen en önemli unsurlar olarak ele alınır. Bu engellerin aşılması ve kültürlerarası iletişimin gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde geliştirilmesi ile uluslararası göç olaylarının toplumların yaşamında olumlu etkilere sahip olacağı söylenir. Uzmanlara göre Kültürlerarası iletişime devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu işletmeler ve eğitim kurumları tarafından artan oranda önem verilmesi ve geliştirilmeye çalışılması, toplumların uluslararası göç hareketleri ile ortaya çıkan kültürel farklılıklar ile olumlu yönde beslenmelerine olanak sağlayacağı sonucuna varmaktadırlar.⁶⁹

1.2. ENTEGRASYON VE TANIMLARI

Entegrasyon kelimesi alman kaynaklarında Latince kökenindeki anlamından yola çıkılarak bir bütünü tekrardan oluşturma yâda inşa etme olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰ Türkçemizde karşılığı uyum olan kelimenin Türk dil kurumuna göre açıklaması, bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk şeklindedir.⁷¹

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç terimleri sözlüğünde entegrasyon kelimesi, göçmenleri hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul eden süreç olarak ifade eder. Kabul eden toplumların göçmenleri kabul etmeleri için gerekenler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Entegrasyon, sadece

⁶⁷ Kalıp yargılar

⁶⁸ Bireyin, kendi kültürünü dünyanın merkezine koyması, her şeyi değerlendirirken bu kültürü ölçüt alması ve diğer kültürleri kendi kültüründen değersiz sayması

⁶⁹ Z.Aksoy, s308

⁷⁰ Duden Online, Wörterbuch, <http://www.duden.de/woerterbuch>, (Erş. 01.2014)

⁷¹ TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5332dba72a3685.71427005, (Erş. 03.2014)

tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi, hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar entegrasyondan sorumludur denilmektedir.⁷²

Alman kaynaklarda entegrasyon, çok kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Buna karşılık yerli kaynak veya araştırmacılar konuya Avrupa'daki Türkler ışığında yaklaşmışlardır. Bu bağlamda sergilenen yaklaşımlar sonucu uyumun ağırlıklı olarak vatandaşlarımız ekseninde bakış açısı görülmektedir.

Sosyal bilimler alanından Hartmut Esser, parçaların hangi birlikteliğe bağlı olursa olsun bir sistematik bütün olarak parçalar üstü birbirine destek (birbirini tutma) olması durumunda – tamamen genel olarak – entegrasyon yani uyum anlaşılmaktadır der. Parçalar bütünün vazgeçilemez bir unsuru olmalıdır. Parçaların birbirine bağlı olması yani tutunması sonucu sistem belirli çevrelerden ayrışır ve kendini bir sistem olarak tanımlayabilir. Ayrıca entegrasyonun karşıt anlamı olan bölütleme⁷³ (*Segmentation*) konusunu da ele almıştır. Bölütleme; parçaların birbirinden bağımsız yan yana durması, çevrede de tanımlanabilen bir sistem olmadan var olmalarıdır. Bir Sistemin uyumu (entegrasyonu) belirli çevrelerin bütünlüğü ile sınırları arasında her çevre için oluşan bağımlılıkları sonucunda ortaya çıkan kendine has ilişkilerin varlığı olarak tanımlanır.⁷⁴ İlişkilerin yapılarına göre bir sistem daha çok yada daha az entegre (uyumlu) olabilir. Çeşitli sınır durumlarda ise parçaların tamamen bağımlı hareket ve tutumu ile çevreyle kesin sınırları oluşabilir yada parçaların tamamen bağımsızlıkları sonucu çevreyle entropik⁷⁵ ilişkileri ortaya çıkabilir.⁷⁶

⁷² Göç Terimleri Sözlüğü, IOM (Uluslararası Göç Örgütü), 2009, s17

⁷³ TDK, Bilim Sanat Sözlüğü, Online

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategoriget=terim&keli-meget=b%C3%B6l%C3%BCtleme&hngget=md (Erş. 02.2014)

⁷⁴ Hartmut Esser, Integration und ethnische Schichtung, Arbeitspapiere-Mannheimer Z. für Europäische Sozialforschung, 2001, s1

⁷⁵ Çoğunlukla bir sistemdeki rastgelelik ve düzensizlik olarak tanımlanır

<http://www.makinaci.org/termodinamigin-ikinci-kanunu-entropi-nedir.html>,2013 (Erş. 04.2014)

⁷⁶ Esser, s2

Konu ile ilgili çok sayıda makale ve kitap yazmış olan Sosyolog Friedrich Heckmann Entegrasyonu şu şekilde özetliyor; Genel olarak entegrasyon yeni bir toplumsal grubun mevcut sosyal yapılar ile topluma kazandırılmaları, ayrıca bu süreçte nasıl ve ne şekilde hazırdaki grubun sosyo-ekonomik, yasal ve kültürel ilişkilerine dahil edileceğini ifade eder.⁷⁷

Hartmut Esser'e göre sosyal yaşamda iki farklı uyum boyutu ile karşılaşılmaktadır. Birincisi sistem entegrasyonu, ikincisi ise sosyal entegrasyondur der. Sistem entegrasyonu toplumun bir bütün olarak bütünleşmesini ele alırken sosyal entegrasyon ise sisteme giren aktörleri (yada onlardan oluşan grupları) ele alır denilmektedir.⁷⁸

Sistem entegrasyonu parçaların bir sosyal sistemdeki bağılıklarıdır. Bu bağılık her bir aktörün şahsi motifleri ve ilişkilerinin üstünde ve hatta ilgi ve davalarının ötesinde oluşur ve ilerler denilir. Sistem entegrasyonu kişilerin yani aktörlerin üzerinden değil onlardan etkilenmeden oluşan bir yapı olabilmektedir. Dünya piyasaları, Uluslararası şirketler, Uluslar üstü birlikler sayesinde temin edildiği vurgulanır.⁷⁹

Sosyal entegrasyon boyutu ise tamamen aktörlerin şahsi motifleri, ilişkileri ve ilgileri ile alakalı olarak anlatılmaktadır. Aktörlerin bir sosyal sisteme dahil edilmeleri şeklinde kısaca açıklanmaktadır.⁸⁰

Bir toplum, piyasa olayları ve gelişimi sayesinde, politik düzene fazlaca entegre olmuş olabilse de kişilerin birey olarak toplumun içine az veya çok entegre olma ihtimali de mevcut denilir. Yani sistem uyumu sosyal uyum olmaksızın da mümkün görülmektedir.⁸¹

⁷⁷ Friedrich Heckmann, Bedingungen erfolgreicher Integration, Uni. Bamberg, 2005, s2

⁷⁸ Esser, s3

⁷⁹ A.g.e., s3/4

⁸⁰ A.g.e., s3/4

⁸¹ A.g.e., s4

Alman sosyologların yaptıkları çalışmalar ve açıklamaları ışığında ülkede uyumun dört ana boyutu olduğu söylenmektedir. Almanca kaynaklar yapılan veya yapılacak uyum çalışmalarını bu başlıklar altında ele almaya çalışmışlardır.

1.2.1. Yapısal Entegrasyon

Temelde entegrasyonun dahil olunacak hedef gruba, temel gelenekleri düzeyinde ait olma statüsünü kazanmayı içerdiğini ifade eder. Ekonomi ve iş piyasası, eğitim- ve yeterlik sistemleri, konut ve politik topluluklar bu temel gelenekler olarak görülür. Entegrasyon burada göçmen ve onların arkadan gelenlerinin alıcı toplumun temel geleneklerindeki konumlarına girişi hak kazanımı ve ediniminden bahseder denilmektedir. Toplumun yapıtaşları olan iş hayatı, ekonomi, eğitim, sosyal, sağlık ve politika alanlarına göçmen kişilerin girebilme hakkını alabilmeleridir denilir. Bu ifadeler ile yapısal entegrasyon yani uyum açıklanır.⁸²

1.2.2. Kültürel Entegrasyon

Bir birlikteliği ve üyeliği tam olarak gerçekleştirmek için göçmenler tarafından bir eğitim süreci ve sosyal süreç atlatılması ön şartı gerekir. Kültürel entegrasyon yada kültürleşme; Entegrasyon bu bağlamda göçmenlerde davranışsal bazı değişimler ifade eder, örneğin bilişsel, kültürel, davranışsal ve tutumsal süreçler. Kültürel entegrasyon genel olarak Göçmen toplulukları hedef alır yada kapsar denilmektedir. Ama ayrıca da alıcı toplumun gerekli kültürel uyumu sağlaması yada değişmesini de içerir şeklinde ifade edilir. Temel demokratik esas değerler ve oyun kuralları temelinde ortak mutabakat ile kültürel çeşitliliğin günlük hayatta açılması ve çoğalması denilmektedir.⁸³

⁸² Heckmann, s2

⁸³ A.g.e., s2

1.2.3. Sosyal Entegrasyon

Bir toplumda aidiyet kazanma, kendini sosyal birliktelikler trafiğinde, arkadaşlık ve ortak (eş) seçimi yapısı da dahil, grup ve dernek üyeliklerinde kendini göstermektedir. Buralara katılım sağlayabilmek yada buralara girebilmek sonucunda kat edilen sosyalleşme ile sosyal uyum ifade edilmiştir. Sosyal ilişkiler kurmak, iş yerinde sosyal bağlantılar, komşu çevresinde ve serbest zaman aktivitelerinde ki sosyal bağlantılar geliştirme genel olarak sosyal uyum olarak geçmektedir.⁸⁴

1.2.4. Özdeşleşme Entegrasyonu

Kişisel olarak bakıldığında yeni toplumsal aidiyet kendini toplumsal aidiyetin ait olma ve özdeşleşmeye hazır bulunum ve duyguların etnik-milli, dini ve veya yerel yapılarında göstermektedir deniliyor. Yaşanılan yer ile kendini özdeşleştirmeye hazır hissetmek, aidiyet ve kabul edilme yada benimsenmenin gelişimi ile göç eden kişinin tüm boyutlarda katılımı ve beraber şekillendirmesi ile mümkün olmaktadır denilmektedir.⁸⁵

⁸⁴ Heckmann, 2005, s2

⁸⁵ A.g.e., s2

1.3. ASİMİLASYON KAVRAMI

Asimilasyon kelimesinin Latince similis (benzer) kelimesinden türetildiği, Fransızca ve İngilizcede ortak olduğu söylenen bir kelimedir. Sözlük anlamının bir şeyi değiştirecek kendine benzetme, ya da bir şeyin değişerek başka bir şeye benzemesi şeklinde açıklanmaktadır. Dilimize "özümleme" ve "özümseme" diye çevrildiği söylene de, bu kelimelerin sözcüğün Latince asliyle ilişkisi olmadığı vurgulanmaktadır.⁸⁶ Asimilasyon kavramının çerçevesini çizmek ve tarihsel gelişimi veya arka planı ile anlamsal kapsamını tanımlamak oldukça zordur.

Fransızca ve İngilizcedeki kullanımına göre asimilasyon iki farklı anlam ifade eder:
87

1- Bir grup veya genellikle azınlıkta olan bir grubun kendi kültürlerinden farklı hakim bir kültür tarafından özümlemesi ve kendisine benzetilmesi. Buna eskiden "temsil", günümüzde ise "özümseme" denmektedir.

2- Bir grup ve azınlığın başka bir kültür içinde kendini eritmesi ve ona benzemesi. Bu anlamda Önceleri "temessül" bu gün ise "Özümseme" kelimeleri kullanılmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç terimleri sözlüğünde asimilasyon kelimesi, bir etnik ya da sosyal grubun - genellikle azınlığın – diğer bir grupla uyumlu hale gelmesi olarak açıklar. Açıklamada devamla asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da hatta temel hayati çıkarılarda ve aidiyet duygusunda değişiklik olması anlamına gelir denmektedir. Asimilasyon kültürel uyumdan daha ileri giden bir durum olarak özetlenmiştir.⁸⁸

⁸⁶ Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, 1985, Yükleme

⁸⁷ A.g.e.

⁸⁸ Göç Terimleri Sözlüğü, IOM (Uluslararası Göç Örgütü), 2009, s3.

Asimilasyonun, biyoloji, fizyoloji, botanik, jeoloji, etnoloji, sosyoloji, psikoloji ve felsefede çok geniş bir kullanım alanı olduğu söylenmekle birlikte, biyoloji alanında kullanılan anlamı kavramın anlaşılması bakımından kolay olduğu söylenmektedir.⁸⁹

Asimilasyon kavramı, biyolojide 'içine almak', 'özümlemek', özümsemek anlamlarından aktarılarak sosyolojide, özellikle göç sosyolojisi başta olmak üzere, kullanılmıştır. Biyoloji alanından aktarılan kavram, bütünüyle kavramak, özümsetmek(özümsemek) durumlarını ifade etmek için psikolojiye ve daha sonra sosyolojiye aktarılmış olarak kabul edilir.⁹⁰

Bir organizmanın aldığı besini organik hale getirerek kendine mal etmesi, özümseme olarak tarif edilir. Herhangi bir besinin organizma içinde eriyerek onun organik yapısı ile birleşmesi ve ona benzemesine de özümseme denir. Etnolojideki anlamı ise şu şekildedir: Hakim bir topluluğun, kendisinden farklı bir topluluğu bünyesinde eritmesi ve kendine benzetmesi. Sosyolojide de, bir toplumun kültür bakımından kendisinden farklı bir toplum haline dönüşmesine "özümseme"; bir toplumun kültür bakımından kendisinden farklı bir toplumu kendi yapısına dönüştürmesine de "özümseme" denir.⁹¹

Bu üç bilim alanında kazandığı anlamlar dikkate alınarak asimilasyonda iki temel hususun olduğu söylenilmektedir.

Biri hakim bir toplum veya kültür, diğeri ona benzemek isteyen veya benzetilmek istenen kişi veya toplum. İnsanlar ya da toplumlar durup dururken bir başka toplum yahut kültüre benzemek istemeyeceği için, onu kendisi için ideal bir toplum ve kültür olarak tanımaz denilir. Her toplum, bütün problemlerini kendi kültürel yapısına göre halletmeye çalışır. Kendi kültürü problemlerini çözmek için yeterli olmadığı zamanlar da, yetişmiş, eğitim görmüş, kültürünü çok iyi bilen insanlar aracılığıyla

⁸⁹ Gordon, Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, 1999'dan alan Abdurrahman Karataş, Almanyadaki Türkiyeli Göçmenler özelinde asimilasyon ve entegrasyon, Hacettepe Sosyal Bilimler E. YLT, 2006, s64

⁹⁰ A.g.e., s64

⁹¹ Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Yükleme

kendi kültürünü yeniden yorumlamak yahut başka kültürlerden ihtiyaçlarını karşılayacak unsurlar alıp onu kendi kültür potası içinde eritmek suretiyle problemlerine çare bulmak yoluna gitme yolunun tercih edildiği söylenir. Bunlar mümkün olmadığı takdirde, her geçen gün çoğalan problemler karşısında bunalan toplumdaki unsurlar kendi kültürlerinin artık işe yaramadığını, sosyal problemlerini çözmek için o dönemde hakim olan bir kültürü benimsemek gerektiğini düşünerek, yahut da hakim dış güçlerin baskısıyla -bu daha çok sömürge veya sömürgeleşmeye elverişli ülkelerde olur denilmektedir- o hakim kültürü, kendi kültürüyle uyuşup uyuşmadığına bakmaksızın almaya etmeye çalışacağı dile getirilir.⁹²

Konuya alman sosyologlar çerçevesinden bakıldığı zaman, kelime anlamı olarak ilk başta entegrasyon ile benzerliğine dikkat çekilmektedir. Ancak sonuç itibari ile bir çok uzman sosyoloji alanında asimilasyonun anlamı olarak farklı toplumsal yapıya sahip grupların birleşmesi şeklinde özetlemektedir. Devamında ise azınlığın çoğunluğa kültürel ve dil boyutunda ayak uydurması, kendi sınırlarını kaldırıp yeni bir sosyal kimlik oluşturması şeklinde açıklamaktadır.⁹³

⁹² Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, Yükleme

⁹³ Silvia Rowert, Assimilation, Integration oder ein Nebeneinanderher der Kulturen, GRIN Verlag, München, 2010, s5

2. BÖLÜM

F.ALMANYA'DA GÖÇ HAREKETLERİ: TARİHSEL SÜREÇ

2.1. 19. YÜZYIL DÖNEMİ

2.1.1. Prusya-Almanya Krallığı ve Tarım Alanında Göç

Almanya'da Tarım alanındaki faaliyetler 18. ve 19.YY da gelişen sanayi ile birlikte önemli faaliyet ve gelir alanı olarak yerini korumaktaydı. 20.YY başlarına doğru Almanya nüfusunun yaklaşık %60'ının çiftçi olduğu ifade edilmektedir.⁹⁴ Bu rakam dikkate alındığında tarımın ne kadar önemli bir gelir kaynağı olduğunu tahmin etmek zor olmaz. Ancak 1800'lü yılların ortasında tarım alanında Prusya (Almanya), ABD gibi bir rakip ile karşılaşmış ve fiyat olarak tarımda onlarla yarışamayacak dereceye gelmiştir. Ayrıca 1873-1895 yılları arasında nüfusun %25 oranında artmasından bahsedilmektedir. Nüfusun artışı ve tarımın piyasa şartları nedeniyle bu dönemde işçi bulmak yerine işçi sınırlaması yapılması sonrası, almanlar başta ABD olmak üzere batı ülkelerine göç etmişlerdir. Önceleri köyden şehre göç olarak çıkan yer değiştirme dalgası zamanla okyanus ötesine doğru büyük bir akına dönüşmüştür. 1846 ile 1859 yılları arasında tahmini olarak 1,3 Mil. Almanın göç ettiği ifade edilmiştir. Daha sonra 1873 ekonomik krizi ile düşüş yaşanmış olsa da 1880 ve 1893 yılları arasında 1,8 Mil. kişinin göç ettiği ve bunların %92 sinin ABD'ye gittikleri söylenmektedir. Tarım ağırlıklı bölgelerden sanayi bölgelerine yaşanan göç ve sonrasında yurt dışına göç ile birlikte tarımsal alanda Alman imparatorluğu işgücü sıkıntısı çekmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde tarla sahipleri, sınır komşuları doğu bölgelere doğru açılmışlardır. Yine bu dönemde Polonya adlı bir ülkenin olmayışı ve gelen işçilerin bağımsız Polonya isteği içinde oldukları söylenmekteydi.⁹⁵

⁹⁴ Sabine Kaufmann, Geschichte der Landwirtschaft, http://www.planet-wissen.de/alltag_gesundheit/landwirtschaft/geschichte_landwirtschaft/index.jsp 2010, (Erişim 11.2013)

⁹⁵ Ulrich Herbert, Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland, 2001, s14,

1800'lü yılların sonlarına doğru hız kazanan sanayileşme ile birlikte Almanya'da işçi açığı tarım dışında da artmıştır. Almanya bu yıllarda maden ve ağır sanayi kollarında hızla yükselen bir isim olmaya başlamıştır. 1871 yılında kurulan Alman İmparatorluğu ile iş gücü açığı artarak devam etmiştir. Ülke içinde göçler başlıyor ve sanayileşmenin yoğun olduğu noktalarda büyük şehir metropol noktaları oluşuyordu. Kırsal alandan göçlerin başladığı, tarım ve sanayi alanlarında işgücü açığı teriminin, hayatın bir parçası olmaya başladığı günler kapıya dayanmıştır denilir. Bu göçler genellikle doğu ve batı yönlerindeki uzak göçler ile ilişkilendirilir. Birinci Dünya savaşı öncesi Almanya sınırları içinde yaklaşık 1,2 milyon mevsimlik işçinin olduğu ve bu işçilerin ağırlıklı olarak Polonya asıllılardan oluştukları ifade edilmektedir. Savaşlar, zorunlu göçler ve mevsimlik işçilerden oluşan bir tabloda söz edilirken, mevsimlik işçilerin kalıcı olmalarına karşı daha çok ülkelerinden kaçan, zorunlu göçe tabi tutulan ve sürgüne uğrayanlar işçi olarak tercih edilmeye başlandığı aktarılmıştır.⁹⁶

2.1.2. Kontrol Sistemi

Sıkı kontroller yapılıyor, sürekli veya kalıcı göçlerin önüne geçilmeye çalışılıyordu. Polonya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan sadece tarım alanında çalıştırılmak üzere sezon işçiliğine müsaade edilmekteydi. 1890'lı yıllarda çeşitli kontrol sistemlerinden bahsedilmektedir. Bu yıllarda yabancıların giriş ve çıkışları kontrollü sağlanıyor ve işçilerin zorunlu geri dönmeleri için çalışmalar yapılıyordu. Belirli sürelerde çıkış yapmak ve bekleme sürelerini doldurmadan geri dönmeme şartı getirilmişti.⁹⁷ Ancak bu uygulama sayıca fazla olan Polonya asıllı mevsimlik işçilere uygulanmaktaydı. Diğer ülke vatandaşları (İtalya, Hollanda ve Ukraynalılardan bahsedilmekte) ülkede kalabiliyor ve onlara ücret ödenmeyen süre işlemi yapılarak çalıştırılmadıkları söyleniyordu. Bu uygulama özellikle Polonyalı Prusyalı (Polonyalı kökene sahip) sayısını sınırlamaya yönelik olduğu bilinmektedir. Bu dönemde her on

⁹⁶ Michel Hubert, Deutschland im Wandel: Geschichte der deutschen Bevölkerung seit 1815, Franz Steiner Verlag Stuttgart, 1998, s56

⁹⁷ HEIM Susanne, JUNGFER Eberhard, MEYER Ahlrich, KAHRS Horst, Arbeitsmigration und Flucht, 1993, s132

Prusyalının Polonyalı azınlıklardan olduğu söylenmektedir. Dönemin siyasi gelişmeleri ışığında Polonyalılar Alman İmparatorluğuna karşı tehlike olarak algılanmakta ve devleti çökertme niyetleri olduğu şeklinde görülmektedir. Kaynaklarda bu politikalar ile sadece tarım alanında çalışanların değil, Ruhr bölgesi olarak bilinen endüstri bölgelerinde de sayılarının arttığı görülen Polonya asıllıları da kapsadığı ifade edilmiştir. Uygulanan diğer bir politika sonucu, Ukrayna'dan tarım işçileri tercih edilmeye başlanmıştır. Birçok ülke vatandaşları bu alanda çalışmalarını için düşünülmüşse de son olarak zamanın beyaz Rusya ve Ukrayna bölgelerine verilen isim olan Ruthenia'dan gelen çalışanlar Polonya kökenlilere karşı olarak çalıştırılmaya başlatılmışlardır. Polonya'dan gelen göç azaltılmış ve Ruthenia Ukraynalıları ise yetkililerce Polonyalılar ile iyi geçinemeyen olarak görüldükleri için diğer politikaları olan Polonyalı sayısını azaltmakta rol oynamıştır. Bir diğer tercih sebebinin ise Ukrayna kökenlilerin kendi içlerinde tutucu olmamaları gösterilmiştir. Bu nedenlerden ihtimaldir ki Ukraynalılar için geri dönme veya sınırlı alanlarda ve belirli bölgelerde çalışma gibi şartların geçerliliği yoktu. Günümüzde Ukrayna ve Polonya arasında kalan Galiçya isimli bölgeden Ukraynalı işçiler daha fazla tercih edilir olmuş ve Polonyalı sayısı bu şekilde kontrol altına alınmıştır.⁹⁸

2.1.3. Sınır Dışı

Yapılan bu sınırlama çalışmaları devam ede dursun, Almanya'ya göç devam ediyordu. Doğu bölgelerinde insanlar tarım alanında çalışmayı terk edip sanayi bölgelerine doğru hareket ediyor ve onlardan boş kalan bölgelere de yakın çevreden takviyeler yapılmaya devam ediliyordu. Bu dönemde gazetelerde Alman ırkının korunması, Slav ırkının çoğaldığı şeklinde haberlerden söz edilmektedir. Sadece tarım alanlarının değil, endüstri bölgelerinde bile Polonyalılaştırma olduğundan bahisle kontrol sistemi uygulanmıştır.⁹⁹

⁹⁸ Seifert, 2013

⁹⁹ Herbert, s15

Devletin gelecek kaygıları işçi açığının önüne geçmiş olacak ki, 1885 yılında doğu Prusya'da mukim 40.000 Polonyalı sınır dışı edilmiştir. Sınır dışı edilen kişilerin üçte ikisinin yahudi olması da farklı tartışmaları beraberinde getirmiştir.¹⁰⁰

Sınır dışı edilen işçilerden sonra ülkede kısa süreli işçi açığı oluşmuş ve yerli işçilerde ücret artışı yaşanmıştır denilir. Bu artışlar ve büyük ölçekli tarım işverenlerinin de girişimleri sonucu, kaçak girişleri de önleme adına yeniden kapılar açılmıştır.¹⁰¹

Tüm dışlama ve zor şartlara rağmen çalışanlar ülkede durmaya devam ediyor ancak çalıştıkları yerde şartların zorlaşması durumunda farklı bir iş yerine geçiş yapabiliyorlardı. Bu ve benzeri olayların artması sonucunda sık sık iş akdi fesihleri gündeme geliyor ve 1908 yılında buna çözüm olarak 'Hak sahipliği ispat edici' olarak çevirebileceğimiz bir uygulama devreye sokuluyordu.¹⁰² Bu uygulama ile çalışanlar bir işverene bağlanarak emir altında tutulmaya çalışılmıştır diyebiliriz.

İmparatorluğun batısında ise Hollanda, İsviçre, Avusturya ve İtalyan işçiler çalıştırılmaya devam edilmekte ve bunlar hakkında ırkçılık veya başka bir sorundan bahsedilmemektedir.¹⁰³

¹⁰⁰ Herbert, s23

¹⁰¹ A.g.e., s28

¹⁰² <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/industrialisierung/>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁰³ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s133

2.2. 20.YÜZYIL DÖNEMİ

2.2.1. I. Dünya Savaşı Dönemi

Birinci Dünya savaşı patlak verene kadar Almanya sınırları içinde çeşitli milletten işçilerin çalışmaya devam ettiği aktarılmıştır. 1907 yılında alman iş piyasasında yabancıların oranının % 4,1 ile yaklaşık 800.000 kişi olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁴

1820 ile 1930 yılları arasında yaklaşık altı milyon alman ABD'ye göç etmiş ve birinci dünya savaşı esnasında bir duraksama olsa da sonrasında yine göçler olmuştur. Bu göçler sonucu savaş sırasında yabancı işçilere ihtiyaç artmıştır. Ancak talep artmasına karşın çalışma şartlarının kalitesi düşmüştür.¹⁰⁵

Savaş nedeniyle üç milyon almanın tarım alanından zorunlu askeri hizmet ve savaş gönüllüsü olarak çekilmeleri de başlıca sebeplerden sayılmaktadır. Tarım alanında alman sayısı düşerken, bu açık doğu ülkelerinden kapatılmaya çalışılmıştır. Doğu da işgal edilen yerlerden ayrıca ilave işgücü temin edilmiş ve dış politikada farklı yorumlara da yol açmıştır. 1915 yılından itibaren Rusya ve Sırbistan'daki savaş esirleri de çalıştırılmıştır.¹⁰⁶

Savaş sanayisinde artan açık, madencilikte ve tarım alanında devam etmiştir. Ren nehri ve Ruhr bölgesindeki ağır sanayi alanında ki işletmelerde yüksek oranda işgücü açığı artmış ve bunların kapatılması için Fransa, Belçika, İtalya gibi ülkelerin savaş esirleri bu alanlarda çalıştırılmıştır.¹⁰⁷

Rusya'dan gelen Polonyalı çalışanlara önceleri yer değişikliği yasağı sonrasında da bir işverene bağlı kalma uygulanarak bir nevi zorunlu işçi olmaları sağlanmıştır.

¹⁰⁴ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/industrialisierung/>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁰⁵ a.g.e., 2010

¹⁰⁶ http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html, 2010, (Erş. 03.2014)

¹⁰⁷ http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html, 2010, (Erş. 03.2014)

Müttefik devletlerin Almanya'ya karşı uyguladığı abluka ile dış ticaret zarar görüyor ve yabancı işgücünün Alman ekonomisi için önemi artıyordu. Yabancı işgücü olmadan bu kadar dayanılamayacağı da söylenenler arasındadır. Avusturya-Macaristan sınırlarında kalan Galiçya'dan getirilen ve çeşitli şartlarla zorla çalıştırılmaya yöneltilen insanlar için Viyana'dan protesto seslerinin olduğu söylene de, insanların geri dönüşleri zorlaştırılmaya devam edilmiştir. Alman işgücü politikalarının ortasında göçmen, savaş esirleri, zorla getirilen insanlar ana madde olmuşlardı. Polonyalılar hem savaş için gönüllülerin yerine tarım alanlarında çalıştırılıyor, hem de özel çalışma kamplarında tutuluyorlardı. Bu kamplardan sadece çalışmak için belirlenen saat ve günlerde dışarı çıkartıldıkları aktarılmaktadır.¹¹¹ Bunun yanı sıra serbest dolaşım ve seyahat haklarının da son derece sınır olduğu söylenmiştir. Savaş döneminde genel olarak savaş esirlerinin zor şartlar altında yaşadıkları bilinmektedir. Almanya sınırları içindeki savaş esirleri için de aynı şartlardan bahsedilmiş olup, temizlik ve sağlık şartlarının çok kötü olduğu söylenmiştir. Bu kamplardaki şartların ağırlığından ve kamplardaki insanlara karşı dışlayıcı tavırlar sergilenmesinden söz edilmektedir. Savaş nedeniyle ağır yaptırımlara maruz kalan devlet, zorunlu olarak çalıştırdığı esirler ile ayakta durmuş ve savaşın ilerleyen dönemlerinde ağırlaşan şartlar neticesi ile zor olan kamp şartları daha zorlaşmıştır.¹¹²

¹¹¹ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/>

[geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html](http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html), 2010 (Erş. 03.2014)

¹¹² Jochen Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

2.2.3. Weimar Cumhuriyeti

I.Dünya Savaşı sonrası oluşan gelişmeler neticesinde Alman İmparatorluğu sona erecek ve yerine Weimar Cumhuriyeti ilan edilecekti. Kurulan yeni devlet 1918 yılında ilan ediliyor ve Anayasası da 1919 yılında açıklanıyordu. Savaştan mağlubiyet ile çıktığı askeri çevreler tarafından kabul edilen, İmparatorluk sonrası kurulan bu devlet ağır yükleri miras almış kabul ediliyordu. Zira Savaş döneminde uygulanan yaptırımlar neticesinde zaten kötü duruma düşülmüş, yabancı işçiler zorla çalıştırılmış ve her alanda şartlar zorlaşmıştı. Savaş sonrasında bir diğer unsur ise, Milliyetçiliğin yükselen bir değer olarak yavaş yavaş ses getirmeye başlamasıdır denilir. Bu da beraberinde milli iş piyasasının korunması düşüncelerini açığa vurmaya başlamıştır.¹¹³

Yabancı düşmanlığı gün geçtikçe daha çok kabul görüyor, yabancı işçilere karşı eski devletten alınan görüşler artarak devam ediyordu. Göç politikalarının ortasında yine Polonya karşıtlığı olduğu söylenmektedir. Göç politikalarının temelinde kalıcı yerleşmeyi engelleme ana hedef kabul edilmiştir. Savaş sonrası yapılan anlaşmalar ve uygulandığı söylenen politikalar sonucunda Prusya döneminden kalan ve doğu bölgelerinde süre gelen Polonyalı korkusu aynı şekilde devam etmiş ve yaptırımlar uygulanmıştır.¹¹⁴

Weimar Cumhuriyeti Alman tarihinde savaş arası dönem olarak kabul görmektedir. Bu dönemde çok farklı bir yabancı politikası uygulaması oluşmuştur. Değişen sınırlar, göç eden toplumlar neticesinde, ırkların ve nüfusların yer değiştirmesi sonucunda aslen alman olup dilleri Slav dili olan çeşitli topluluklar ve daha farklı gruplardan bahsedilir. Yabancılar politikası edebiyatında bu durumdan dolayı farklı kavramlar oluşmuştur. Bir tarafta “Alman kökenliler” den bahsedilir, diğer tarafta “yabancı kökenliler” den söz edilir ve bunların alt başlıklarında dillerden oluşan

¹¹³ Jochen Oltmer, Migration und Politik in der Weimarer Republik, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2005, s33

¹¹⁴ A.g.e., s33/34

sınıflandırma göze çarpmaktadır.¹¹⁵ Aidiyet ile ülke tabiiyeti kavramı önüne ve veya arasına karışmış bir durumdan yola çıkabiliriz. 1914-1925 yıllarını kapsayan istatistiklerde Weimar Cumhuriyetine göç eden gruplar çok farklı başlıklar altında sıralanmışlardır. Bu istatistiklerde gelen göçmenler önce geldikleri Ülke, daha sonra yabancı olup olmadıkları, alman kökenliler yada dili Almanca olan olmayan olarak sıralanmıştır.¹¹⁶ Bu sınıflandırmalar ışığında ve savaş dönemleri arasındaki gelişmeler neticesinde farklı bürokratik uygulamalar ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında esir düşmüş olup daha sonra tekrar ülkeye dönen ya da gönderilenlerin kabulü için kamplar kurularak, evlerine geri dönüşü kolaylaştıran hizmetler sunuluyordu. Eve dönüşleri kolaylaştıran bu imkana karşılık doğu-yahudileri olarak bilinen kişilerin ülke dışına çıkartılmalarını hızlandırma isteğinden söz edilir. Bu düşünceye sebep olan görüş ise, yahudilerin fakir göçü olarak görülmelerinden kaynaklandığı söylenir.

117

Göçmen işçiler, Almanya topraklarında sadece Polonyalı tarım işçileri olarak görülür ve işçi sıkıntısının giderilmesi için düşünülmüş bir çözüm olarak kabul edilirdi. Kısaca göçmen veya geçici işçi denildiğinde akla Polonyalılar gelmekteydi. Polonyalı göçmen işçilerin bir diğer özelliği ise kendi içlerinde homojen, dışa dönük kapalı olmaları idi. Bu nedenle ve ırklarına ait ülke olmayışından İmparatorluk zamanından beri gelen milliyetçi olma ithamlarına maruz kalıyorlardı. 1918 yılında Polonya devletinin kurulmasından sonra göçmen işçiler konusunun Almanya ile Polonya arasında siyasi malzeme olarak kullanıldığı söylenir. Bu yıllara denk gelen bazı uygulamalarda iç piyasadan arzı kapatma yoluna gidildiği söylenir.¹¹⁸

Devletin ilk yıllarında hakim olan ekonomik krizlerden ders çıkarma yoluna giden devlet, iş piyasasında çeşitli düzenlemeler yapma yolunu seçmiş denilmektedir. İç piyasa korunması görüşünü çalışacak işçi bulma sıkıntısı gerekçesi ile yavaş yavaş silindiği söylenmektedir. Modernleşme çabalarından en önemli noktalar ise, çalışma

¹¹⁵ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s132

¹¹⁶ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s134

¹¹⁷ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s134

¹¹⁸ Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

hayatı düzenlemeleri, iş bulma ve işsizlik sigortası konularının birbiri ile bağlanması olarak kabul görmektedir. Yapılan bu modernleşme hareketleri ile yabancı işçilere yönelik iş piyasası temelli bir politika için şartların oluşturulduğu görüşü dile getirilmektedir.¹¹⁹

İş piyasasının kritik durumu nedeniyle Almanya içinde yabancılar politikası yönünde yerli işçilere öncelik tanınması şartı hakimdi denilir. Yurtdışından gelen işçiler sadece yedek yada ek görevleri alabiliyorlardı.¹²⁰

Ücretlerde rekabet sonucu oluşması muhtemel bir düşüklüğü önlemek adına, sendikalar ve işçi hareketleri sayesinde tüm yabancılara da yerli işçilere uygulanan ücret tarifesi üzerinden çalıştırılma şartı getirilmiştir. Seferberliğin kaldırılması ve ekonomik sebeplerin neden olduğu bir geçiş dönemi ile 1920'lerden itibaren yabancıların çalışması yönünde farklı metotların kullanıldığı aktarılmıştır. Zor bir dönemden geçen ekonomik şartlar ve koruyucu göç tedbirlerinin etkisi ile yabancı çalışanların sayısı sert bir şekilde düşmüş denilmektedir.¹²¹

Ülke içindeki modernleşme sonucu, etnik ve aidiyete dayalı tereddütler ile birlikte yeni bir iş piyasası politikası oluşturulmasına yol açmış ve devlet eliyle işçi göçünün kontrolü sağlanmış denilmektedir. Yani bu dönemde, iş piyasası üzerinde bir devlet kontrolünün oluşmaya başlamasından bahsetmek mümkündür.¹²²

Ancak Polonyalı sezon işçilerinin, tarım alanında büyük çaplı olarak yerlerinin doldurulması çalışmaları, yetersiz yerli işçi sayısı nedeniyle tam olarak hedefine ulaşamayınca, korunan işçi piyasasında bazı çatlaklar oluştuğu ifade edilmiştir. 1922 ile 1923 yıllarına denk geldiği ifade edilen bu sıkıntılar ile kaçak göçmen işçi yada sezonluk işçilerin sayısında artış yaşanması kaçınılmaz oldu denilmektedir.¹²³

¹¹⁹ Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

¹²⁰ A.g.e., 2005

¹²¹ A.g.e., 2005

¹²² Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s133

¹²³ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s130

Kaçak işçilerin gelişi devam ederken Kasım 1924'de Almanya-Polonya arasında tarım alanında çalışan geçici işçi anlaşmasının yapıldığı dile getirilir. Anlaşma ile sınır geçişlerinin kontrolünden bahsedilmektedir. Polonya tarafından gelecek işçilerin alman vatandaşlarına uygulanan şartlara göre çalıştırılmasından bahis edilmektedir. Ayrıca anlaşma ile Polonya tarafından resmi işçi alımının önü açılmıştır denilmektedir. Hem resmi olarak işçi talep edilmesi hem de yıllık bir kota koyabilme hakkı mevcut olup, yıl sonuna kadar gelen işçilerin çıkış yapma zorunluluğu olduğu söylenmektedir. Tüm bunlara ilave olarak yerleşik Polonyalıların da ülke dışına çıkarılması konusu da dile getirilmiş olup, uygulanan politikanın sertliği kendini göstermektedir.¹²⁴

Yapılan anlaşma şartlarına bakıldığında yurtiçi piyasanın korunmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca getirilen zorlayıcı şartlar ile ülkede uzun süre kalınmasının istenmediği de görülmektedir. Tabi 1923 yılında ülkede hiper enflasyon yaşandığını belirtmekte fayda vardır. 1920'li yıllarda 2 milyondan fazla işsiz sayısının olduğuna vurgu yapılır. 1925 yılındaki nüfus sayısının ise 65 milyon olduğunu belirtmek gerekir. 1923 yılındaki hiper enflasyondan sonra işsizlik oranlarının azaldığı ama buna rağmen çalışan nüfusa oranla %10 dan fazla bir işsizlik rakamının söz konusu olduğu söylenmektedir.¹²⁵

1920'lerin ortasına kadar çok sayıda insanın Avrupa sınırları içinde yer değiştirme, kaçma, sürgüne maruz kalmaya uğradığı söylenmektedir. Savaş sonrası değişen sınırlar neticesinde meydana gelen bu olaylar dan Almanya da etkilenmiştir. Eski sınırlar içinde kalan bir çok insan, yeni alman sınırları içine göç etmişlerdir. Özellikle, günümüzde Fransa sınırlarında bulunan Alsas bölgesinden, 120 ila 150 bin insanın zorunlu olarak göç ettiğinden bahis edilmektedir. Yeni sınırlar sonucu en büyük rakam doğudan gelen insanlar ile yaşanmış denilmektedir; 1925 yılı ortasına kadar batı Polonya bölgesinden yaklaşık 850 bin alman kökenli insanın geldiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bunlara bir de Rus sığınmacılar da eklenince Weimar cumhuriyetine sığınan insan sayısının 1,5 Milyon civarına ulaştığı söylenir. Rus

¹²⁴ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s134

¹²⁵ Oltmer, s36

sığınmacılar içinde, rejim değişikliği ve 1917 ile 1923 yılları arasında yaşanan iç savaş dolayısıyla göç etmeleri, sebep olarak aktarılmıştır. Rusya ve Polonya sınırlarında kalan ve daha sonra Almanya'ya gelen insanların ülkede durmayıp deniz aşırı göç ile ülkeyi terk ettikleri de özellikle vurgulanır. Sadece deniz aşırı göç etmeyip birçok insanında tekrar geri döndükleri belirtilmiştir.¹²⁶

Eski çarlık bölgelerinden kaçan Alman kökenlilerin Rus devriminden kaçtığı tahmin edilmekle birlikte, çarlık sınırlarından kaçan insan sayısı konusunda bir milyondan fazla bir rakam telaffuz edilmektedir. Sadece Berlin bölgesinde 1923 yılında 360 bin kişinin sığınmacı olarak kabul görmesinden söz edilmiştir.¹²⁷

Sığınmacıların hedef ülkeleri arasında sadece Almanya bulunmuyordu. Fransa da bu sığınmacıları barındırıyor, Paris için Rus Paris gibi ifadeler geçebiliyordu. Aynı şekilde Berlin içinde Rus Berlin ifadeleri mevcut olmuştur. Ancak sığınma yönü okyanus ötesine de devam ettiği için New York gibi noktalarda da Rus sığınmacıların sayısında artış olduğu aktarılmıştır.¹²⁸

Çeşitli göç hareketleri devam ederken, bir yandan da ülke içinde çalışma alanından çıkan politik hareketler devam etmekteydi. Dış ülkelere gelen işçi akımını iş piyasasına göre düzenleme olarak ortaya atılan fikir ve uygulamalar doğrultusunda politika yapılıp uygulamalar şekillenmekteydi. Devlet eliyle yabancı işçilere karşı idari ayırdan bahsedilirken, bu ayırımın temellerini oluşturacak adımların ise işveren ve sendika taraflarının ortak katılımı ile yapıldığına dikkat çekmek gerekir. Alman işçilerin öncelikli durumu pekiştirilmek istenmekteydi. Öyle ki, önce almanlar, daha sonra yerleşik yabancılar ve daha sonra göçmen işçiler şeklindeki tutum ile alman işçilere hem iş bulmada, hem de işe yerleşmede öncelik sağlandığı aktarılmıştır. Bu uygulamalardan ötürü, krizlerden etkilenen çalışma piyasasının yükünü, siyasi olarak zayıf olan çalışan kesime doğru yıkılmasından bahis edilir.¹²⁹

¹²⁶ Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

¹²⁷ A.g.e., 2005

¹²⁸ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s134

¹²⁹ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s134

Politikaların bir diğeri de göçmen işçilere verilen müsaadeyi yada izni gösterir kimlik kartları olarak çıkmaktadır. Daha önceki dönemlerde buna benzer uygulamalardan da bahsetmiştik. Önceleri birine bağlı çalışmadan söz edilirken sonraları ise göçmen işçilere yıllık çalışma müsaadesi şeklinde kartlar verilmekteydi. Eskiden beri ülkede bulunan ve çalışan göçmen işçilere iki yıl geçerli muafiyet belgesi verildiği söylenir. Bu belgeyi hak kazananların ülke içinde iş yeri değiştirme ve sanayi alanında ise meslek dahi değiştirme hakları oluyordu. Ayrıca işsizlik parası alma hakları ile, çalışma piyasası şartları gerekçe gösterilerek sınır dışı edilmelerine karşıda korumaktaydı denilir. Bu belgeleri hak kazananların çoğunlukla alman kökenli yada çok uzun süreden beridir, sanayi kolunda 1919, tarım alanında 1913 yılından beri Alman sınırları içinde çalıştıkları ifade edilir. Ayrıca bir de yıllık çıkartılması gereken ve üzerinde bir resim bulunan muafiyet belgesi türü de mevcut bulunmaktaydı. Bu kartlarda sanayi ve tarım alanları ayrımı mevcut olup, Alman

Çalışanlar Merkezi (Deutsche Arbeiterzentrale - yanda bir mühür örneği resmi mevcuttur) ve yerel polis merkezleri aracılığı ile göçmen işçilere verilmekteydi. Kartlarda bazı zorluklar mevcuttu; mesela kartlar belli bölgeler ve belli branşlar için çıkartılıyordu. Bununda piyasayı korumaya dönük bir hamle olduğu düşünülmektedir. Muafiyet kartına

ulaşamayanlar yada bu hakkı elde etme durumunda olmayanlara da sınırdan günlük veya haftalık geçerli giriş kartları verilmekteydi. Bu şartlara bakıldığında günlük sınırdan geçme veya haftalık sınırdan geçme, geri dönme gibi zorlukların çalışanlar için kolay bir yol olmayacağı ve şartları zorlaştırdığı görülebilmektedir. Yerli işgücünün korunmasına dönük olduğu söylenen bu ve benzeri uygulamalar ile yabancı çalışanlara karşı sınırlamalar devam etmiştir. Tarım alanında çalışanlar için başından beri geçerli olan zorunlu geri dönme şartı da paralel olarak uygulanmaya devam etmiş denilmektedir.¹³⁰ Bu uygulamanın 1925 yılından sonra, yani savaş sonrası olarak kabul edilen yıllarda, fiilen terk edildiği ve zorlayıcı sınır dışı uygulamalarının tam olarak yerine getirilmediği söylenmiştir. Birçok kez, karşılıklı olarak imzalanmış olan anlaşmalara dayanarak on yıl süreyle ülke içinde kalanlara muafiyet belgesi verildiği ifade edilmiştir. Lakin bu muafiyet belgelerinin çeşitli ülke

¹³⁰ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s135

vatandaşlarına farklı sürelerde uygulandığı da ayrıca bahsedilmiştir. Tüm bu uygulamaların kontrolü ve uygulanması Alman Çalışanlar Merkezi tarafından yürütülmüştür denilmektedir.¹³¹

Ülkede çalışma hayatına yönelik yapılan değişiklikler ve bunun yanı sıra çalışanlara işsiz kalmaları durumunda işsizlik paraları gibi yardımların yapılması için adımlar atılırken, bir yandan da yabancıların çalışma haklarını kazanabilmeleri için verilen muafiyet belgesi de değişiyordu.¹³² Bu uygulamalara geçişte, devlet ile çalışan ve işveren tarafları arasında bir arabuluculuk şeklinde ilerleyen düzenlemeler yapılmaktaydı. Düzenlemeler devletin kuruluşu ile başlamış ve her geçen gün çalışma hayatı ile ilgili değişiklikler yapılmaya devam etmiş denilmektedir. Bu yapılan değişiklikler ile yabancı işçilere uygulanmakta olan muafiyet ve çalışma için verilen müsaade evrakları ile yapılacak işlemler de değişime uğramış denilmektedir.

133

İşveren tarafları savaş sonrası ülkenin kalkınması adına yüksek ücret taleplerine karşı çıkmamış denilmektedir. Çalışanları temsil eden örgütler de benzeri bir tutum sergilemiş ve düzenlemeler büyük kabul görerek hayata geçmiştir.¹³⁴ İşsizlik sigortası, işten çıkarılanlara güvence amacıyla oluşturulmuş ve daha sonraları işsiz durumda olanlara yönelik de destekleyici adımlar atılmıştır. Gerçekleşen tüm yenilikler devletin çalışma hayatına getirdiği sosyal düzenleme olarak nitelendirilir ve artarak devam etmiş denilir.¹³⁵

Günümüzde Federal Çalışma Ajansı olarak adlandırılmış olan kurum 1927 yılında bu yapılan yenilikler ile birlikte kurulmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda iş bulmaya yardımcı olma ve işsizlerin sigortalanması konularında görev verilmiştir. Yine bu yıl işçi bulma aracılık ve işsizlik sigortası imparatorluk kurumu adı altında hizmete

¹³¹ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s136

¹³² Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

¹³³ Julia Dorothee Hornke, Lohn- und Beschäftigungspolitik in der Weimarer Republik, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, 2006, s2

¹³⁴ Hornke, s8

¹³⁵ A.g.e., s8

başlayan bir kurumun kurulması ile birlikte işsizlik sigortası hayata geçirilmişti. Çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler yapılarak, çalışma saatleri, ücretler, izinler vb. konularda devlet eliyle birlikte işveren ve çalışan örgütleri ile karşılıklı olarak uzlaşma ile yenilikler yapıldığı aktarılmaktadır.¹³⁶

Bu değişimlerin bir yan ürünü olarak, yabancı çalışanların da yerli işçiler ile aynı haklara sahip olmalarının sağlandığı ve bunların adım adım ilerleyerek kazanıldığı ayrıca söylenmektedir. Bu aşamalardan ilkinin ise daha önce de belirttiğim çalışma izni olduğu ifade edilmiştir.¹³⁷

Yalnız bu eşitleme ile birlikte yabancı çalışanların ücretlerinin artması sonucunda yabancı çalışan ücretlerinin pahalılaşıma eğilimi göstermesi ise farklı bir boyutta belki bir eksi olarak görülebilir. Mevcut ve yeni çalıştırılmaya başlanacak yabancı çalışanlar için çalışma izinleri başvuruları gerekli olmuş ve bu başvurular kurulan yeni kurum aracılığı ile takip ve sonuçlandırma işlemleri yürütülmüştür. Ancak daha önce olduğu gibi bu dönemde de çalışılan alan veya çalışılan bölge kısıtlamalarının da halen uygulandığı aktarılmıştır. Bu uygulamaya ilave olarak iş piyasasında, şayet talep edilen çalışma alanı ile ilgili olarak yerli işçi mevcut ise, bunlar dikkate alınarak çalışma izni başvurusu sonuçlanması söz konusu olmuştur denilir. Yapılan bu düzenleme ile kaçak yabancı çalışanların takibi mümkün olmuştur, bu sayede izinsiz çalışan yabancıların tespiti yapılabildiğinden, tespit edilen durumlarda da çalıştıran işyerleri hakkında takip başlatıldığı vurgulanmıştır.¹³⁸

Kurulan bu resmi kurum genel olarak sanayi alanında çalışacak yabancılar noktasında izin dağıtmış olup tarım alanında ise halen *Alman Çalışanlar Merkezi* birimi tarafından verilmeye devam edilmiştir. Bu durumda da yer yer yabancı çalışanların izin alma süreçlerinde sıkıntılar ortaya çıkması gözlemlendiği için düzenleme yapılma yoluna gidilmiş denilir. 1933 yılında ise tek yetkili merci *işçi*

¹³⁶ Hornke, s9

¹³⁷ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s136

¹³⁸ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s136

bulma aracılık ve işsizlik sigortası imparatorluk kurumu olarak tanımlanmış ve bu duruma son verilmiştir denilmektedir.¹³⁹

Tüm bu gelişmeler ışığında yabancı çalışanların hakları genel olarak iyileştirilmiş denilebilir. Lakin bu iyileştirmeler yapılırken yerli çalışanların da öncelikli olarak tutulduğunu görmek gerekir. Tarım alanında yerli insanların çalıştırılma hedefi ile önceleri çeşitli hamleler yapılmış olsa da, yabancı ile yerli arasında ki çalışma şartları beklentisi nedeniyle tarım alanında, yine yabancı işçilere dönük bir işe alma olduğu da ayrıca belirtilmiş ve politikada ki hesapların gerçekte neler ile karşı karşıya kaldığını görmemiz açısından önemlidir.

Savaş sonrası krizden çıkmaya çalışan devlet sosyal alanda adımlar atarak kalkınma mücadelesi verirken, Dünya piyasalarında bu dönemde büyük sıkıntılar baş göstermiştir. *Dünya Ekonomik Krizi* olarak bilinen bir dönem kapıya dayanmış ve işsizlik rakamlarını Weimar Cumhuriyetinde 1926 yılında, yüzde 18'e kadar yükselttiği vurgulanmıştır.¹⁴⁰ Birinci Dünya savaşından sonra ortaya çıkan güvensizlik ortamı ve savaşan devletlerin aşırı borçlanması sebep gösterilerek olduğu söz edilen kriz dönemi en şiddetli olarak 1928 ile 1930 yılları arasında hissedilmiştir denilir.¹⁴¹

Yaşanan sıkıntılı süreçler bazı ülkelerde ayaklanmalara yol açmış bazı ülkelerde rejim değişikliklerine kadar ilerleyen süreçleri ortaya çıkarmıştır. Bu değişimlerden Weimar Cumhuriyeti'nde etkilenmiş ve 1933 yılında yeni bir yönetim ve anlayış biçimine doğru sürüklenmiştir.

¹³⁹ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s137

¹⁴⁰ Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s136

¹⁴¹ Feyzullah Eker; 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/>, 2010 Elazığ, s429.

2.2.4. Nazi Almanya'sı Dönemi (3.İmparatorluk)

Weimar Cumhuriyeti döneminden sonra 1933 yılında Alman İmparatorluğu yada başka bir adıyla üçüncü İmparatorluk olarak bilinen Nazi Almanya'sı dönemi başlamıştır. Dönem içerisinde yabancılara yönelik çeşitli zorluklar yaşandığı herkesçe malumdur. Önce savaş, sonra da ekonomik krizlerin etkisi ile değişen devlet düzenleri Almanya içerisinde iktidara aşırı milliyetçi bir akımın gelmesine neden olduğu ifade edilir. Daha önceki Alman imparatorlukları içinde süre gelen yabancı korkuları bu dönemde siyasi olarak bir sonuç yaratarak yönetimde kendine önemli bir yer kazanmıştır.¹⁴²

Siyasi olarak yayılcı bir politika benimsendiği için toprak genişletme çabaları yapılmakta ve çevre devletlere savaş açılmaktaydı. Yapılan bu ilerleme hamleleri ile elde edilen yeni topraklardan çalıştırılmak üzere işgücü alınıyor ve Almanya sınırlarındaki endüstriyel alanlara yönlendiriliyordu. Bu dönemde çok sayıda zorunlu işçinin getirildiği bilinmektedir. Yabancılar politikası yönünde ise zorlayıcı şartların, vatandaşlıktan çıkartılmayı ve sınır dışı edilmeyi de kolaylaştırarak ilerlediği söylenmektedir.¹⁴³

Özellikle yahudi asıllıların bu dönem boyunca farklı politikalar doğrultusunda sınır dışı edildikleri ve çeşitli alanlarda zorla çalıştırıldıkları da ayrıca belirtilir. Dünya genelinde ise 80 ülke Almanya'dan kaçan insanları kabul etmiş denilmektedir.¹⁴⁴

1944 yılında, toplam çalışanlar içinde yabancıların oranı dörtte bire kadar çıktığı vurgulanırken tüm ülke genelinde, bütün alanlarda zorunlu çalıştırılanların olduğu ifade edilmiştir. Özellikle tarım alanında, çok sayıda işçinin zorunlu olarak

¹⁴² Jochen Oltmer, http://www.bpb.de/themen/WTCUS2,0,0,Migration_und_Zwangswanderungen_im_Nationalsozialismus.html, 2005, (Erş. 02.2014)

¹⁴³ A.g.e., 2005

¹⁴⁴ Jochen Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56358/nationalsozialismus>, 2005 (Erş. 02.2014)

çalıştırıldığı ve tüm tarım çalışanları içinde yüzde 46 oranına ulaştıkları söylenmiştir. Madencilik alanı ise tarım alanından sonra en çok zorunlu yabancı işçinin çalıştırıldığı diğer alan olarak ifade edilir ve bu alanda da oranın yüzde 34'e kadar çıktığı söylenmiştir.¹⁴⁵

Alman ekonomisinin, bu yıllarda özellikle savaş ekonomisi üzerine kurulu olduğu ve bu alanda üretim ağırlıklı ilerlendiği belirtilir. Hatta bazı ifadelerle göre, savaş sanayisinin hedeflediği üretim ve gelişim oranlarını 1941 yılından itibaren, yabancı işçiler olmaksızın yerine getiremeyeceğinin anlaşıldığı söylenmiştir. Ha keza tarım alanı içinde 1940 yılı sonlarına doğru aynı düşünceler ortaya çıktığı söylenmiş ve yabancı işçiler olmaksızın hedeflenen oranların yakalanamayacağı anlaşılmış denilmektedir.¹⁴⁶

3. İmparatorluk dönemi olarak bilinen bu dönem içerisinde ırkçı politikaların tüm uygulamalara yön vermesi neticesinde, yabancılar politikasının çok sıkı olduğu söylenir. Ancak bu dönem hakkında fazla konuşulmaması nedeniyle kaynak yönünden sınırlı erişim olduğunu belirtmek gerekir. Bu dönemde sıkı yabancı işçi takibi yapılmıştır. Buna en iyi örnek ise Yabancı Çalışma Defteridir. 1935 yılında uygulanmaya başlanan bu defter ile, yabancı çalışanların takibi ve istatistik olarak bölgesel izlenmesi amaçlandığı düşüncesi kabul

edilmiştir. Bu defteri daha önceleri özerk olarak hizmet veren *Yabancı Çalışma Kitabı* işçi bulma aracılık ve işsizlik sigortası imparatorluk kurumu vermekteydi. Kurum bu dönemde yapılan değişiklikler ile Çalışma bakanlığı bünyesine bağlanmıştır denilir. Bu değişiklik ile çalışmalarının daha fazla kontrol altına alınmaya çalışıldığı dolaylı olarak düşünülmektedir.¹⁴⁷ Çalışma defteri aslında maden ve demir işçileri gibi ağır

¹⁴⁵ Jochen Oltmer, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56358/nationalsozialismus>, 2005 (Ers. 02.2014)

¹⁴⁶ A.g.e., 2005

¹⁴⁷ <http://www.arbeitsagentur.de/web/content/DE/service/Ueberuns/AufbauundOrganisation/Detail/index.htm?dfContentId=L6019022DSTBAI485395>, (Ers. 01.2014)

işler için düşünülmüş olsa da tüm çalışma alanları için genişletildiği ifade edilmiştir.¹⁴⁸

Yabancı çalışanların genelde zor kullanılarak çalıştırılması bu dönemde savaş hedefi ve yayılmacı politika gereği, bir şekilde devlet politikası gibi uygulanıyordu dersek yanlış olmaz. Çok farklı boyutlarda ve çeşitli isimlerde yabancıların çalıştırılmasına devam edilmiştir. Bazılarına yabancı sivil çalışan, bazılarına savaş tutuklusunu yada esir/mahkum deniliyor ve devlet için çalıştırılıyordu.¹⁴⁹ Yabancıların çalışması gönüllü olarak çalışma yerine zorunlu hizmet olarak şekil değiştirmiştir diyebiliriz.

Çalıştırılan işçilerin yine kontrol amaçlı olarak ortak kamplarda tutulduğunu da belirtmek gerekir. Buraların şartları ise zorla çalışma gibi, çalışanlar için çeşitli zorluklar barındırmış denilmektedir. Bakıldığı zaman Nazi Almanya'sı ırkçılık politikaları doğrultusunda, sınırları içinde yabancılara hak tanımak yerine kendi ırkının üstünlüğü için başka milletten olanlara zor şartlardaki işlere yönlendirme yaptığı görülebilir. Yabancılara yönelik daha önceden uygulanan birçok uygulama süre gelmiş, ancak kâğıt üzerinde kalmış denilir. Pratikte birçok konuda yabancılara karşı veya onların çıkarı gözetilmeksizin adımlar atılmış ve bu adımlar 1933 de iktidarı ele alan Nasyonal Sosyalist Partinin genel fikirleri gerektirdiği şekilde kararlar alınmış denilir.¹⁵⁰

Alman devleti 1936 yılında silahlanma atağına geçmiş ve birçok şirkete savaş sanayisi için siparişler verince işsiz sayısı düşmüştür denilir. Düşen işsizlik rakamı ile birlikte işgücü açığının kendini belli ettiği ifade edilir. Ancak dönemin bir başka ayrıntısı ise, Nasyonal Sosyalist zihniyetin kadınları pozitif ayrımcılığa göre değerlendirmesi olmuştur. Bu sebepten ötürü kadınlar savaş sanayisi alanlarında çalıştırılmamıştır denilir ve sonuç olarak işçi açığının daha çabuk yükseldiği

¹⁴⁸ Götz Aly, Karl Heinz Roth, Die restlose Erfassung : Volkszählen, Identifizieren, Aussondern im Nationalsozialismus, Fischer-Taschenbuch-Verl. Frankfurt, 2000, s55.

¹⁴⁹ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/>, 2010 (Erş. 01.2014)

¹⁵⁰ A.g.e., 2010

vurgulanır. Yine bu yıllardan itibaren Çekoslovakya, Polonya, Avusturya ve Hollanda gibi ülkelerden gelen işçi sayılarının arttığı ifade edilmiştir.¹⁵¹

Doğu Cephesi

1938 yılında Alman devletinin, Avusturya topraklarını ilhak ettiği bildirilir, bu adım ile birlikte işçi açığının kapatılması için olumlu bakışlar sergilenmiştir. Bu dönemde Avusturya toprakları içinde, günümüzde Çek cumhuriyeti sınırlarında bulunan çeşitli şehirler de bulunmaktaydı. Bu sebepten dolayı o bölgelerden de çok sayıda zorunlu işçi getirildiği aktarılmıştır. Yine her milletten gelenlere olduğu gibi, Çekoslovakya bölgesinden getirilen çalışanlarında ağır sanayi kollarında çalıştırıldığı ve kamplarda barındırıldığı aktarılmıştır.¹⁵²

Burada belirtilmesi gereken bir ayrıntı ise, Avusturyalıların yabancı olarak görülmedikleridir. Buna karşılık Çekoslovakyalı olarak tabir edilenler yabancı görülürlerdi. 1939 yılında *Gestapo* olarak bilinen *Alman Gizli Polisi* kurulduktan sonra yabancılara karşı bir dizi düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucu çalışmayı reddeden, politik bağlantısı olan ya da herhangi bir devlet düşmanı bir görüşü olan yabancılar önleyici olarak gözaltına alınabilecekti.¹⁵³ Bu döneme kadar gelen işçilerin, gönüllü olarak geldiği bildirilmiş ve 52 bin Çek kökenlinin imparatorluk sınırları içine ulaştığı açıklanmıştır. Ancak aynı yılın yaz aylarında artan geri dönüş rakamlarını önlemek için, Çek vatandaşlarının geri dönüş izni belgesi almaları şartı getirildiği ifade edilir. Gündelik hayatlarında ki birçok konuda da benzer şartların getirildiği aktarılmıştır.¹⁵⁴

Bu gelişmeler devam ederken Almanya, Polonya ile görüşmeler yaparak işgücü arayışını sürdürmüştür denilir. 1936-1939 yılları arasında çeşitli görüşmeler

¹⁵¹ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/folgen/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁵² Heim, Jungfer, Meyer, Kahrs, s136/137

¹⁵³ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/folgen/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁵⁴ A.g.e., 2010

yapılmış, ancak gerilen ilişkiler sonucu 90 bin işçi transferini içeren anlaşmanın Polonya tarafınca, tereddütler nedeniyle geri çekildiği bildirilmiştir. Bu olaydan sonra Almanya, Polonya sınırına çeşitli Çalışma Büroları kurarak çalışma müsaadesi vermiş, hatta herhangi bir belge istemeksizin işçi alımı yapmıştır denilir.¹⁵⁵

1 Eylül 1939 tarihinde ikinci Dünya savaşı başlaması ile birlikte işçi ihtiyacı ve karşılanması yönünde ki uygulamalar farklı boyutlara ulaşmıştır denilir. Bu tarihe kadar yayılmacı gayretler gözetilerek yapılan harekâtlara, fazla ses çıkarılmadığı ve hedefte olan yeni yayılma çabaları içinde yapılan hazırlıkların, işçi açıklarında kendini gösterdiği belirtilmiştir. Karadan Polonya çıkarması sonucunda asker ihtiyacı da ortaya çıkınca, Alman çalışanların, çalışma hayatından çekilmeleri gerekli olmuştur. Elde edilen yeni topraklardan, çalıştırılacak işgücü toplanıp sınıflara ayrılıyor ve çalıştırılmak üzere toplu olarak taşınıyordu denilmektedir. Alınan toprakların sınıflandırması farklı farklı olmakla birlikte, toplanan işçilerinde ırka göre ayırımına başlanmış ve gerekli görülen durumlarda üzerlerine ırklarını işaret eden görsel veya yazılı işaretler kullanıldığı vurgulanmıştır.¹⁵⁶

1940 yılında savaşın daha da büyüyerek devam ettiği belirtilir, bu döneme kadar tek yabancı işçi kaynağı olarak da Polonya sınırları kabul edilmiştir. Yine aynı yıl içerisinde yabancılara karşı çeşitli düzenlemeler yapılması sonucu uygulanacak yaptırımların düzenlendiği söylenir. Bu düzenlemelerde ise yabancılara yönelik, Almanlara karşı aşağılayıcı bir üslubu içerdiği söylenmektedir. Görev yerini terk etmek artık suç olarak görülecekti. Herhangi bir organizasyona katılmak veya almanlar ile temasa geçilmesine olanak tanıyan ortamlarda bulunmak ise sert bir şekilde sınırlandırılmıştır. Tüm bunları kendilerine ayrılmış yerlerde ve noktalarda yapmaları müsaadesi vardı. Sadece bununla kalmayıp, gönülsüz çalışmanın dahi cezası getirilmiştir denilir. İş disiplinine aykırı davranmanın sonucunda konsantre kamplarına gönderileme gibi cezalar söz konusu oluyor ve her şeye rağmen Polonyalıların kendi istekleri ile çalışmak için geldikleri göz önünde

¹⁵⁵ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/polen/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁵⁶ Aly, Roth, 2000, s55/56

bulunduruluyordu. İşyerlerinde, yemek saatlerinde bile ayrı oturma ve farklı muamele olduğu söyleniyor ancak tarım alanında ki dışlayıcı politikaların sanayi alanına oranla daha az sayıda olduğu da vurgulanmaktadır.¹⁵⁷

Sanayi sektöründe, Rusya'ya karşı savaş ilanı ile birlikte, bu alanda çalışan eksikliği hissedilince yine zorunlu işçi çalıştırma yoluna gidildiği ifade edilir. Çalışanların şartlarının dengesiz beslenmeden, hijyenik olmayan barınma ve konaklama imkanlarına kadar çeşitli zorluklar içerdiği ifade edilmiştir. Bunlar sadece günün şartları olmayıp yerli ve yabancı ayırımı yapıldığı dile getirilir. Bu şartların sebep olduğu kaçışlar nedeniyle bir çok insanın yakalanıp daha önce bahsi geçen konsantre kamplarına alındığı söylenmektedir. Kaçma teşebbüsünde bulunmayan yabancıların bazıları ise çalıştıkları iş yerlerinde, el altından karaborsa oluşturduğu ve bu yolla para kazanma yolunu seçtiği ifade edilir. 1939 ile 1945 yılları arasında 1,6 Mil. sivil Polonyalı ile 300 bin savaş tutuklusu Polonya vatandaşının, Almanya'da zorunlu olarak çalıştığı bildirilmektedir.¹⁵⁸

1941'in 22 Haziranında Alman askeriyesi Sovyetlere karşı savaş ilan edince doğuda ki dengelerin daha da değişmesi söz konusu olmuştur. Bölge halkının alman askerlerini, Bolşevik rejimden kurtarıcı olarak görmelerinin ise kısa sürdüğü ve yapılan uygulamalar neticesinde ele geçen topraklardaki insanların da zorunlu çalışmaya sürüklendiği aktarılmaktadır. Önceleri zorunlu çalışmaya tabi olan Sovyetlerden gelen çalışanların, zor şartlar nedeniyle hayatlarını kamplarda kaybetmelerinin gizlenmemesine rağmen, sivil halkın gönüllü olarak çalışmak üzere gelmeye devam ettiklerine ayrıca dikkat çekilmiştir. Buna bir sebep olarak, uygulanan politikaya dikkat çekilmektedir, uygulanan yaptırım sonucunda doğu bölgelerinde gıda azlığı yaşandığı ve bunun da katılmaların bir kaynağı olduğuna değinilmektedir. 1941 yılında doğu bölgelerinde bulunan 15 ila 65 yaş arası erkekler ve 15 ile 45 yaş arası kadınlar zorunlu çalışma kapsamına alınmıştır denilmektedir. Bu alımların organizesi için de, toplama merkezleri oluşturulduğu söylenmektedir.

¹⁵⁷ Aly, Roth, 2000, s55/56

¹⁵⁸ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/polen/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

Zorunlu hizmetin kapsamı 1942 yılında o kadar genişletilmiştir ki, 18 ila 20 yaş arası Ukraynalı gençlerin dahi bu hizmete dâhil edilmesi için imparatorlukta zorunlu hizmet şartının getirildiği aktarılmaktadır. Kamp şartlarının uygun olmayışından dolayı giden işçilerin, erken zayıf düşmeleri yaşanmış ve halsizlik nedeniyle iş verimi düşmüş denilir.¹⁵⁹

Yabancılara sergilenen bakışın neticesinde, bu bakış açısının en altında olarak kabul gören doğu bölgesi vatandaşlarının şartlarının zor olduğu çok konuşulmuştur. Doğu kökenlilerin aynı kamplarda tutulduğu bilinmektedir. Doğu ülkelerinden gelen insan sayısının savaş boyunca yaklaşık 2,75 Mil. rakamına ulaştığı ifade edilmektedir.

Batı Cephesi¹⁶⁰

1940 yılının yaz aylarında Nazi Almanya'sı batıda Hollanda, Belçika ve Fransa'yı hızlı bir şekilde zapt edince bu ülkedeki insanların da Alman savaş sanayisi için çalıştırıldığı ifade edilir.

Ülkelerde farklı yollar izlenerek işçi çekilmeye çalışılmış, Fransa ve Belçika için gönüllü işçi toplama yoluna gidilmiştir denilir. Ancak Hollanda'da durum tam tersine zorunlu olarak sivil çalışan toplama olmuş denilmektedir. Hatta Belçika makamları ile 1940 yılında bir anlaşma yapıldığı ve Belçika vatandaşlarının Alman sınırları içinde bulunan sanayi alanlarına zorla çalıştırılmak için götürülemeyeceği ifadesinin kullanıldığı vurgulanmıştır. Bu anlaşmaya ise sadece 1942 yılına kadar sadık kalındığı, o yıla kadar da 189 bin gönüllü Belçikalının Almanya'da çalıştırıldığı açıklanmıştır. Yaklaşık bir yıl sonra ise erkeklerin 18 ila 50 yaş arasında olanlarına, kadınların ise 21 (sonraları 18) ile 35 yaş arasında olanlarına, zorunlu çalışma şartının getirildiği ifade edilmiştir. Tüm ikinci dünya savaşı döneminde 375 bin Belçikalının çalıştırıldığı bildirilmiştir.

¹⁵⁹ Aly, Roth, 2000, s56

¹⁶⁰ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/freiwillige/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

Önceleri Fransa içinde gönüllü şartı koşulmuş ise de, yine Belçika'da olduğu gibi 1942 yılında zorunlu çalışma şartına geçildiği aktarılmıştır. Sadece 1942 yılında 845 bin Fransız'ın bu yolla çalışmaya yönlendirildiği söylenmiştir. Savaş süresince bir milyondan fazla Fransız sivil çalışanın olduğu ifade edilmektedir.

Batılı işçilerin çalışma şartlarının doğu ülkelerinden gelen işçilere oranla çok daha iyi olduğunun da altı özellikle çizilmektedir. Sadece şartların değil, alacakların da daha iyi olduğu ve iş başında daha az zorlama olduğu söylenmiştir. Bu duruma gerekçe olarak ise, Alman ırkçı görüşlerinin neden olduğu söylenir. Bu görüşlere göre, Batılı toplumlar ırk olarak doğulu toplumlara göre daha yüksek konumlandırılıyordu. Ayrıca milletlerin yüzyıllar boyu gelen karşılıklı sempatilerinden de söz edilir. Uygulanan bu taraflı tutumun savaşın ilerleyen döneminde şekil değiştirdiği ve batılı insanlara da zorlayıcı şartların geldiği söylenmektedir.

Diğer Ülke Vatandaşları

Bir diğer örnek de Slovak, Macar, Romen, Bulgar ve Arnavutluk'tan geldikleri söylenen işçilerdir. Bu ülkeler ile Almanların, dost ülke olarak kabul edilmesinden ötürü anılan ülkelere gelen işçilere farklı hakların tanındığı ifade edilmiştir. Genel olarak dost kabul edilen ülkelere gelen gönüllü işçilere, sözleşmelerinin bitiminde ülkeden çıkış yapmalarına olanak tanındığı ifade edilmiştir. Bu durumda zorunlu çalışmadan söz edilemeyeceğinden bahsedilir. Savaş esiri olarak alınan İtalyan askerlerinden, ilk olarak Almanya için savaşa devam etmeleri beklenmiş ve eğer savaşmak istemeyenler oluyorsa, onların çalışma kamplarına gönderildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda Almanya sınırlarında bulunan 600 bin adet İtalyan vatandaşının 450 bininin çalışma kamplarına gönderilmesi, bu konu sebep olmuştur denilir.¹⁶¹

İmparatorluk sınırları içinde zorunlu çalışmaya tabi tutulmanın dışında bir de kendi ülkelerinde çalışma zorunluluğunun varlığından bahsedilse de, konu hakkında fazla

¹⁶¹http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/andere_kraefte/index.html, 2010 (Erş. 02.2014)

araştırma ve kaynak olmayışından dolayı kesin bilgilerin tam açık olmadığı ayrıca belirtilmektedir. Bahsedilmesi gereken bir diğer husus ise hamilelerin durumu diyebiliriz. Hamile olan kadınların zorunlu hizmete tabi tutulmadığı ve kamplara götürülmediği söylenir. Başlangıçta kamplara giden ve daha sonra hamile kalanların önceleri ülkelerine geri gönderildikleri ancak hamilelik oranların artması sonucu bunun kasten yapıldığı düşüncesi oluşunca farklı çözüm yoluna gidildiği söylenmiştir. Duruma müdahale eden yetkililer bu hamileliklerin sonlandırılmasına karar vermiş ve zorunlu kürtaj uygulanmıştır denilir. Zorunlu kürtaj yapılmayan durumlarda doğan çocukların, dış görünüşleri alman ırkına benzerlik gösteren durumlarda çocuklar alınmış ve alman ailelere evlatlık verilmek üzere yetiştirme yurtlarına gönderilmiştir denilir.¹⁶²

2.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI

Savaş sonrası yenilen devlet, yıkılan altyapı ve harabe olmuş şehirler ile baş başa kalmış ve geçiş dönemine girmişti. Bu dönemde ülkede ki yabancıların tekrar iadesi ve kazanılmış topraklara giden veya yerleştirilen Alman kökenlilerin tekrar yurda dönüşü meselesi artan bir sorun olarak kendini göstermekteydi. 1945 ila 1949 yılları arasında alman topraklarının savaşı kazanan taraflar arasında paylaşıldığı ve kendi bölgelerini idare ettikleri bir dönem olarak aktarılır. Bu dönemde, daha sonraları Demokratik Almanya yâda Doğu Almanya olarak bilinen bölgede, Sovyetler Birliği hâkim konumdaydı. Diğer bölgeler ise Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere devletleri arasında dağılmıştı. Kaynakların aktardığına göre 1945 yılında İşgal edilen Alman sınırları içinde 64 Mil. nüfustan bahsedilmektedir.¹⁶³

Savaştan sonra ortaya çıkan durumda, ülke sınırlarında bulunan yabancıların Ülkeyi terk etmeye başlamalarına, yerlilerin bir kısmının da, daha önceleri göç edilen noktaları tercih ederek yurtlarını terk ettiklerine işaret etmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, ülkede bulunan yabancılara çeşitli seçenekler

¹⁶²<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/schwangere/index.htm>
I, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁶³ Ingrid M. Müller, Migration in Deutschland und in einigen anderen Ländern, München, 2005, s13

sunulmasıdır. Buna göre insanlar isterlerse kendi topraklarına dönebilecek, Almanya'da kalabilecek yada istediği bir ülkeye iltica edebilecek denilmektedir.¹⁶⁴ Müttefik devletlerin zorunlu işçi olarak tutulan ve sayıları 8 ila 10 Mil. arasında oldukları tahmin edilen insanları kurtarma çabalarının ilk adımı olarak, bunlara getirilen yeni bir tabir olduğu ifade edilir. Günümüzde de yurtlarından edilenler için kullanılan 'Displaced Persons' teriminin ortaya çıkışına böyle bir açıklama getirilmektedir.¹⁶⁵

Sovyetler işgali altında kalan bölgeler ile Müttefik devletler sınırları içinde bulunan çeşitli ülke vatandaşlarını karşılıklı olarak transfere tabi tutuyor ve bunların yer değişimi belirli merkezler, depo ya da kamplar aracılığı ile yapılmaktaydı.¹⁶⁶ Bu çalışmalar tahliye olarak nitelendirilmiştir.¹⁶⁷

İki Alman devleti kurulması sürecine kadar, yabancılara yönelik çalışmalar, ağırlıklı olarak işgal edilen topraklarda kalan çeşitli ülke vatandaşlarının sınır dışına çıkartılması veya Almanların yeni sınırlara getirilmeleri şeklinde ilerlemiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/displacedp/index.html>, 2010 (Erş. 02.2014)

¹⁶⁵ <http://www.geschichtsatlas.de/~ga2/vzzdp.htm>, (Erş. 01.2014)

¹⁶⁶ <http://www.geschichtsatlas.de/~ga2/1945.htm>, (Erş. 01.2014)

¹⁶⁷ Jochen Oltmer,

http://www.bpb.de/themen/CNSEUC,0,0,Zwangswanderungen_nach_dem_Zweiten_Weltkrieg.html, 2005 (Erş. 02.2014)

¹⁶⁸ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/displacedp/index.html>, 2010 (Erş. 02.14)

2.3.1. Sığınmacılar Bürosu

Yurtsuz sığınmacıların konaklaması, yurtlara yerleştirilmesi konusunda hizmet vermeye başlanması ile, günümüzde 'Federal Göçmen ve Mülteci Dairesi' olarak bilinen kurumunda temellerinin atıldığı ifade edilmektedir. Bu hizmet önceleri sadece savaş mağdurları düşünülerek oluşturulmuş

bir hizmet olarak başlamış, sonraları da 'Sığınmacıların Tanınması Federal Dairesi' olarak isimlendirilmiştir. Bu isim altında önceleri sığınma başvurularının değerlendirilmesi ve sığınmacıların ilgili yurtlara yerleştirilmesi hizmeti vermeye devam edilmiş denilir. Kurum önceleri az sayıda personel ile hizmet verirken, daha

sonraları artan sığınma talebi ve sığınmacı sayısı ile personel sayısı artımına gitmiş ve yeni, sığınmacı barındırma noktaları oluşturulmuştur.¹⁶⁹ Dönemsel olarak artan sığınma talepleri doğrultusunda kurumun 48 adet dış birimi ve dört bine yakın personel ile hizmet verdiği ifade edilmiştir. 1953 yılında kurulan birim, 1965 yılında isim ve görev değişimi yaşamış ve en son 2005 yılında Göç Yasası ile birlikte Göçmen ve Mülteciler Federal Dairesi olarak yeniden yapılandırılmıştır.¹⁷⁰ Bu sayede sadece sığınmacılar konusunda değil, göçmen konularında da yetkilendirildiği görülebilir.

¹⁶⁹<http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Chronik/Bundesamt/bundesamt-node.html>, (Ers. 01.14)

¹⁷⁰ <http://www.60-jahre-bamf.de/B60/DE/Wandel/Geschichte/geschichte-node.html>, (Ers. 01.14)

2.3.2. Doğu Almanya

İşgal edilen Alman toprakları Doğu ve Batı olmak üzere iki bölgeye ayrıldıktan sonra, müttefik devletler batı bölgesinde kontrolü tekrar yerli halka bırakarak geri çekilmiştir. Doğu bölgesini elinde bulunduran Sovyetler ise kendi siyasi görüşleri doğrultusunda Demokratik Alman Cumhuriyetinin kurulmasına vesile olmuş denilir.
171

Devletin ilk kurulduğu yıllarda Doğu Almanya sınırları içinde kalan insanların, Batı Almanya sınırını aşarak ülkelerini terk etmeleri sonucunda, sınırlara duvarlar örülmüş ve kaçışlar önlenmek istenmiştir. Bu bağlamda bakıldığında, ülke vatandaşlarının, zor şartlar veya diğer sebeplerden ötürü ülkelerini terk ediyor olmaları yabancı işçiler için uygun şartların oluşmadığı görüşünü akla getirmektedir. 1949 yılında devletin kurulmasından 1961 deki duvarların örülmesine kadar geçen sürede 2,7 Mil. insanın doğu Almanya'yı terk ettiği ifade edilmektedir.¹⁷²

Doğu Almanya topraklarında çeşitli ülke vatandaşlarının çalıştırıldığı ifade edilmekle birlikte, genel olarak kardeş ülke olarak kabul edilen diğer sosyalist devletlerden gelen işçilerden bahsedilmektedir. Doğu Almanya'ya çalışmaya gelen yabancıların karşılıklı anlaşmalara bağlı olarak gelmesinden ötürü, kalma sürelerinden bahsedilmiştir. Bu gibi şartlar ile gelen işçilerin Doğu Almanya vatandaşları ile evlenmeleri sonucu, çeşitli sorunların varlığından söz edilmektedir. Yapılan anlaşmalarda rotasyondan bahsedildiği için aile birleşimi hakkının olmadığı söylenmiştir.¹⁷³

Yabancılar için, Doğu Almanlara verilen haklardan yararlanabilme imkanı olduğu, ancak Vatandaşlara tanınan hakların bunlar dışında kaldığı ifade edilmiş ve gerekli durumlarda sürelerinin azaltılması, iptal edilmesi veya geçersiz sayılarak ülkeden

¹⁷¹ Klaus J. Bade, Jochen Oltmer, Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=all>, 2005 (Erş. 02.2014)

¹⁷² A.g.e., 2005

¹⁷³ A.g.e., 2005

çıkartılmasına kadar gidecek tedbirleri alabilecekleri aktarılmıştır. Ayrıca ülke içinde yer değiştirmelerine müsaade edilmeyip, iş disiplininin artırılması için sadece bir iş yerine bağlı kalarak çalışmalarına müsaade edilmiştir. Bu bağlamda istifa haklarının da sınırlı olduğu aktarılmaktadır.¹⁷⁴

Devlet politikasında yabancıların sosyal uyumlarını sağlamaktan çok, bunların ayırımının yapıldığı aktarılmıştır. Doğu Alman belgelerine dayanılarak yapılan bu yoruma destek olarak, sendikal konular hariç hiçbir yorum veya görüş belirtme haklarının olmadığı nedeni sunulmaktadır. Yabancılar kendilerine özel tahsis edilen yurtlarda barındırılmış ve yakın ilişkilerin çeşitli izinlere tabi olduğu da özellikle belirtilmiştir.¹⁷⁵

Federal Almanya'ya oranla az sayıda da olsa sığınmacıların bulunduğu ve kendi ülkelerinde, çeşitli sebeplerden ötürü takip edilmeleri durumunda sığınmacı olarak kabul edilecekleri, yasal olarak düzenlenmiştir denilir. Ancak bu yöndeki taleplerin yüksek makamlarca değerlendirilmesi ve uzun incelenmesi ise ayrı bir bürokrasi uzamasına neden olmuş denilir.

Çeşitli dönemlerde kendi ülkelerinde komünist olarak takip edildikleri ileri sürülen Yunan vatandaşları, 1949 ila 1970'lerin ortasına kadar sığınmacı olarak kabul edilmiştir denilir. Ancak sayılarının 1960'lı yıllarda iki bini bulmadığı da belirtilmiştir.¹⁷⁶

Diğer taraftan, İspanya'daki iç savaştan, Fransa'ya 1939'dan itibaren kaçmış olan İspanyollarında daha sonraları sığınmacı olarak Doğu Almanya tarafından kabul edildikleri ve aileleri ile birlikte kalmalarına müsaade edildiği ifade edilmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Bade, Oltmer, Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=all>, 2005 (Ers. 02.2014)

¹⁷⁵ <http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Chronik/Bundesamt/bundesamt-node.html>, 2011 (Ers. 02.2014)

¹⁷⁶ Bade, Oltmer, 2005

¹⁷⁷ Bade, Oltmer, Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=all>, 2005 (Ers. 02.2014)

Bir diğer sığınmacı ülke grubu ise Őili vatandaşlarıdır. 1973 yılında, Őili'deki darbe sonucu ülkeden kaçan, sosyalist olarak nitelendirilen, iki bin kişilik bir grubun sığınmalarına müsaade edilerek, yeni bir hayat kurmalarına da imkan tanındığı ifade edilmiştir. Gelenlerin arasında çok sayıda yüksek tahsilli ve devlet yönetiminde bulunmuş kişilerin olduğu ve bunlara sosyal imkanlarda çeşitli kolaylıklar sağlandığı da aktarılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Bade, Oltmer , 2005

3. BÖLÜM

MISAFİR İŞÇİLER

3.1. MISAFİR İŞÇİ KABULÜ

3.1.1. İşçi Göçüne Kadar F.Almanya

1945 yılında savaşı kaybeden Nasyonal Sosyalist yönetim, geriye mağlup ve işgal edilmiş topraklar bırakmıştı. Federal Almanya devletinin kurulmasına kadar geçen sürede müttefik devletler işgal ettikleri bölgelerde esir tutulan yabancıların taşınması ile de ilgilenmiş, daha sonraları toprakları Almanlara devrederek tüm bu işlemlerinde devrini yapmıştır.¹⁷⁹ 23 Mayıs 1949 yılında resmi olarak ilan edildiği ifade edilen Federal Almanya'nın, bu tarihten itibaren kalkınma ve yapılanma çalışmalarına odaklandığı aktarılmaktadır.¹⁸⁰

Devlet bu yıllarda hem kalkınmaya hem de vatandaşlarını ayakta tutmaya çalışıyor, diğer yandan da eski yayılmacı politika doğrultusunda yeni topraklara yerleşmiş olan Almanların geri alınması ya da içerideki yabancıların taşınması gibi konuları çözmeye çalışıyordu. Savaş döneminde esir düşen Almanların birçok noktada savaş esiri olarak kaldığı ve sayılarının da yaklaşık 8 milyonu bulunduğu söylenmekteydi. Savaş sonrasında ise bu durumdaki 5 milyon kişinin serbest bırakıldığı aktarılmıştır. Ayrıca savaş esirleri dışında sayıları yine 1,5 milyon olduğu tahmin edilen ve akıbetleri hakkında bilgi alınamamış kayıp insanlardan söz edilmiştir.¹⁸¹

Savaş esiri olarak tutulan alman askerlerinin tahribata uğramış olan yerlere çalıştırılmak üzere müttefik devletler tarafından kendi aralarındaki anlaşmaları gereği

¹⁷⁹ <http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/displacedp/index.html>, 2011 (Erş. 02.2014)

¹⁸⁰ Müller, 2005, s5

¹⁸¹ Wolfgang Benz, Infrastruktur und Gesellschaft im zerstörten Deutschland, <http://www.bpb.de/geschichte/nationalsozialismus/dossier-nationalsozialismus/39602/infrastruktur-und-gesellschaft?p=all>, 2005 (Erş. 03.2014)

nakledildikleri ve gerekli görülen yerlerde yeniden inşa için çalıştırıldıkları söylenmektedir.¹⁸²

Savaş sonrası zorlu geçen bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı çeşitli yardım programları uygulanmıştır. Bu yardımların asıl amacının ise doğudan gelen sosyalizm ve komünizm tehditlerine karşı Avrupa ülkelerinin güçlenmesinin sağlanması olduğu dile getirilmektedir. Marshall Planı olarak bilinen bu yardımlar kapsamında Avrupa ülkelere nakit ve gıda yardımları yapılmıştır.¹⁸³

Yapılan nakdi yardımlar sayesinde, Alman devleti yeniden yapılanmaya giderek zarar gören şehirleri ve yerleri onarmaya başlamış, sanayisini tekrar canlandırarak adımlara geçmiştir.¹⁸⁴ Federal Almanya devleti, aldığı bu yardımları önceleri gıda alanında daha sonraları ise üretim alanında değerlendirmiştir. Marshall planı

Marshall Planı Logosu

çerçevesinde, yaklaşık dört yıllık bir dönem içinde, toplam 13.908,9 milyon \$ para yardımı yapıldığı ifade edilmektedir. Bu yardımlardan yaklaşık olarak 1,62 Milyar \$ Alman devletine aktarıldığı hesaplanmaktadır. Bu miktar sadece nakit değil, aynı zamanda gıda olarak da yapıldığı için doğrudan nakit yardımı miktarını ifade etmemektedir.¹⁸⁵ Marshall planı, bir diğer adı ile Avrupa kalkınma (koruma) programı (European Recovery Program), savaştan sonra 1948 yılında başlatılmış ve 1952 yılında son bulmuştur.¹⁸⁶

Müttefik devletler, Marshall planı kapsamında Almanya'daki üretimin sınırlandırılması yönünde karar almışlardır denilir. Ancak sonraları Amerika başta

¹⁸² Hans Jürgen Schröder, Marshallplan und westdeutscher Wiederaufstieg: Positionen, Kontroversen, Steiner Franz Verlag, 1990, s11.

¹⁸³ a.g.e., s15.

¹⁸⁴ a.g.e., s24.

¹⁸⁵ a.g.e., s75.

¹⁸⁶ a.g.e., s81.

olmak üzere, daha önceleri de Alman üretimi ürünler tedarik eden devletler zamanla bu sınırlamayı kaldırmıştır şeklinde ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Uygulanan sınırlamaların kalkması, devletin Almanlara resmen devri sonrasında günümüzde Alman ekonomik mucizesi olarak anılan döneme gelinmiştir. Artan ihracat rakamları sayesinde, büyük girdiler dışında 1961 yılında işsizlik rakamının %1 seviyesine kadar gerilediği aktarılmıştır.¹⁸⁸

Bu dönem hakkında belirtilmesi gereken çeşitli hususlarda mevcuttur. Alman ekonomisinin büyük yükseliş yaşadığı yıllarda büyüyen ekonomiden her kesimin payını alamadığı görüşleridir. 1955 yılında, bireysel edinim mülklerin %75 oranına tekabül eden miktarının toplumun sadece %17'lik bir kesiminde toplandığı ifade edilmiştir. Ayrıca yine aynı yıllardaki verilere göre halkın %20'si sosyal yardımlara muhtaç ve fakirlik sınırı olarak kabul edilen aylık 130 Mark sınırının altında bir gelire sahip yaşadıkları yönünde bilgiler aktarılmıştır.¹⁸⁹

Bu sorunlara karşı Ailelerin korunması hedefiyle, 1952 yılında *Anne Koruma yasası* çıkarılmıştır. Bu yasa ile çalışan Annelerin korunması amaçlanmış ve hamilelik döneminde iş yerinde korunmalarından, işlerini kaybetmemeye, doğum yardımı ve doğum sonrası izinlerine kadar çeşitli hususlar düzenlemiştir.¹⁹⁰

Yine bu dönemde aile korunması adına *Çocuk parası yasası* çıkarılmıştır. 1954 yılında çıkarılan bu yasa ile çok çocuklu ailelere para yardımı yapılmıştır. Üç çocuk sahibi ailelerin üçüncü çocuğu ve daha sonrakilerine para yardımı yapılması

¹⁸⁷ Elke Kimmel, Wirtschaftliche Impulse des Marshallplans in Deutschland, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/marshallplan/40038/wirtschaftliche-impulse>, 2005 (Erş. 03.2014)

¹⁸⁸ <http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/DieZuspitzungDesKaltenKrieges/Wirtschaftswunder/>, Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, (Erişim 03.2014)

¹⁸⁹ A.g.e.

¹⁹⁰ Mutterschutzgesetz, <http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/gesetze,did=3264.html>, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2011, (Erş. 03.2014)

öngörölmüştür. Sonraları yasa revize edilmiş ve sadece üç çocuktan sonra değil tüm çocuklara sayı gözetmeksizin belirlenen miktarlarca yardım kararlaştırılmıştır.¹⁹¹

Ekonomik sıçrayışların yaşandığı bu dönemde, eğitim imkânlarından tüm kesimlerin faydalanamadığı gerekçesi ile üniversite bursları getirilmiştir. Verilecek bu burs Honnefer modeli adı verilmiş ve öğrenim göreceğ öğrencilerin hizmetine sunulmuştur.¹⁹²

İlerleyen yıllarda alım gücü artmaya başlamış, tüketim artmış ve bu bağlamda da üretim yapılan alanlarda büyük ölçekli artırımlar olmuştur. Tüketim miktarı arttıkça üretimin de artması ve seçeneklerin çoğalması ile ürün grupları çoğalmaya, sunulan ürün sayısı artmaya başlamıştır. Ekonomik iyileşmenin tüm kesimlere kadar ulaşmaya başlaması ile birlikte üretimde çalışacak eleman temini sıkıntısı gündeme gelmeye başlamıştır.¹⁹³

¹⁹¹ Anette Wilmes, Erstmals wird Kindergeld gesetzlich festgeschrieben, http://www.deutschlandfunk.de/erstmals-wird-kindergeld-gesetzlich-festgeschrieben.871.de.html?dram:article_id=124936, 14.10.2004 (Erş. 03.2014)

¹⁹² Tobias Arens, Inter- und intragenerative Umverteilung im deutschen Steuer-Transfer-System, Peter Lang GmbH, 2009, s97.

¹⁹³ A.g.e., 2009, s98/99

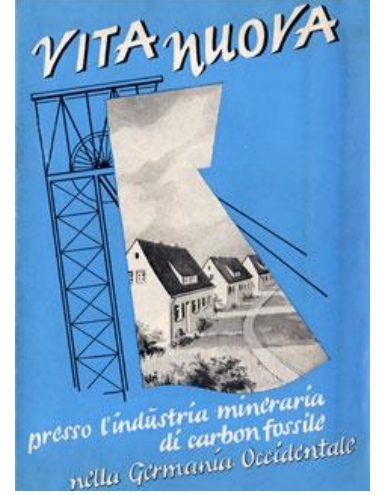
3.1.2. İşçi Alımı Anlaşmaları

İtalya

Takvimler 1955 yılını gösterdiğinde, Almanya'nın misafir işçi alımı için İtalya ile anlaşma yoluna gittiği görülmektedir. İşçi açığı olan çeşitli alanlarda, İtalyanların çalıştırılmak üzere geçici olarak gelmeleri beklenmişti. Savaştan on yıl sonra Ruhr bölgesindeki maden ocakları, çalıştırmak üzere acilen işçi arayışına girmişlerdir denilir. Başlarda kendi imkânları ile İtalya'dan temin edilen işçilerin, İtalya'dan gelen talep üzerine resmi olarak getirilmeleri kararlaştırılmıştır. Bu sayede 20 Aralık 1955 yılında Almanya, İtalya ile İşçi alımı anlaşması imzalamıştır. İlk olarak madenlerde çalıştırılmak üzere İtalyan vatandaşlarının getirildikleri bilinmektedir. Madenler ise İtalyanca tanıtım broşürleri hazırlayarak işçi çekmeye çalışmışlardır.¹⁹⁴

Alman kaynaklara göre halen Almanya'da 550 bin İtalyan vatandaşı yaşamaktadır. Anlaşma kapsamında ve daha sonraları, İtalya'dan dört milyona yakın insan Almanya'ya göç etmiş denilmektedir. Göç eden toplam rakamın %89'unun geri döndükleri ifade edilmiştir.¹⁹⁵

Çalışmak üzere gelen İtalyan vatandaşlarının, ülkelerinde çeşitli sağlık kontrolünden geçtikleri aktarılmış, çalıştırılacakları yerlerin şartlarına uygun sağlık ve fiziki olarak güçlü olmaları gerekçesi öne sürülmüş denilmektedir. Gelen İtalyan vatandaşlarının genel olarak güney

İtalyanca hazırlanmış olan Maden ocağı tanıtım broşürü

İtalyan işçilerin gelişlerini anlatan o yıllara ait Kitap. ("60 Marka bir İtalyan"- Bir işçinin Alman şirketine geliş maliyeti)

¹⁹⁴ <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/anwerbung-von-arbeitskraeften/> (Erş. 02.2014)

¹⁹⁵ 50 Jahre deutsch-italienisches Anwerbeabkommen, http://www.rom.diplo.de/Vertretung/rom/de/06/Patronati/patronati__seite.html (Erş. 02.2014)

bölgelerinden oldukları ifade edilmiştir. O günlerde İtalya'nın kuzey bölgelerinin güneye oranla daha fazla kalkınmış olmasının, buna bir sebep olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁶

İspanya

29 Mart 1960 yılında Almanya, İspanya ile işçi alımı anlaşması yapmıştır. İtalyan çalışanlar, dönemseller olarak çalıştırılıyordu şeklinde ifade edilmiş ve artık uzun dönem işçilere ihtiyaç olduğu söylenmekle birlikte, yeni anlaşma için gerekli şartların oluştuğu açıklanmaktaydı. İspanyanın sıkıntıda olan ekonomisini rahatlatmak için işçilerini yurtdışına gönderme fikrinden yola çıkarak, Almanya'ya işçi gönderdiği söylenmektedir.¹⁹⁷ Yine İtalyan işçilere yapıldığı gibi, İspanyollar içinde ülkelerinde sağlık kontrolü yapılmış ve sadece çalışmaya elverişli sağlık durumunda olanlar çalışma izni almışlardır. Bu yıllarda, İspanya'da Francisco Franco diktatörlüğü rejiminden söz edilmektedir. Franco rejiminin ise, sağlam ve kalifiye işçilerini göndermeyi tercih etmediği ve bu tip kişilere çıkış izni vermediği aktarılmıştır. Onların yerine vasıfsız kişilerin yurtdışına gönderilmesinden yana bir tutum sergilendiği aktarılmıştır.¹⁹⁸ Ancak bu düşünceden dolayı İspanyol rejimin, çeşitli baskılar uygulaması söz konusu olmuş ve işçi seçimindeki zorlu şartlar nedeniyle birçok İspanyol vatandaşının 1960 ile 1973 yılları arasında kaçak olarak Almanya'ya göç ettikleri bildirilmiştir. İşçi alımı dönemi içinde gelen İspanyolların %30'unun kaçak olduğu tahmin edilmektedir.¹⁹⁹

İtalyan göçmenlerde de olduğu gibi, İspanyol göçmenlerde ailelerini geride bırakmışlar ve yurtlarına dönmek için para biriktirmeye çalışmışlardır denilir.

¹⁹⁶ Anke Asfur, Arbeiter Als Wirtschaftswunder, <http://www.angekommen.com/italiener/Bundesrepublik.html>, 2005 (Erş. 01.2014)

¹⁹⁷ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/migrationstradition-ueber-jahrhunderte/> (Erş. 03.2014)

¹⁹⁸ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/nadeloehr-nach-deutschland/> (Erş. 03.2014)

¹⁹⁹ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/auf-illegalen-pfaden/> (Erş. 03.2014)

Bakıldığı zaman bu düşünce, ülkemizden çalışmak için giden vatandaşlarımız için de çok sıkça kullanılan bir bakış açısidir. İspanyol çalışanlar birkaç yıl çalışıp para biriktirdikten sonra ülkelerine dönüp yeni bir hayat kurma hedefiyle çalışmışlardır şeklinde aktarılmaktadır.²⁰⁰

Yunanistan

30 Mart 1960 tarihinde yani İspanya ile yapılan anlaşmadan bir gün sonra, Yunanistan ile İşçi alımı anlaşması imzalanmıştır. Bu adım ile Yunanistan, ülkedeki işsizlik sayısını azaltmayı hedeflemiş denilmektedir. Almanya cephesinde ise henüz çalışma piyasasında özellikle ağır sanayi alanında açıkların olduğu söylenmekteydi. 1961 yılında Yunanistan da 80 bin işsiz yunan vatandaşından bahsedilmiştir. Ayrıca birçok çalışanında düşük ücretle veya az kapasite ile çalıştığı, bu nedenlerden dolayı Almanya da çalışma hayalinin tetikleyici olduğu görüşü hâkim olmuştur. Yunanistan ekonomisinin ikinci dünya savaşından sonra gösterdiği gelişmenin, çalışma imkânı açısından oluşturduğu etkilerin az oluşu, Yunanların başka ülkelerde çalışma isteklerini artırdığı belirtilmektedir.²⁰¹

Yunanistan'da kurulan Alman komisyonu, sağlık kontrolünden geçirdiği insanlara çalışmaya elverişli olduklarını gösteren bir kart veriyor, daha sonra da bu kart ile başvuru hakkı kazanıldığı ifade ediliyordu. 1960 ile 1973 yıllarında bu yolla 382 bin kişinin çalışmak üzere Almanya'ya geldiği ifade edilmiştir. Ancak farklı yollar izleyerek gelenler ile, kaçak vb., bu sayıya ilave 60 bin kişinin ülkeyi terk ettiği söylenmektedir. Başvuran Yunanların çoğunlukla kırsal kesimden ve eğitim seviyeleri az olanlardan oluştuğu aktarılmıştır, birçoğunun okuma yazma dahi bilmediği de vurgulanmıştır.²⁰²

²⁰⁰ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/die-kinder-der-migration/> (Erş. 03.2014)

²⁰¹ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-griechenland/auf-der-suche-nach-dem-besseren-leben/> (Erş. 03.2014)

²⁰² <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-griechenland/der-erste-schritt-in-richtung-deutschland/> (Erş. 03.2014)

Fas

21 Mayıs 1963 tarihinde Almanya ile Fas arasında işçi alımı anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonraki 10 yıl boyunca yaklaşık olarak 22.400 adet Fas vatandaşının Almanya'ya çalışmak üzere geldiği bildirilmektedir. Gelen işçilerin az ücretli işlerde çalıştırıldıkları ve inşaat, demir sanayi ya da maden alanlarında iş buldukları aktarılmıştır.²⁰³ Rotasyon kuralı gereği Almanya'da en fazla 2 yıl ikamet hakkı tanındığı ve aile birleşimi imkânının bulunmadığı söylenmektedir. Yapılan anlaşmanın isminde geçen geçici süreli kısmına özellikle vurgu yapılmaktadır. Günümüzde Fas kökenli göçmenlerin Türk vatandaşlarından sonra Avrupa'da en fazla nüfusa sahip oldukları ifade edilmektedir.²⁰⁴

²⁰³ Deutsch-Marokkanisches Anwerbeabkommen
<http://www.swr.de/international/de/deutsch-marokkanisches-anwerbeabkommen/-/id=233334/did=11459888/nid=233334/1fofm0p/index.html>, Südwestrundfunk, 2013, (Erş. 03.2014)

²⁰⁴ Shirin Schatz, <http://www.freitag.de/autoren/shirin-schatz/50-jahre-marokkanische-migration>, der Freitag Mediengesellschaft Berlin, 2013, (Erş. 03.2014)

Portekiz

17 Mart 1964 tarihinde Almanya devleti Portekiz ile geçici işçi alımı anlaşmasını imzalamıştır. Yapılan birçok anlaşma sonucunda Alman topraklarına gelen geçici işçi sayısı altı haneli rakama ulaşmıştı. Hatta bir milyonuncu göçmen ise Amando Rodrigues de Sa adındaki Portekiz vatandaşının olduğu aktarılmıştır. Bu önemli rakama özel olarak adı geçen şahsa motorlu bisiklet (Mofa) hediye edilmiştir.²⁰⁵

10 Eylül 1964 günü 1 Milyonuncu göçmen Amando Rodrigues de Sa'ya hediye takdimi sonrası (Köln-Deutz Tren Garı)

Tunus

7 Ekim 1965 tarihinde Tunus ile işçi alımı anlaşması imzalanmış ve Fas ile Türkiye anlaşmalarında olduğu gibi, sürelerden bahsedilmiştir denilir.²⁰⁶ Günümüzde 20 binden fazla Tunus kökenli göçmenin Almanya da yaşadığının tahmin edildiği ifade edilmiştir. Tunuslu göçmenlerin kendi hallerinde ve fazla dikkat çekmeden yaşadıkları görüşü dile getirilmektedir. Ayrıca gelen Tunuslu göçmenlerin yarısının Alman vatandaşlığına geçtiği aktarılmıştır.²⁰⁷

²⁰⁵ <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/herkunftslaender/> (Erş. 03.2014)

²⁰⁶ <http://www.zeitklicks.de/top-menu/zeitstrahl/navigation/topnav/jahr/1965/anwerbeabkommen-mit-tunesien/> (Erş. 02.2014)

²⁰⁷ Ekkehardt Schmidt-Fink, Von interessanten Exoten zu verdächtigen Nachbarn, 2003, http://papyrus-magazin.de/archiv/2002_2003/september/9_10_2002_arabischemigranten.html, (Erişim 03.2014)

Yugoslavya

1968 yılında da Yugoslavya ile işçi alım anlaşması imzalanmıştır.²⁰⁸ Yugoslavya dan gelen göçmen sayıları yapılan anlaşmalardan ziyade 90'ların ortasındaki savaşlardan sonra artmıştır denilir. 900 binden fazla insanın aslen eski Yugoslavya ya bağlı olan ülkelerden geldiklerinin tahmin edildiği ifade edilmiştir.²⁰⁹ İşçi alımı anlaşması ile gelen işçilerin temel hedefleri diğer ülke vatandaşlarında da ortak dile getirilen, kısa süreli çalışma ve para kazandıktan sonra geri dönme hedefi olarak açıklanır.²¹⁰

²⁰⁸ <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/zeittafel/> (Erş. 03.2014)

²⁰⁹ Christian Kreuzer, Ex-Jugoslawen in Deutschland, http://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/gesellschaft/id_19670878/ex-jugoslawen-in-deutschland-die-meisten-fallen-als-auslaender-gar-nicht-mehr-auf-.html, 2009 (Erş. 03.2014)

²¹⁰ Zoran Arbutina, Jugoslawische Gastarbeiter in Deutschland, <http://www.dw.de/jugoslawische-gastarbeiter-in-deutschland/a-16475757>, 2013 (Erş. 02.2014)

3.2. TÜRK MİSAFİR İŞÇİLER

3.2.1. Almanya-Türkiye İşçi Alımı Anlaşması

Bugün milyonlarca vatandaşımızın F.Almanya'da yaşama ve çalışmasına vesile olan, ülkemiz ve Almanya arasında yapılan işçi alımı anlaşması 31 Ekim 1961 tarihinde imzalanmıştır.²¹¹

Anlaşma tarihinden önceleri de Türk vatandaşlarının Alman topraklarında buldukları bilinmektedir. Bazı kaynaklara göre 1960 yılında 2 bin 500 Türk kökenli kişinin eğitim, meslek öğrenme gibi nedenlerle bu ülkede bulunduğu değerlendirilmektedir.²¹²

Anlaşma yapılmadan önce bazı Alman şirketlerinin, kendi girişimleri ile Türk işçi temin ettikleri söylenmektedir. Bu durumun Alman yetkililerce bilinmesine rağmen başlarda ülkemiz ile anlaşma gereği duyulmadığı söylenmektedir. Ancak daha sonraları Türk tarafının bu konu hakkında girişimlerde bulunduğu ve Avrupa topluluğuna da müracaat etmesi ile NATO üyesi ülke konumunda oluşundan dolayı, Alman tarafının ekonomik ilişkileri düzeltmek adına bu yola girdiği aktarılmaktadır. Devletlerarası ilişkilerin, bu yol ile iyileştirilmesi çabası şeklinde yorumlanmaktadır. Yapılan anlaşma ilk aşamada geçici bir süre çalışmayı öngörüyordu denilir. Ancak 1964 yılında çeşitli değişiklikler yapılarak geçici süre ikamet ve çalışma ibarelerinin kaldırıldığına değerlendirilmektedir. Türk tarafı bu anlaşma ile yerli piyasayı rahatlatma, giden işçilerin daha sonra yurda dönüşlerinde de öğrendikleri ile piyasaya katkı sağladıklarını düşünmüştür denilir.²¹³

²¹¹ <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/zeittafel/> (Erş. 03.2014)

²¹² Vural Öger, 50 Jahre Migration aus der Türkei, inter-kultur/politik und kultur, Conbrio Regensburg, 07-08.2011, s1

²¹³ Tabea Surenthiran, Gastarbeiterwanderung nach Deutschland-Hintergründe, politische Ziele und Entwicklung, Universität Bayreuth, 2010, s15.

Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1961 yılında 8 bin 700 Türk misafir işçi Almanya'ya gelmiştir. Gelenlerin tamamı erkek nüfustan oluşmuştur. Bir sonraki yıl 17 bin 559 vatandaşımız gelmiş ve gelenlerden 2 bin 569'unun bayan olduğu aktarılmıştır.²¹⁴

Anlaşmada, eğer 2 yıl sonra her iki ülkede karşılıklı göçün devam etmesini istiyorsa, gelen işçilerin Almanya'da kalma süresi 3 yıllığına uzatılabilir hükmünün bulunduğu işaret edilmekle birlikte bu maddenin günün konjonktürü dahilinde uygulanmadığına dikkat çekilmektedir.²¹⁵ Bu konudaki değişikliğe 19.05.1964 tarihinde gidildiği bildirilmekle birlikte, rotasyon yapılması şeklindeki ifadenin çıkartıldığı ve süre sınırlamasının kaldırıldığı söylenmektedir.²¹⁶

Almanya'ya çalışmak için giden vatandaşlarımız İstanbul'da kurulu olan bir merkez aracılığı ile seçilmişlerdir. Merkezde sağlık taramasının yapıldığı ve kişilerin bilgi ve becerilerinin de sınıandığı bilinmektedir. Bu yolla başlarda 6500 kişi talep eden Alman devletinin işçi alımı yapılmış ve seçilen kişiler İstanbul Haydarpaşa veya Sirkeci garından Almanya Münih tren garına yola çıkmışlardır.²¹⁷ Münih tren garında Türkiye'den gelen trenlerin özellikle 11 numaralı perona geldikleri de ayrıca belirtilmiştir.²¹⁸ Buradan, gidilecek diğer şehirlere aktarma yapılmıştır. İlk

²¹⁴ Dorte Huneke, Von der Fremde zur Heimat, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/anwerbeabkommen/43161/von-der-fremde-zur-heimat?p=all>, 2011 (Eriş. 03.2014)

²¹⁵ ŞAHİN Sedat, Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51.Yılı Kazanımlar ve Tehditler, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/>, 20 Kasım 2012, (Erişim 03.2014)

²¹⁶ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/das-deutsch-tuerkische-anwerbeabkommen/> (Eriş. 03.2014)

²¹⁷ Şahin, 2012, s2

²¹⁸ <http://www.swr.de/international/de/gleis-11-muenchen-hauptbahnhof-das-drehkreuz-der-tuerkischen-zuwanderung-von-1961-bis-1973/-/id=233334/did=8787880/nid=233334/1fksd6m/index.html>, 2011 (Eriş. 03.2014)

grubun aktarma ile Düsseldorf şehrine geldiği aktarılmış ve bu ilk kafilenin 450 kişiden oluştuğu, çiçek, davul, zurna eşliğinde Alman Çalışma Bakanı tarafından karşılandıklarına dikkat çekilmektedir.²¹⁹

3.2.2. Türk İşçilerin Durumları

Yapılan anlaşma çerçevesinde çalışmak üzere Almanya'ya giden vatandaşlarımızın çoğunluğunun, kırsal kesimden oldukları söylenmektedir. Gelenlerin %60'dan fazlasının tarım kökenli olduğu, buna karşılık sadece %10'luk kesimin sanayi temelli oldukları aktarılmıştır.²²⁰ İlk kafiye ile gelenlerin kalifiye oranının %60'larda olduğuna değinilmiştir.²²¹

F.Almanya Ankara Büyükelçiliği, anlaşmanın 50.Yılı şerefine düzenlediği çalışmalar kapsamında çeşitli bilgilere yer vermiştir. Bu bilgilerden bazıları Türk işçilerin hangi yollar ile Almanya'ya kabul edildiklerine ışık tutmaktadır:²²²

"Almanya, İstanbul'un Tophane semtinde bir irtibat bürosu kurmuştu. Almanya'ya gitmek isteyen insanlar bu büroya müracaatta bulunuyor, ardından memleketlerine geri dönüp, bürodan gelecek "Almanya kağıdını" bekliyordardı. Mektubu alan irtibat bürosuna koşuyor ve Almanya'ya gidiş çilesi başlıyordu.

²¹⁹ Şahin, 2012, s2

²²⁰ Surenthiran, 2010, s16.

²²¹ http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/tr/newsletter/2011/2011__11__01__Nov/Newsletter__Ausgabe__2011__11__01__Nov.html?archive=3016018, 2011 (Erş. 03.2014)

²²² A.g.e., 2011

Aralarında belki de o güne kadar hiç doktora gitmemiş kişilerin de bulunduğu işçiler, Alman doktorlar tarafından sıkı bir sağlık kontrolünden geçiriliyordu. İşçiler, dişlerine kadar kontrol ediliyorlardı. Sağlam olanlar, köyelerine kentlerine gidip, Almanya'ya gitmek üzere tahta bavullarını hazırlıyor ve 1-2 yıllığına, 3-5 kuruş biriktirdikten sonra geri dönme düşüncesiyle uzun bir yolculuğa başlıyorlardı."

İlk 10 yıllık dönemde giden nesil 1. Kuşak olarak kabul edilir. Bu kuşak, giderken Almanya ve kültürü hakkında herhangi bir bilgiye sahip değillerdi denilmektedir.²²³ Sadece misafir işçi olarak görülmüşler, çalışıp para kazanacak, daha sonra da dönecekler şeklinde bir beklentiden söz edilir. Hatta işçilerimiz tarafında da bu görüş hâkim olup, dönem içinde bazı araştırma çalışmaları yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre işçilerimizin %20'si para biriktirmeyi hedeflediklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşü sırasıyla, ailesi ve kendisi için iyi bir gelecek kurma düşüncesi, meslek öğrenme hedefi, otomobil alma hedefi, eğitim, ev alma gibi görüşler takip etmiştir.²²⁴

Almanca bilmeyen birinci nesil, kalifiye özelliklere sahip olmadıkları için işçi olarak istihdam edilmişler denilir. Meslek sahibi olmayan bu kitle Anadolu'nun birçok noktasından Almanya'ya göç etmişlerdir. 1.Kuşak işçilerimizin ağırlıklı olarak kas gücü gerektiren işlerde çalıştıkları ifade edilmekle birlikte, mesleklerini çalışarak öğrendikleri görüşüne varılmaktadır.²²⁵

Bu kuşakta çalışmak üzere gidenlerin çoğunluğu Almanya'da çalışma imkânını kulaktan kulağa, yani eş, dost, akraba aracılığı ile öğrenmişlerdir denilir. Radyo veya benzeri bir haberleşme yolu ile öğrenenlerin sayısının az olduğu belirtilmektedir. Bu yollardan yayılan işçi alımı haberleri ile göçlerin neden belirli noktalarda yani il ya da ilçelerde yoğunlaştığı açıklanmaktadır. Ayrıca gidenlerin çevresindekilere örnek

²²³ Şahin, 2012, s3.

²²⁴ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/die-anwerbung-tuerkischer-arbeitskraefte/> (Erş.03.2014)

²²⁵ Şahin, 2012, s4.

olarak görüldüğü ve yurt dışına gitme isteklerinin bu sayede çevresine yayıldığı görüşü ileri sürülmüştür.²²⁶

Yurtdışına gitmenin bu derece yaygın olması, gitmenin olumlu olarak kabul görmesi neticesinde, kamu görevlisi kişilerin dahi görevlerini bırakıp yurtdışında çalışmayı tercih ettikleri bilgileri aktarılmıştır. Dönem içinde yapılan çeşitli araştırmalara göre 1964-1973 yılları arasında 9 bin kadar ilköğretmenin sanayi, endüstri alanında çalışmak üzere Almanya'ya gittikleri belirtilmektedir. Göçün ilk yıllarında gelen işçilerin %90'ının bekar olması dikkat çekmektedir, ayrıca günümüzde göçmenlerin %60'ını Ailelerin oluşturduğu söylenir. Ekonomik olarak çıkılan yolda artık ailelerin de yanlarına alınması ile göç boyut değiştirmiştir diyebiliriz. Aile birleşimlerinin tahmini olarak 1971 yılından sonra başladığı da ifade edilmiştir.²²⁷

Çalıştırılmak üzere şirketler tarafından çağrılan işçiler kendilerine özel tahsis edilmiş evlerde, bir diğer adı ile de yuva tabir edilen ve işçilerin topluca yerleştirildiği, işyerlerine yakın ancak birçok yerde şehirden uzak noktalarda bulunan yerlerde konaklama imkânı bulmuşlardır. Hatta bazılarının çevrelerinin teller ile çevrili

olduğu söylenmektedir. Yurtlardaki genel şartların tamamen şirketin imkânları ölçüsünde olduğu bilgisi aktarılmaktadır. Odalarda ortalama 6 kişi kalınıyor ve genel olarak yemek gibi çeşitli ihtiyaçlar ortak imkânlarla karşılanıyordu denilmiştir.²²⁸ Bu

imkânlar karşılığında işçilerden ücretler alınmıştır, yapılan çeşitli araştırmalara göre 1973 yılına ait işyeri yurtları kiralarının ortalama olarak yüksek olduğunu göstermiştir. 16 Şubat 1973 tarihli bir gazete haberinde, Kuzey-Ren Vestfalya Çalışma Bakanlığı tarafından yapılan araştırmaya göre, kişi başı kira miktarı 49,17 Alman markı olarak ortaya çıkmış ve bu rakamda metrekafe fiyatı olarak 8,58 Alman

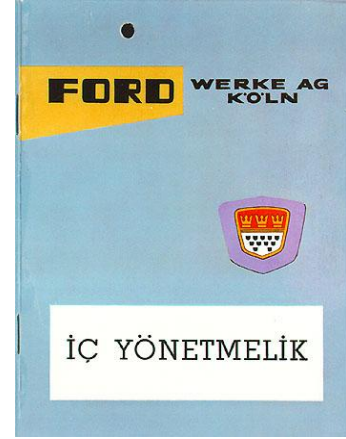
²²⁶ Abadan-Unat'dan alan, Abdurrahman Karataş, Almanya'daki Türkiyeli Göçmenlerin Özelinde Asimilasyon ve Entegrasyon, Hacettepe Ü. Sosyal B. E. Antropoloji AD, YL Tezi 2006, s82.

²²⁷ A.g.e. s82.

²²⁸ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/gurbet-in-der-fremde/> (Erş. 03.2014)

Markına tekabül eder denilmiştir. Yurtlarda kalan her 63 kişi aynı küveti kullanırken, kullanılan lavabo imkânlarının yarsından çoğunda su bulunmadığı gerçeği bu fiyatların sunulan imkânlarla oranla fazla olduğu görüşünü ortaya çıkartan sebep olarak ifade edilmiştir.²²⁹

Türk işçilere yönelik büyük şirketlerde çeşitli oluşumlar kurulmuş, haklarını aramalarına yardımcı çalışmalar da yapılmıştır. Şirket içi işleyiş veya çalışma esaslarını anlatan yönetmelik ve benzeri kaynaklarda Türkçeye çevirtilerek Türk çalışanların hizmetine sunulmuştur.²³⁰

Ford Köln 1962

²²⁹ Dieter Buhl, Wucher-Mieten, <http://www.zeit.de/1973/08/wucher-mieten>, 1973 (Ers. 03.2014)

²³⁰ <http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/KontinuitaetUndWandel/WirtschaftlicheEntwicklungenInOstUndWest/gastarbeiter.html> (Ers. 03.2014)

27 Kasım 1969 günü Münih Merkez garına gelen trenin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Treni karşılamak için bekleyen önemli bir kitle hazır bulunmakta ve bir kutlamaya vesile olacak kişiyi beklemektedir. Güney doğu Avrupa'dan gelen bir milyonuncu misafir işçi için hazırlıklardır bunlar. 24 yaşındaki İsmail Bahadır adlı vatandaşımız, bir milyonuncu Türk unvanını kazanmıştır. Çalışma Bakanı Josef Stingl tarafından karşılanmış ve kendisine bir televizyon hediye edilmiştir. İsmail bey, 1971 yılında eşi ve çocuklarını yanına alarak

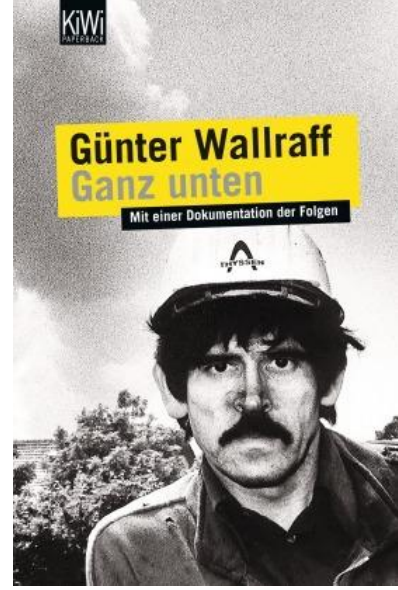
aile birleşimi yapmıştır. Ancak akıllarında her zaman geri dönme olan aile 1981 yılında geri dönüş kararı almıştır. Memleketi Konya'ya yerleşen İsmail beyin burada küçük çaplı bir işletme kurduğu aktarılmaktadır.²³¹ Türkiye'ye döndükten sonra işçi alımı çerçevesinde düzenlenen organizasyonlara davet edilmiştir.²³² Alman medyasında birçok röportaja konu olmuş, evi ziyaret edilmiş ve Almanya'da yaşadıkları sorulmuştur. İsmail beyin oğlu, Almanya Essen Üniversitesinde İnşaat Mühendisliği bölümüne kabul edildikten sonra, orada bir yabancı dil kursu ayarlamıştır. Daha sonra Ankara Alman Büyükelçiliğine vize başvurusunda bulunmuştur. Başvuru dil bilmediği gerekçesi ile ret edilmiştir.²³³

²³¹ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/ismail-bahadir-der-einmillionste-tuerke/>, 2011 (Erş. 03.2014)

²³² http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/tr/03__Presse/Veranstaltung__Botschaft/Veranstaltungen-2011/50__Jahre__Anwerbevereinbarung__Bo__Cuntz__und__Stm__Celik__Bildergalerie.html (Erş. 03.2014)

²³³ Hamdi Ateş, Bir Milyoncu'nun oğlu vize alamıyor, <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/06/01/bir-milyonuncunun-oglu-vize-alamiyor>, 2011 (Erş. 03.2014)

Yabancı işçilerin durumlarını göstermek amacıyla Alman yazar Günter Wallraff 1985 yılında farklı bir çalışmaya imza atmıştır. Ali Levent Sığırlıoğlu adlı Türk işçisinin yerine geçerek, yabancı olarak çalışmış ve onların durumlarını anlatan bir kitap yazmıştır. Yazar, peruk, takma bıyık ve kahverengi lens kullanarak girdiği kılık ile Türk olarak çeşitli işlerde çalışmıştır. Kiralık firma tarafından çalıştırıldığı dönemde Thyssen adlı demir çelik fabrikasında temizlik işlerinde bulunmuş, şirketin ödediği 52 Mark ücretinin 25 Markının kiralama şirketine gittiği aktarılmıştır. Zincirin son halkası diye tabir edilen Ali'ye sadece 9 mark ödendiği, sağlık ve sosyal sigortası da ödenmediği belirtilmiştir. Yaptığı çalışmaları elinde taşıdığı çanta içinde bulunan kamera ile kayıt etmiş ve bu kayıtlardan 1986 yılında belgesel film yapılmıştır.²³⁴ Bu belgesel filme internette bulunan video platformlarından erişmek mümkündür.

Yazar kitabında, Türk çalışanlara yapılan ve izlenen tutum hakkında sert kelimeler kullanmıştır. Kiralık işçi sistemini köle ticaretine benzetmiş, insanların istismar edildiğini söylemiştir. Belgeselde gösterilen birçok konu ve çekim yerleri hakkında, tarafına dava açılmıştır. Bazı konularda tazminata mahkûm edilen yazarın, eserleri hakkında yasaklama isteği ile yapılan başvurular ise ret edilmiştir.²³⁵

²³⁴ Dirk Bitzer, <http://www.geschichte.nrw.de/artikel.php?artikel%5Bid%5D=361&lkz=tr>, 2000 (Erş. 03.2014)

²³⁵ <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13524434.html> (Erş.03.2014)

3.2.3. Kuşaklar

Önceleri Türk işçilere sadece misafir gözü ile bakıldığı ve bu sebeple sadece geçici olarak ülkede buldukları düşüncesi hâkim olmuştur.²³⁶ Ancak değişen işçi alım sözleşmesi ile birlikte çalışma müsaadeleri de uzamaya başlamış, yurtlardaki kötü şartlardan uzaklaşan Türkler kendi imkânları ile farklı kiralık konutlara geçmişler denilir. Şartlarını iyileştirme hareketi olarak görebiliriz. 1971 yılında başladığı ifade edilen aile birleşimleri ile ev kiralama artıyor, yeni yurttaki yeni bir düzen oluşmaya başladığı hissediliyordu.²³⁷ Aile birleşimleri için bir diğer gerekçede 1975 yılında yapılan çocuk paralarının düşürülmesi düzenlemesi olarak görülür. Bu düzenleme ile Almanya içinde yaşamayan çocuklar için daha az çocuk parası kararlaştırılmıştı. Bu sebepten ötürü aile birleşimlerinin de arttığı ifade edilir.²³⁸

1973 yılında Almanya işçi alımlarını durdurma kararı almıştır. Bu sayede yabancı işçilerin sayısı azaltma hedeflenmiş, geçici olarak gelenlerin de bu karardan etkilenip dönmeleri beklendiği ifade edilir. Ancak beklenenin aksine, birçok göçmen yıllardır ülkede bulunuyor, yerleşik bir düzene sahip yaşıyor ve dönmek yerine ailesini yanına getirmeyi tercih ediyordu.²³⁹ Alınan karar ile Avrupa Ekonomik Birliği içinde olmayan ülkelere işçi alımı duracak, mevcut işçiler ise geçici olarak ülkelerine gidemeyecekti deniliyordu. Bu hamle neticesinde işçiler kalıcı olmaya yönelmiş ve dönmeyi tercih etmemişlerdir denilir.²⁴⁰

İşçi alımı durdurma kararı sonrasında, Türk işçi sayısı 711 bin 302'den 1 milyon 765 bin 788'e çıkmış denilmektedir. Bu artışın en önemli nedenleri arasında ise aile birleşimi görünmektedir. Karar doğrultusunda yabancı çalışanların şartları

²³⁶ Şahin, 2012, s4.

²³⁷ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/gurbet-in-der-fremde/> (Erş. 03.2014)

²³⁸ Ernst Heilig, Walter-S Kircher, Migration nach Deutschland, Deutschland&Europa, Heft 45, Süddeutsche Verlagsgesellschaft Ulm, 2004, s.14

²³⁹ Ferry Marwi, Zur Geschichte der Integration in Deutschland, 2010, s2.

²⁴⁰ <http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/anwerbestopp/> (Erş. 03.2014)

zorlaştırılmak istenmiş, geri dönmeleri beklenmiştir şeklinde aktarılmıştır.²⁴¹ Bakıldığı zaman, çocuk parası değişikliği, işçi alımı durdurulması ve devamında izlendiği söylenen geri dönün politikası, beklenenin aksine ters işlemiştir. Geri dönmek yerine ailelerini de yanlarına alma yoluna gidilmiştir.

Birinci kuşakta gelen işçiler aile birleşimlerine başlayıp, çocukları ve eşleri yanlarına gelmeye başladıkça, Almanya'da çeşitli sıkıntılar ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Almanca bilgisi zaten az olan birinci kuşağın, yanına gelen aile fertleri de yabancı dil konusunda sıkıntılar çekmeye başlayınca çeşitli önlemlerin alındığı ifade edilmiştir.²⁴² 1965 yılında çıkan Okul Yönetimi Yasası uyarınca, göçmenlerin çocukları da alman okullarına gitmek zorundalardı. 1970 yılında konu hakkında bir okul yöneticisi, göçmen çocuklara yönelik özel bir tasarrufun olmayışından sıkıntılar doğduğunu ifade etmiş denilir. Bu görüşte birleşilmiş, ancak gruplara özel sınıf kurulması için en az 20 öğrenci şart koşulduğu için şehir dışı noktalarda şartların oluşamadığına değinilmiştir. Ayrıca grubun sadece aynı milletten olma şartı da ayrıca eleştirilmiştir.²⁴³

Aile birleşimi veya doğum ile ortaya çıkan yeni jenerasyon almanca öğrenme noktasında daha şanslı olarak görülür. Alman okullarına giden küçük yaştaki çocuklar büyüklere oranla daha çabuk yabancı dil öğreniyor ve sosyal olarak ta okul sayesinde yeni kültür ile tanışma fırsatını yakından görerek yaşıyordu. Büyük şehirlerdeki sınıflarda, yabancıların oranının birçok noktada yarısı alman yarısı yabancı olan miktarlara ulaştığı ifade edilmiştir. Ancak bu durumda öğretmenlerin hem dil bilmeyen yabancılar hem de yabancıların seviyesine indikçe kolaylaşan seviyeden dolayı yavaş ilerleme kayıt eden alman çocuklar sıkıntı yaşamış denilir. Eğitim alanında yaşanan bu zorluklara rağmen, ikinci nesil yabancı dil öğrenmiş ve günlük hayatta da kendini önceki nesile oranla daha aktif gösterebilmiştir.²⁴⁴

²⁴¹ Abadan-Unat'tan alan Milazım Koçtürk, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.html>, Almanya'ya Göçün Tarihi, Die Gaste, Sayı 2/2008 (Erş. 01.2014)

²⁴² Şahin, 2012, s4.

²⁴³ <http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/deutsche-haltet-euch-fest-jetzt-kommen-die-tuerkischen-kinder/> (Erş. 02.2014)

²⁴⁴ Şahin, 2012, s5/6

İkinci kuşaktan sonra gelen nesilde ise çok kültürlü yetişme daha fazla olmuş ve yabancı dil bilgileri yeni politikalar ile şekillenen eğitim çerçevesinde öncelere oranla daha sağlam gerçekleşmiş denilmektedir. Önceleri eğitim hayatlarına ilkokuldan başlayan nesiller, yerini anaokulu ile başlayan nesillere bıraktıkça yabancı dil ile çok kültürlülük kavramlarının hayatlarının bir parçası olarak görülmesi artarak devam etmiştir.²⁴⁵ Çok kültürlü ortamların artması ile paralel olarak, sayıca artış gösteren topluluk olan Türklerin kendi içlerine kapalı sistemleri nedeniyle oluşan grup, dernek ve benzeri oluşumlar içinde üç ve dördüncü nesilde yetersiz yabancı dil sorunlarından bahsedilir.²⁴⁶

Göç konusunda daha önceleri Avrupa devletlerinin görüşünü açıklayan bir ifade kullanılmıştır. İfadeyi 1965 yılında İsviçreli yazar Max Frisch yapmıştır. Kendisi Göç konusunda bir söyleşide:

"Biz misafir işçi çağırmıştık ve insanlar geldi."

şeklinde beyanda bulunmuştur.²⁴⁷ Aslında beklenen ama gerçekte gerçekleşen olayı kısaca özetleyen bir cümledir bu.

Nesiller ilerledikçe artan dil sorunu için önemli bir sebep olarak, misafir işçi gözü ile bakılması görülmektedir. En baştan beri insanlar sadece geçici olarak bulunup, işleri bitince ülkelerine dönecek beklentisi mevcuttu. Bu sebepten dolayı ilk dönem gelen işçilere ve sonrasında aile birleşimi ile getirdikleri aile fertlerine, doğrudan uyuma ve katılıma yönelik çalışmaların olmayışından ötürü paralel bir işleyiş kurulduğu görüşü ortaya atılmıştır. Göçmenlerin sayısının her geçen gün artış göstermesi, işçi alımı durmasına rağmen göçmen sayısının artması, her zaman hedeflenen sonuca

²⁴⁵ Şahin, 2012, s5-6.

²⁴⁶ A.g.e., s10.

²⁴⁷ Max Frisch, und es kommen Menschen, <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/der-schweizer-schriftsteller-max-frisch-1965-zum-thema-immigration-----und-es-kommen-menschen-,10810590,10247142.html>, 2005 (Erş.03.2014)

ulaşamadığını göstermiştir.²⁴⁸ Almanya kalıcı göçü beklememiş, geçici göç hedeflemiş ve bu yüzden ilk gelen işçilere ve çocuklarına yönelik adımlar atmada geri kalmış diyebiliriz.

Nesiller ilerledikçe her iki kültürden de yarım bilgiler edinen, ne Türk kimliği ne de tam olarak Alman kimliğine giremeyen nesillerden söz edilir. Konuyu inceleyerek yaklaşan kişiler, kendilerinden de örnek vererek, konuşmadan günlük hayata, her alanda sıkıntılarından bahsetmişlerdir. Türkçe konuşmada zorluk yaşayan ve takıldığı yerde Almanca kelimeler kullanan, tam tersi durumda yine aynı yolu izleyen nesillerden anlatılmaktadır. Bu nesiller Almanya'da farklı bir kültür içinde ama aileleri tarafından da öz kültürleri içinde yetişiyor, aynı anda iki farklı kültürü de tam olarak benimsemekte zorluk çekiyor ya da karşılaştırma yaparak ilerliyorlar denilir.²⁴⁹

²⁴⁸ Mehmet Arslan, Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler E. Dergisi, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/dergi_ana_sayfa.htm, Sayı 21/2006,s234. (Erş. 03.2014)

²⁴⁹ Arslan Yalçın, Elli Yıllık Göç ve Yarım Dilli Entegrasyon, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi201.html>, Sayı 2/2008 (Erş.02.2014)

Türkoalman

Nesiller başlığı altında, konu ile bağlantı örnek vermek isterim. 2011 yılında Alman Spiegel dergisi tarafından yapılan bir röportajda, Almanya'ya göçmen işçi olarak giden ve kendinden sonra oğlu ve torunu ile burada yaşamaya devam eden bir göçmen ailesi haber yapılmıştır. Süleyman Çözmez adlı vatandaşımız tek başına geldiği Almanya'da otomobil fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Başlarda birkaç yıl çalışıp dönme hedefi bulunan Çözmez'in, emekli olduğu fabrikada şuan oğlu ve torunu çalışmaktadır. Oğlu Mustafa Çözmez Alman pasaportuna sahip, Almanca düşünüp Almanca yazdığını belirtmiştir. Fakat Almanca-Türkçe yaşadığını dile getirmektedir. Oğlu Ahmet çözmez ise Türkçenin zor olduğunu söylemiştir. Babasının ise Türkçeyi akıcı konuşmasına önem verdiğini dile getirmektedir. Süleyman Çözmez torunu Ahmet Türkiye'ye 2 yılda bir akraba ziyareti için gittiğini ve Türkiye'de yaşamayı hayal edemediğini aktarmıştır. Ahmet için birinci dil Almanca, dede Süleyman için Türkçe, oğul Mustafa ise Almanca konuşmasına rağmen Türk yaşadığına dikkat çekmiştir. Süleyman Bey, ben Türk kalacağım diyor, memleketinin onun için bir anne gibi olduğunu söylüyor. Türkiye memleket, Almanya ise onun için ikinci ülke konumunda. Fakat her ikisinden de vazgeçmek istemediğini vurgulamaktadır.²⁵⁰

²⁵⁰ Petra Albers, Drei Generationen in der Autofabrik,
<http://www.spiegel.de/karriere/berufsleben/deutsch-tuerkisch-deukisch-drei-generationen-in-der-autofabrik-a-794725.html>, 2011(Erş. 03.2014)

3.3. ENTEGRASYON POLİTİKALARI VE GÖÇMENLER

F.Almanya, uyguladığı işçi alımı anlaşmaları yolu ile çeşitli ülkelerden geçici işçi temin etmiş ve daha sonra artan işçi sayısını dengelemek adına Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında kalan ülkeler ile yaptığı anlaşmaları kaldırmıştır. Kaldırılan anlaşmalar sonrasında, dönüşü teşvik etme ya da dönüşe özendirme olarak aktarılan çeşitli uygulama veya politikalardan bahsedildiğini aktarmıştık.

Özellikle Türk göçmenler özelinde bakıldığında, geri dönmeme isteği için çeşitli sebepler ortaya atılmakla birlikte, günün şartları da sebep olarak gösterilmiştir. Kimi kaynak ve araştırmalara göre Türkiye'nin yetmişlerden sonra ve seksenlerin başında yaşadığı siyasi süreç ve bunun yansımalarından dolayı insanların gitmek yerine kalmak sonucuna vardıkları belirtilmektedir.²⁵¹

Göç hareketlerinin gelişimine bakıldığında, önceleri işçi alımı olduğu görülür. Daha sonra alım durup aile birleşimi başlayınca eş ve çocuk göçü başlamıştır. Eş ve çocuk göçünde belli bir noktadan sonra göze batmayacak düzeye düştükten sonra Almanya'ya sığınma yolu ile gelen göç sayısında artış olmuştur.²⁵²

3.3.1. Birinci Aşama

Yabancılar politikası ve uyum konularında, Alman devletinin uyguladıkları ve izlediği yol bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümlerden ilki 1952 ile 1973 yılları arasında incelemeye almıştır. Bu 20 yıllık dönemde politikalar ve yabancılar politikası alanındaki gelişmeler sadece iş alanları politikası ile alakalı ilerlemiştir. Ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde sadece işçi alımları yapılarak işgücü ihtiyacının giderilmesi amaçlanmıştır denilir. Bu alımlar devam ederken üzerinde durulan ve günümüzde de sıkça tartışma konusu olan bakış açısı sergilenmiştir; buna göre

²⁵¹ Surethiran, 2010, s16

²⁵² Karataş, 2006, s100

Almanya kendini bir göç alan ülke, göçmen ülkesi olarak görmemiştir. Bu dönemde yabancılar politikası alanında gerek sosyal, gerek eğitim ve benzeri alanlarda kapsayıcı çalışmaların yürütülmediğine değinilmiştir. Yabancılar yasası daha önceden kalan *Yabancılar Polisi Hukuku* olarak görülmeye devam edilmiş, sınır dışı ve diğer sınırlayıcı uygulamalara devam edilmiştir denilir. Bu uygulamalarda kalınmasına ise asıl gerekçe olarak yabancılar politikasına bakışın, çalışma piyasası bakışından çıkılmasının neden olduğu açıklanmaktadır.²⁵³

Yabancılar politikasında yıllar boyu rotasyon yani dönüşümlülük esas alınmış, yabancıların kendilerine tanınan 3 yıl çalışma süresinden sonra dönecekleri dile getirilerek kendi kendilerine geri dönecekleri beklendiği dile getirilmektedir.²⁵⁴

Bu döneme ait özellikle belirtilen bir husus ise, yabancı çalışanlar olmadan ekonomik mucize olarak tabir edilen dönemlerin, belki de bu kadar hızlı ve verimli olamayacağı düşüncesidir. Ayrıca gelen işçilerin ağır işlerde çalışması sayesinde yerli çalışanların, yani Almanların daha iyi meslek ve işlere getirildiklerine de dikkat çekilmektedir. Hatta 1960 ile 1970 yılları arasında 2,3 milyon almanın yabancıların istihdamı sayesinde, daha üst pozisyon ya da üst kadrolara getirildiklerinden söz edilmiştir.²⁵⁵ Ayrıca 1976 yılı Federal Çalışma Bakanlığı verilerine göre de yabancı çalışanlar sayesinde alman çalışanların çalışma sürelerinde azalma yapıldığı aktarılmıştır. Yabancı çalışanların ise vergi ödemelerine rağmen, sosyal olanaklardan eşit yararlanamadıkları da ifade edilmiştir. Yabancı çalışanların ödediği vergiler olmaksızın emeklilik ödeneklerinin 1971 yılında yükseltilmesi gerekeceğinden ve sistemdeki deliğin bu yolla kapandığından bahsedilmiştir. Kısaca, emeklilik sigortası yabancılar tarafında sübvansede edilmiştir denilmektedir.²⁵⁶

²⁵³ Karl-Heinz Meier-Braun, *Zuwanderung und Ausländerpolitik in Deutschland, Der Bürger im Staat, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg Stuttgart, Heft4/2006, s204*

²⁵⁴ A.g.e., s204

²⁵⁵ HECKMANN Friedrich'den alan; MEIER-BRAUN Karl-Heinz, *Zuwanderung und Ausländerpolitik in Deutschland, Der Bürger im Staat, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg Stuttgart, Heft4/2006, s204*

²⁵⁶ Meier-Braun, 2006, s204.

1966/67 yıllarında şansölye (başbakan) Ludwig Erhard'ın bir ifadesine dikkat çekilmektedir, ona göre alman bir işçi, haftada bir saat fazla çalışsa yabancı işçilere ihtiyaç duyulmayacaktı. Kendisinin ise, İtalya'dan ilk işçi alımları noktasında girişimlerde bulunduğu da ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu ifadenin yapıldığı dönemde ekonomik bir krizden bahsedilmiş, bu nedenle de yabancıların günah keçisi konumuna düşürüldüklerinden söz edilmiştir. 1966 ve 1968 yıllarında çeşitli eyaletlerde yapılan seçimlerde NPD (Almanya Ulusal Demokratik Partisi) eyalet meclislerine girmeye başlamış ve bu başarının temelinde ise yabancı düşmanlığı ifadelerinin kullanılması büyük rol oynamıştır denilir.²⁵⁷

3.3.2. İkinci Aşama

Yabancılar politikasında ikinci aşama olarak görülen 1973 ile 1979 yıllarında, yabancı çalışanların iş ilişkilerinin sağlamaştırılmasının gerçekleştiği ifade edilir. Bu dönemde başlayan aile birleşimi ile yabancı çalışanların geçici olarak kalmaktan ziyade, kalıcı olmaya başladıklarının görüldüğü ve bu nedenlerden dolayı da yabancı çalıştırma hakkında çok çeşitli görüşlerin ortaya çıktığından bahsedilmektedir. Aile birleşmeleri sonucu, geçici olarak görülen işçilerin aslında geçici olmaktan çıktıklarının görüldüğü aktarılmıştır. 1973 yılında işçi alımlarının durması ile işçi göçü ile ortaya çıkan tartışmalara nokta koyulduğu veya son verilmek istendiği söylenmektedir. Tartışmalar özellikle işçi göçünün gerekli olup olmadığı, fayda sağlanıp sağlanmadığı ve maliyeti konusunda çıkmaktaydı denilmiştir. Yine bu dönemde ailelerini getiren göçmenler için dâhil olmaya yönelik politikaların başlatıldığından söz edilmiştir. Burada özellikle uzun süre kalmayı düşünenler için bu yönde adım atıldığı söylenmiştir. İşçi alımlarının durdurulduğu tarihe kadar kendini göçmen ülkesi yani göç alan ülke olarak görmeyen Almanya'ya 14 milyon göçmenin geldiği ve bunlardan 11 milyonunun tekrar geri döndüklerinden bahsedilmiştir.²⁵⁸

²⁵⁷ Meier-Braun, 2006, s204

²⁵⁸ Meier-Braun, 2006, s205.

Günümüzde halen bu tartışma devam etmektedir. 2011 yılında SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) milletvekili Thilo Sarrazin'in kaleme aldığı bir kitap ile bu tartışmalar tekrar hararet kazanmıştır. Kitaba göre uyum sağlamaya gönülsüz Müslüman göçmenler ülke için tehlike oluşturuyordu. Kitap ile birlikte Almanya bir göç ülkesi mi değil mi tartışması da tekrar hız kazanmıştır.²⁵⁹

3.3.3. Üçüncü Aşama

1979 yılları ile 1980 yılları arasında, yabancıların entegre yani uyum sağlama politikaları gündeme gelmeye başlamıştır. 1979 yılında hükümet tarafından federal boyutta ilk, yabancılardan sorumlu yetkili tayin edilmiştir. Günümüzde, entegrasyon sorumlusu olarak da bilinen bir devlet bakanlığı ünvanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk sorumlu Heinz Kühn olmuştur. Kühn daha önce Kuzey-Ren Vestfalya eyaleti başkanı olarak görev yapmıştır. Kühn göreve geldikten sonra, artık misafir işçilerin kalmadığını, bunların göçmen olduklarından söz etmiştir denilir. Zamanında çeşitli talepler ortaya atan Kühn, genç yabancıların vatandaşlığa alınmalarının kolaylaştırılması, yabancıların seçim hakkı gibi farklı konulara değinmişse de, partisi tarafından kabul göremediği aktarılmıştır.²⁶⁰

3.3.4. Dördüncü Aşama

1981 ile 1990 yılları arasında geçen dönemde ise, yabancılar politikasındaki dönüşümden bahsedilmektedir. Ancak, entegrasyon tasarılarının birden sınırlama politikalarına dönüşmesinden söz edilmektedir. Yabancılar noktasındaki sorunların sınırlayıcı yollardan çözülmesi görüşlerinin ortaya çıktığı bu dönemde, toplumun ve siyasetin gündeminde, göç alan ülke olma konusunun konuşulmaktan uzaklaşıldığı

²⁵⁹ Klaus Dahman, Deutschland - (k)ein Einwanderungsland, <http://www.dw.de/deutschland-kein-einwanderungsland/a-16104097>, 03.2013 (Erş. 03.2014)

²⁶⁰ Meier-Braun, 2006, s205.

ifade edilmiştir. Bu nedenle öngörülebilir bir entegrasyon tasarımına ulaşamadığı aktarılmıştır.²⁶¹

Sınırlama önlemleri gündemi meşgul ettiği sırada, bazı eyalet bakanlarının yaptığı konuşma ve ifadeler durumu yabancılar politikası boyutunda daha da sınır noktalarına taşımaya başladığı söylenir. Kuzey-Ren Vestfalya ve Hessen eyaletlerinin, göç alma kapasitelerini doldurdukları ifade edilmiştir. Açıklamaların giderek boyut değiştirdiği ve devam ettiği aktarılmıştır. Bazı eyalet başkanlarının, yabancıların misafirlik haklarını aşma, kötüye kullanma durumlarında sınır dışı edilmeleri gerekeceği şeklinde talepte buldukları aktarılmıştır. Yabancılardan sorumlu devlet bakanı olarak görev yapmakta olan Kühn'de benzer bir açıklama ile, yabancı göçü alınarak taşıma kapasitesinin sınırlarının aşıldığını söylediği ifade edilmektedir. Genel olarak yabancıların sayısını azaltma tartışmaları, yabancılar politikalarını, dolayısı ile de entegrasyon yani uyum politikalarını meşgul etmiştir. Hessen eyaleti başkanı Holger Börner'in bu konuda, federal cumhuriyete yeni bir Türk insanı akınını mümkün görmediğini söylemiş ve devamında da AB-Sözleşmesine bağlılıklarını daha ziyade riske atabileceklerine hazır olduklarını dile getirdiği aktarılmıştır. Yapılan yorumlardan çıkan sonuç ise tüm partilerin, yabancı sayılarını azaltma noktasında koalisyon yaptıklarını gösterir deniliyor.²⁶²

Eyaletlerden gelen talepler doğrultusunda federal hükümetin, tepki göstermek adına Aralık 1981 tarihinde sınırlama politikasına gittiği ifade edilir. İvedilikle yapılması tavsiyesi ile eyaletlere çeşitli düzenlemelerin teklif edildiğinden bahsedilmektedir. Buna göre göçmenler çocuklarını en geç 18 değil 16 yaşına kadar yanlarına alabileceklerdi. Bremen eyaletinin anayasal endişelerden dolayı bu tavsiyeye uymadığı belirtilmiştir. Baden-Württemberg eyaletinde ise çok farklı bir şart koşulmuştur, Almanya'da yaşasın ya da yaşamasın fark etmeksizin, göçmen aileler tüm aile bireyleri için en az 12m³ alan tahsis etmek zorunda bırakılmışlardır. Güncel adı *Trafik ve dijital altyapı bakanlığı* olan dönemin *Federal Yapı bakanlığının* o günlere ait verilerine göre ise, getirilen bu metrekare şartını 1,2 milyon alman ailenin

²⁶¹ Meier-Braun, 2006, s205.

²⁶² A.g.e., s205

bile bu şartı karşılayamadığını gösteriyordu. 1974 ve 1982 yıllarında Şansölye görevini yürüten Helmut Schmidt'in de bir basın toplantısında, Almanya'nın göç alan ülke olmak istemediğini söylediği aktarılmıştır. Yine aynı konuşmasında, aile bireylerinin birleşim yolu ile gelmelerine karşı, tüm yasal yolların kullanılarak Anayasal çerçeve kapsamında durdurulması gerekliliğinden bahsettiği aktarılmıştır.²⁶³

Geri dönme eğilimini güçlendirme prensibinin bir nevi, yabancılar politikasında kendini kanıtladığı ifade edilmiştir. Oluşan bu yeni iklime paralel olarak, bazı entelektüellerin konu hakkında kaleme aldıkları bir bildirin ortaya çıkmasından bahsedilir. 17 Haziran 1981 tarihinde, Heidelberg kentinde kaleme alınan Heidelberg manifestosu bilim adamlarınca ilan edilmiş denilir. Manifestoya göre, Alman halkına gizlice sızılma ve yabancıların etkisiyle bozulma meydana geliyordu. Buna karşı, böyle bir milli bildirin kaleme alındığı ifade edilmiştir. Paralel olarak vatandaşların girişimleri ile 'Yabancılar Dışı' eylemlerinin ortaya çıkmasından söz edilmiştir. Baden-Württemberg eyaletinde ise, halk oluşumunun çeşitli şirketlere baskı uyguladığı ve yabancı işçilerin çıkartılması için baskı yaptığı aktarılmıştır.²⁶⁴

1982 yılında hükümet değişmiş, iktidara gelen şansölye Helmut Kohl, Yabancılar politikasını dört başlıklı acil programlar kapsamına almış ve ekonomik politikalar ile eşdeğer tutmuştur. Bu, yabancılar politikası boyutunda o zamana kadar yapılan en üst sınıflandırma olarak görülür. Hükümet, yabancılar politikası alanında 16 Kasım 1982 gününde çalışmaya başlayan bir komisyon kurmuştur. Yabancılar politikası komisyonundan çıkan teklif doğrultusunda, 22 Haziran 1983 günü geri dönüşü teşvik yasası olarak bilinen, '*Yabancıların Süreli Olarak Geri Dönüşlerini Teşvik Edici Yasa Tasarısı*' kabul edilmiştir.²⁶⁵

Yasaya göre 31 Ekim 1983 - 30 Haziran 1984 yılları arasında, dönmeyi kabul eden Yugoslav, İspanyol, Türk, Portekiz, Fas, Tunus uyruklu yabancılara belirli koşulları

²⁶³ Meier-Braun, 2006, s205.

²⁶⁴ A.g.e., s205/206

²⁶⁵ Meier-Braun, 2006, s206

sağladıkları takdirde 10 bin 500 Alman Markı teşvik amaçlı verilecekti.²⁶⁶ Ayrıca çocuk başına da bin 500 Alman Markı verileceği, belirtilen sürelerde başvuru olmadığı takdirde ise 750 Mark ödeneceği hükmü ilan edilmiştir.²⁶⁷

Yapılan bu uygulamanın, aslında sadece ileriye dönük Emeklilik harcamaları ve işsizlik ödenekleri düşünülerek yapıldığı görüşü, günümüzde yankı bulmaktadır. Devletin bu dönemde, rahatsızlık duyduğunu düşündüğü Alman halkına, göstermelik bir hamle yaptığından söz edilir. Federal Hükümetin, teşvik ile ileriye dönük olarak, işsizlik ödeneği ve kısa çalışma ödeneklerinde 90 milyon Mark tasarruf öngördüğü aktarılmıştır. Ayrıca bu yolla yine ileriye dönük olarak çocuk paraları ödenmesinden de 240 milyon mark tasarruf yapılacağı düşünülmüştü. Bakıldığı zaman hükümetin başarı olarak yansıttığı söylenen bu uygulama ile aslında yabancılar üzerinden emeklilik sisteminde tasarruf yapılmaya çalışıldığı söylenmiştir.²⁶⁸

İngiltere 30 yılı dolan gizli evraklarını kamuoyu ile paylaşmaktadır. Bu bağlamda paylaşılan bir resmi görüşme kaydına ulaşan bir Alman dergisi, bunu haber yapmış ve 2013 yılında Almanya'da çok ses getirmiştir. 28 Ekim 1982 yılında, dönemin Alman başbakanı Helmut Kohl ve İngiliz başbakanı Margaret Thatcher arasında geçen ve PREM 19/1036 sayılı dosya numaralı evrak çok konuşulmuş, o günlerdeki yabancılar politikasına bakışı göstermiştir. Bu görüşmelerde Helmut Kohl, önlerindeki dört yılda Türklerin sayısını yüzde 50 azaltma gerekliliğine değindiği aktarılmıştır. Konuşmada devamla, bunu açık olarak söylemediğini belirten cümlelerden söz edilir. Ayrıca Türklerin o günkü sayıları dikkate alındığında, asimile edilmelerinin mümkün olmadığına dikkat çektiği aktarılmıştır. Helmut Kohl, Almanya'nın Portekiz, İtalyan hatta güney-doğu Asyalılar ile sorun yaşamadığını, bu toplulukların çabuk entegre olduklarından söz etmiştir. Ancak buna karşılık, Türklerin çok değişik bir kültürden geldiklerine işaret ettiği aktarılmıştır. Farklı kültürlerin çarpışmasının yaşandığını, her iki Türk'ten birinin gönderilmesi, geri

²⁶⁶ Öztürk, 2011, s76

²⁶⁷ Rückkehrhilfegesetz (RückHG) http://www.gesetze-im-internet.de/r_ckhg/BJNR113770983.html, 31.10.2006 (Erş.03.2014)

²⁶⁸ Meier-Braun, 2006, s206

kalanlarında entegre edilmek için önce Almanca öğretilmesi gerektiği sözleri kayıtlara geçmiştir.²⁶⁹

3.3.5. Beşinci Aşama

1990 yılında başladığı bildirilen beşinci aşamanın, 1998 yılına kadar sürdüğü söylenmektedir. 1 Ocak 1991 tarihinde yeni bir yabancılar kanunu kabul edilmiştir. Yasaya göre ülkede uzun süredir bulunanlara haklar tanınıyor ancak vatandaşlığa geçiş konularında iyileştirmeler getirmediği aktarılmaktadır.²⁷⁰

Çıkan yasanın, göçmenlerin vatandaşlığa geçişlerini kolaylaştıran maddeler içermesine rağmen, alman hükümetine sorumluluk yüklediğinden bahsedilir. Ayrıca yasanın içeriğinde 'Kan bağı' ilkesinin ağırlıklı olduğu ifade edilmiştir. Alman baba ve yabancı anneden olan çocuklara, vatandaşlık hakkı tanındığı aktarılmıştır. Yasanın 7. maddesinin 85. başlığında, en erken 16. Yaş, en geç 23. yaş olmak üzere 8 yıl Almanya'da yaşayan bireyin vatandaşlığa hak kazanacağı ifadesine dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra Almanca bilme şartı ile, Alman Cumhuriyetine anayasal bağlılık şartları da getirilmiştir. Başvuracak kişilerde ayrıca, hiçbir suçtan yargılanmama ön şart olarak aranıyordu. Uzmanlara göre yasa ile, alman devleti içinde haklara sahip olunurken Türk vatandaşlarının, Türkiye'deki haklarını kaybetme endişesi duyduklarından söz edilir.²⁷¹

Bu dönemde yabancılar politikası ve gündemi artık Türklerden çok sığınmacıları konuşur olmuştur. 1992 yılında, Federal sınırlara sığınmacı olarak gelenlerin sayısının 440 bin kişiyi bulduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda tekrar sınırlama politikaların gündeme gelmesi ise kaçınılmaz olmuştur denilir. Daha sonra, sığınmacılar

²⁶⁹ Claus Hecking, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kohl-wollte-jeden-zweiten-tuerken-in-deutschland-loswerden-a-914318.html>, 01.08.2013, (Erş.03.2014)

²⁷⁰ Meier-Braun, 2006, s206

²⁷¹ Öztürk, 2011, s78

anlaşması yapılarak çeşitli sınırlama ve düzenlemeler yapıldığı görülmüştür.²⁷² 1993 yılında yürürlüğe giren yasa ile, sığınma sayıları 1994 yılında 127 bin rakamına kadar gerilemiştir. Bu rakam ilerleyen yıllar da daha da düşmüş, 2006 yılında 21 bin rakamına gerilemiştir.²⁷³

Bu dönemde yapılan eyalet seçimlerinde yine yabancılar politikası çok kullanılan bir argüman olarak görülmüş, çeşitli siyasi partiler ve siyasiler konu hakkında görüş beyan ederek siyaset yapmışlar denilir. Stuttgart belediye başkanı Manfred Rommel'in bu dönemde, zor bir görevle karşı karşıya olduğunu söylemesi ilerleyen günlerde bu konularda neler yapılacağına bir işaret olarak görülebilir. Göçmenlerin sınıflandırılması ve barındırılması konularında çeşitli zorluklara dikkat çekmiş, sadece bayrak dalgalandırarak değil, adım adım gerçekleştirilecek finansal destekli bir göç ve sınıflandırma programı uygulayarak, yol alınması gerekliliğine dikkat çekmiştir denilir. Konuya hâkim uzmanlara göre ise bu dönemde, Entegrasyon politikası alanında geç kalınmış, gereken hamleler yapılmadığı için, bugün göç politikasında geçmişin hatalarından öğ alınmasından söz edilmektedir denilir.²⁷⁴

3.3.6. Altıncı Aşama

Yabancılar politikasında altıncı kısım ya da aşama, 1998 yılı ile 2004 yılları olarak görülür. Dönemin en büyük özelliği olarak ise göç yasası için mücadele sloganı öne çıkmıştır denilir. Kırmızı-yeşil koalisyon döneminin başlaması ile yabancılar politikasında bazı yenilikler yaşandığı ifade edilir. SPD ve Bündnis90/Die Grünen (Birlik 90/Yeşiller Partisi) tarafından kurulan koalisyon, 2000 yılında yeni bir vatandaşlığa geçiş düzenlemesi yapmıştır. Bu yasaya göre daha önceleri aidiyete bağlı olan kural, yerini doğum hakkı, diğer adıyla doğduğu yere, toprağa göre bakacak şekilde düzenlenmiştir. Bu düzenleme aslında federal düzeyde daha önceleri

²⁷² Meier-Braun, 2006, s206

²⁷³ Klaus J. Bade, Jochen Oltmer, Flucht und Asyl seit 1990, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56443/flucht-und-asyl-seit-1990>, 15.03.2005, (Erş.03.2014)

²⁷⁴ Meier-Braun, 2006, s206

hiç yapılmadığı için, ilk olarak kabul edilir. 1913 yılından kaldığı ifade edilen vatandaşlık yasası, bu sayede kalkmış, yerine yabancılar politikasının önemi ölçüsünde farklı bir uygulamaya geçilmiş denilir. Bir diğer önemli husus ise, Federal Hükümet tarafından 1999 yılında yayınlanan bir broşürde gizlidir. Alman devleti tarihi boyunca ilk defa *Almanya'nın göç ülkesi* olduğu ifadesine yer vermiş ve bunun çoktan beri böyle olduğuna değinilmiştir.²⁷⁵

Dönemin yabancılar politikası boyutunda meşgul eden önemli bir gelişmesi de, 'Göç Yasası' olarak ortaya çıkmaktadır. 2004 Temmuzunda ortaya çıkan yasaya göre, göç artık entegrasyona hazır bulunuşluk ve kabul edilme olarak düzenleniyor ve milli çıkar ile milli kimlik dikkate alınır ibareleri bulunmuyordu.²⁷⁶

İçişleri bakanı Otto Schily'ye göre bu yasa Avrupa ülkeleri içinde dönemin en modern yasası idi. Dönemin Cumhurbaşkanı Johannes Rau ise, bu yasanın bu zamana kadar bile sarkmasına, çok yavaş ve zor ilerleyen bir sürecin neden olduğuna dikkat çekmiş denilir. Ayrıca, Almanya'nın bir göç ülkesi olup olmadığı tartışmalarının da, bu süreçler gibi ağır ilerlediğine işaret etmiştir. Almanya'nın göçe ihtiyaç duyduğu, ancak bunu yönelterek, kontrol altına alması adına yapılan düzenlemenin gerekliliğinden söz edilmiştir.²⁷⁷

Düzenleme ile göç ülkesi konumunda olan Kanada, ABD ve Avustralya gibi ülkelerdeki örneklerden yararlanıldığı görülüyordu. Artık ihtiyaç duyulan kalifiye eleman alanlarına yönelik alım yapılabilecekti. Bunun için gerekli düzenlemeler yapılmış ve Almanya'nın çıkarları doğrultusunda olmak üzere şartı da eklenmişti.²⁷⁸

1 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren alman vatandaşlık yasasına göre, 1 Temmuz 1993 öncesi ve sonrası doğanlar ikiye ayrılmak şartıyla, eğer çocuk 1 Temmuz 1993 sonrası doğmuş ise Alman topraklarında doğan çocuğun annesi, babası yabancı dahi olsa doğuştan vatandaşlık elde edebilecekti. Bunun için en az 8 yıl Almanya'da

²⁷⁵ Meier-Braun, 2006, s206/207

²⁷⁶ A.g.e., s206/207

²⁷⁷ Meier-Braun, 2006, s206

²⁷⁸ A.g.e., s207

ikamet etme ve 3 yıllık oturma hakkına sahip olma şartı vardı. Vatandaşlık hakkı için bireyin 23 yaşına geldiğinde, ya kendi yurttaşlığını seçmesi, ya da alman yurttaşlığını seçmesi gerekiyordu. Alman vatandaşlığına geçen yetişkinler için, reşit olmayan çocuklarının da kendileri ile birlikte vatandaşlığa geçmelerine imkân tanınmıştı. Vatandaşlığa kabul edilme safhasında, 1991 yılındaki yasa da olduğu gibi almanca diline hâkim olma, herhangi bir suçtan yargılanmamış olmak ve F.Alman Cumhuriyeti yasal sistemi ile, yaşam koşullarına uyum sağlayabilecek düzeyde olabilmek de koşullar arasında belirtilmiştir.²⁷⁹

Alman topraklarında 1 Temmuz 1993 tarihinden önce doğan bireyler için; Alman baba ve yabancı anneye sahip olanlar, alman vatandaşlığı kazanabilir şeklinde tarif edilmiştir. Birey, 1 Temmuz 1993 yılı sonrasında doğan çocuklardaki yasal düzenlemeyle aynı olmak kaydıyla, 23 yaşına geldiğinde yasal tercihini yapmak durumundaydı.²⁸⁰

Alman vatandaşlığına alınabilmek için, doğum belgeleri ve diğer belgelerin tercümesi, eski vatandaşlıktan vazgeçtiğine dair belge talep edilmeye başlanmıştır. Vatandaşlığa geçebilmek için ayrıca, bir dil testi ve vatandaşlık testi zorunluluğu bulunmaktaydı. Bazı eyaletlerde yapılan testlerde, ilginç sorular sorulmuş ve gündemi çokça meşgul etmiştir. Bu sorulara örnek vermek gerekirse; Bir gün oğlunuz size gelip hayatının geri kalan kısmını gey (eşcinsel) olarak tamamlamak istediğini söylerse ne yapardınız, şeklinde ve buna benzer, kadın erkek ilişkilerine dayanan birçok sorunun vatandaşlığa kabul aşamasında sorulduğu görülmüştür.²⁸¹

Bu düzenlemeler, muhalefet cephesinde olumlu karşılanmamıştır. Dönemin muhalefet partileri, yapılan değişiklikler konusunda güvenlik konularının açıkta kaldığını, şartların ve taleplerin içeriklerinin yükseltilmesi gerekliliğine değinmişlerdir. Yapılan çoklu görüşmeler ise, sonuç alınamayacağı gerekçesi ile yer yer sonlandırılmış denilir. Yeşiller, verilecek tavizler sonrasında seçmenlerine reform

²⁷⁹ Öztürk, 2011, s81.

²⁸⁰ Öztürk, 2011, s82

²⁸¹ Germany: Naturalization, Migration News, Ocak 2007, Cilt: 7, Sayı 1, http://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=2003_0_4_0'den alan Öztürk, 2011,s82.

yaptıklarını gösteremeyecekleri gerekçesi ile konu hakkında ki görüşmelerden çekilme kararı almışlardır denilmektedir.²⁸²

Düzenleme ile getirilen bir diğer ve önemli yenilik ise, yabancı göçmelerin tanınması adıyla faaliyet gösteren federal dairenin, Göçmen ve Mülteci Federal Dairesi adı altında hizmet verecek olması olmuştur. Kuruma verilen yeni görevler arasında, yabancıların entegrasyonu için kursların oluşturulması ve düzenlenmesi vardı. Sadece göçmenler değil, ayrıca alman uyruklu göçmenler içinde benzeri çalışmalar yapılması istenmişti. Buna ilave olarak göçmen konularında bilimsel araştırmalar yapılması görevi de verilmişti. Yeniden düzenlenen daire, verilen yeni görevler, aslında uzun zamandır olması gereken işler olarak görülmüştür. Düzenleme ile birlikte, göç ve entegrasyon bilirkişiler kurulu kurulmuştur. Kurul, görevine başladıktan kısa süre sonra yayınladığı bir rapor sonrası sessiz sedasız dağılmıştır denilir. Raporun içeriğinde, göçe çok sınırlayıcı kapsamda müsaade edilmesi gerektiğinden bahsedildiği aktarılmıştır.²⁸³

İşçi göçü boyutunda, işçi alımının durdurulması konusunun, herhangi bir meslek sahibi olmayan ve az kalifiye olan kişilere yönelik devam ettiği söylenmektedir. Kalifiye kişilerin ise yerleşme izni almalarına hak tanınıyordu. Kendi işini kurmak isteyenler için bazı sınırlayıcı şartlardan söz edilmektedir, buna göre kişi en az bir milyon avro yatırım yapmalı ve en az on kişiyi istihdam etmeli ifadeli kullanılmıştır. Doğal olarak, böyle bir engeli birçok kişinin aşamayacağına vurgu yapılmaktadır. Yatırım yapılacak yerin, yine düzenleme gereği, ilgili meslek odaları ve devlet kurumlarınca denetlemesi hususundan da bahsedilmiştir. Bu yolla verilecek oturma müsaadesinin 3 yıllık olarak verileceği ve yabancıların, planlanan yatırımı başarı ile gerçekleştirip, kendi hayatını idame ettirebilecek seviyeye geldiği tespit edilmesi durumunda, süresiz oturma izni verilebilir ifadelerinin bulunduğu aktarılmıştır. Öğrenim için gelenlere öğrenimleri bittikten sonra, iş bulmaları için bir yıl tanınacak ve iş bulmaları durumunda gerekli izin verilebilecekti. Kalifiye eleman ihtiyacı bulunan durumlarda, yine durumun ispatlanması ile izin verilebilecek, ancak öncelik

²⁸² Meier-Braun, 2006, s207

²⁸³ Meier-Braun, 2006, s207

hakkı Alman çalışanlarda ve iç piyasada çalışan yabancılarda olacak ifadesi dikkat çekiyordu.²⁸⁴

Almanya dışında bulunan çocukların, aile birleşimi ile yanlarına alınması konusunda, yaş sınırlamasında bir değişiklik olmamıştır. 16 yaş sınır olarak kalmıştır. Gerekli görüldüğü takdirde, Almanya'da yaşama ayak uydurma, dil bilme şartları varsa 18 yaşına kadar da çocukların alımı yapılabilir denilmiştir.²⁸⁵

Yasal olarak ilk defa yeni göçmenler için entegrasyon çalışmalarından söz edilmiş, mevcut yabancılar içinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. 'Mevcut yabancılar' da işsizlik ödeneği alıyor ise, entegrasyona ihtiyaç duymaları ve kurslarda yer olması durumunda, entegrasyon kurslarına gitmeye zorunlu tutulabileceklerdi. Kursun masrafları, federal devlet tarafından karşılanacak denilmiştir. Entegrasyon kurslarına katılmayanların çeşitli yaptırımlar ile karşılaşabileceği ifadesi bulunmaktaydı. Şayet kursa gitmede aksaklık veya devamsızlık olursa, yardım paralarında kesinti yapılabileceği ifade edilmekteydi. Kararlaştırılan düzenlemenin, tahmini masrafı yıllık olarak 188 milyon avro olarak hesaplanmıştı. Ülkede bulunan mevcut yabancılar için, yıllık ortalama 60 bin katılımcı, tahmini masrafın 76 milyon avro olarak ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Çocuk bakımı ve sosyal pedagojik bakımların masrafları ise eyaletlerce karşılanır denilmiştir.²⁸⁶

2004 yılında İtalya'nın Madrid şehrinde yapılan terör saldırısı sonrası, yasadaki güvenlik soruları gündeme gelmiştir. Çeşitli partiler, sınır dışı edilmesi gereken birçok sığınmacının olduğunu, bunların da uluslararası terörü desteklediklerini ileri sürmüştür. 2002 yılında uluslararası terörizmi destekleyenlerin sınır dışı edilmesine olanak tanıyan düzenleme, bu hareketlenme ile tekrar gündeme gelmiştir. Sonuçta göç yasasına sınır dışı ile ilgili yeni bir madde eklenmesi ile sonuçlanmıştır.²⁸⁷

²⁸⁴ Meier-Braun, 2006, s207

²⁸⁵ <http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/FAQs/DE/Themen/Migration/Auslaenderrecht/23.html?nn=762982>, 03.2014, (Erş.03.2014)

²⁸⁶ Meier-Braun, 2006, s207

²⁸⁷ A.g.e., s207

Diğer bir değişiklik ile, AB vatandaşlarına tanınan serbest dolaşım hakkının da göçmenlere tanındığı ve sadece nüfus dairelerine müracaatın yeterli olacağı söylenmiştir. Alman asıllı göçmenlerin, aile fertlerini yanlarına almada ise almanca, bilgisi şartı getirilerek bu kapsamda gelenlerin sayılarının da azalmasının hedeflendiğı ifade edilmiştir.²⁸⁸

Değişikliklere giden yolda, siyasi partilerin söylemlerine dikkat çekilmektedir. Aslında tüm siyasi partilerin düşüncelerine yer verilmesine rağmen, güç gösterisi adına bazı siyasi hamleler yapıldığı aktarılmaktadır. SPD-Yeşiller tarafından sunulan önerilerin, aslında muhalefet cephesinin de isteklerini içermesine rağmen, göç politikalarının güç ve gücü muhafaza etme adına, siyaseten kullandıkları vurgulanmıştır. Görüldüğü üzere siyasetin içinde çok önemli bir malzeme olarak yabancılar politikaları kendine yer bulmuştur.²⁸⁹

Yabancılar politikasının her zaman göstermelik siyaset olarak kullanıldığı ve seçmenlerin davranışlarına etki etmek amacı ile kullanıldığına değinilmektedir. Azınlıkların ihtiyaç ve çıkarları, önceki misafir işçiler, kaçaklar, sığınmacılar ve sonradan göç eden alman uyruklu göçmenlerin topluma entegrasyonlarından çok, bu konuların siyasi olarak ayrıştırılmasının öne çıktığına dikkat çekilmektedir. Bu politika ile hamle yapmadan, toplumda ki gruplar üzerinden, sadece siyasete konu edilerek izlenen yola dikkat çekilmiştir. Ayrıca siyasetin uzun yıllar boyunca, konunun muhatapları üzerinden siyaset yapmasına değinilmiştir. Durumun yavaş yavaş değişmeye başladığı, sebep olarak da yaklaşık bir milyon kadar göçmen kökene sahip Alman vatandaşının, seçmen olarak keşfedilmesi görüldüğü söylenmektedir.²⁹⁰

Dönemin Cumhurbaşkanı Johannes Rau, 2004 yılında görevi sona ermeden önceki son Berlin konuşmasında bu konuları ele almıştır. Rau, göç yasası kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerin, birbirlerine söz geçirme iddiası boyutuna ulaşmasından şikâyet etmiş, siyasete olan güvenin bu görüntü yüzünden

²⁸⁸ Meier-Braun, 2006, s207

²⁸⁹ A.g.e., s207

²⁹⁰ A.g.e., s208

zedeleneceğinden söz etmiştir. Tartışmalar ve söz geçirme, kim kime daha çok zarar verecek, en sonunda kim haklı çıkacak gibi davranışlar sonucunda, konunun önemli sorunlarının bir yan mesele gibi görünmesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan ele alınan konuların sonucunda ise, yanlış ya da amatörce sonuçların ortaya çıkmasından bahsetmiştir. Özellikle de göç yasası görüşmeleri sürecinde gerçekleşenlerin, kötü bir politik üslup örneği olduğuna işaret etmiş, siyasete güveni azaltabilir şeklinde nitelemiştir.²⁹¹

Bu bağlamda siyasete bakılınca, çeşitli örneklerle karşılaşmanın mümkün olduğu söylenmektedir. Otto Schily isminden örnek verilirken, 1984 yılında yabancılar için seçme hakkının getirilmesi gerektiğini ifade etmiş olmasına rağmen, 1998 yılında İçişleri bakanı olduktan sonra, taşıma kapasitesinin çoktan dolduğunu söyleyerek, politik hamle yapıyor olarak yorumlanmıştır. Göç hareketlerinin sonuçları başlığı altında verdiğim bir diğer açıklamada Otto Schily, en iyi entegrasyonun asimilasyon olduğunu söyleyerek, yorumun partisi ekseninde siyaset yapanlardan çok kendisinden önce görev yapan Birlik (Union; CDU ve CSU) koalisyonu selefinden beklenebilecek bir yorum olarak görülmüştür.²⁹²

3.3.7. Yedinci Aşama

2005 yılında kurulan büyük koalisyonu (CDU/CSU ve SPD), entegrasyonu ağırlık merkezinde bir görev olarak ilan etmiştir. Bu doğrultuda, Başbakanlıkta yeni bir Devlet Bakanlığı kadrosu tayin edilerek bakan ataması yapılmıştır. 2006 yılında ise Federal hükümet tarafından entegrasyon zirvesi düzenlenmiştir. İlave olarak da Alman İslam Konferansı gerçekleştirilmiştir. İslam konferansı adına *Göç ve Sığınma* bakanlığı tarafından özel bir internet sayfası da hizmet vermektedir. Yeni dönemde, kalifiye işgücü alımlarının mercek altına alındığı söylenir. Önceki dönemlerde

²⁹¹ Meier-Braun, 2006, s208

²⁹² A.g.e., s208

yapılan düzenlemeler ile aşılması gereken çok fazla engel bulunduğuna değinilmiştir.²⁹³

Entegrasyon politikaları 2005 yılından sonra, yabancıların da toplumun bir parçası olarak görüldüklerini ifade etmeye başlamıştır. Avrupa'nın temel değerleri bakımından, önder kültürünü benimsemeleri beklendiği ifade edilir. Cinsiyet, fikir özgürlüğü sınırlamaları olmadığı müddetçe, din özgürlüğü olduğu ifadeleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda devlet tarafından kontrol edilen dini derslerin verilmesi söz konusu olmuştur.²⁹⁴

Kuzey-Ren Vestfalya eyaleti 2012/2013 eğitim döneminde, İslam din dersi vermeye başlamıştır.²⁹⁵ Hessen eyaleti de 2013/2014 yılında eyalet sınırları içinde yaklaşık 500 öğrenciye 27 ilköğretim okulunda 19 öğretmen ile İslam dersleri vermeye başlamıştır. Şuan için alman üniversitelerinde İslam dersi verecek öğretmen adaylarının eğitimleri henüz bitmediği için, başka derslere giren Müslüman öğretmenler tarafından eğitim verildiği aktarılmıştır. Öğretmenlerin Ditib ve AMJ tarafından eğitildikleri bildirilmiştir. Din dersi ile ilgili kıyaslama olarak da şu bilgilere yer verilmiştir; Evanjelist kiliselerin Hessen bölgesinde 10 binden fazla din dersi öğretmeni ve okul rahipleri bulunmaktadır.²⁹⁶

2013 Yılında yapılan Federal seçimler sonucu kurulan hükümet, 2013 Aralık ayında misafir işçi geçmişe sahip bir ailenin kızı olan Aydan Özoğuz'u *Göçmen, Sığınmacı ve Entegrasyon*'dan sorumlu federal bakan olarak göreve getirmiştir. Aydan Özoğuz 31 Mayıs 1967 Hamburg doğumludur. Filoloji, İspanyol dili ve edebiyatı ile Çalışma Ekonomisi mezunu olan Özoğuz, 2001 yılında Hamburg eyalet meclisine seçilmiş ve 2004 yılında SPD partisine üye olmuştur. Daha önceleri çeşitli Türk derneklerinde

²⁹³ A.g.e., s208

²⁹⁴ Volker Eichner, Integration in Deutschland - eine Bestandsaufnahme, FH Düsseldorf, 2007, s17

²⁹⁵ Ercan Coşkun, İslam din dersi sorunlarla başladı, <http://www.dw.de/islam-din-dersi-sorunlarla-basladi/a-16647683>, 03.2013, (Erş03.2014)

²⁹⁶ Elena Müller, Islamunterricht soll Kritikfähigkeit schulen, <http://www.fr-online.de/rhein-main/islamunterricht-an-schulen-islamunterricht-soll-kritikfaehigkeit-schulen,1472796,24511068.html>, 02.10.2013 (Erş. 03.2014)

görev alan Özoğuz 2010 yılında SPD'de başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. Özoğuz evli ve bir çocuk sahibidir.²⁹⁷

²⁹⁷ Deutscher Bundestag,
http://www.bundestag.de/bundestag/abgeordnete18/biografien/O/oezoguz_aydan.html, 2014
(Erş. 03.2014)

SONUÇ

Almanya'nın geçmiş yıllardaki göç politikaları incelendiğinde, ilk aşamada, göçmen işçilerin ekonomik ve toplumsal yaşamdan dışlanması sorunuyla karşılaşılmaktadır. Bu boyutu ile göçmen işçiler sorununun, bu işçilerin ülkelerine geri gönderilmesi sorunu olarak pratik ve yasal bir yöne çekilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Almanya'nın göçmenler ve onların topluma entegrasyonu ile ilgili politikaları *Gönülsüz Göçmen Ülkesi* ifadesiyle özetlenebilir. Nitekim ilk resmi işçi göçü antlaşması, 1955 yılında İtalya hükümetiyle ve daha sonraki yıllarda diğer işçi gönderen ülkelerin hükümetleriyle imzalanmış olmasına rağmen, 2000'li yılların başına kadar özellikle eski başbakanlardan Helmut Kohl'un başını çektiği CDU politikacıları bu gerçeği göz ardı ederek "Almanya'nın bir göç ülkesi olmadığını" savunmuşlardır. İşte yarım yüzyılı aşkın göç gerçeğine inat ortaya konan bu iddia bugüne kadar üretilen uyum politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla yapılan bütün uygulamalarda göze çarpan olgu ya göçmenlerin geldikleri ülkelere geriye dönüşünü özendirmek ya da onların toplumda yaygın olan değerleri üstlenerek Almanya toplumu ile bütünleşmelerini ve adapte olmalarını sağlamaya çalışmaktır.

Diğer taraftan, Alman toplumu hayatının tüm alanında göçmenlerin kendi üst kültürüne ayak uydurmasını istemiştir. Karşı kültürün özelliklerini öğrenmek ve ona bu özellikleri bilerek yaklaşmak düşüncesinde olmamıştır. Her zaman varolan sistem ve kültüre uymak temel alınmış, karşı tarafın gereksinimlerine dikkat etme veya çalışmaların onlara göre uyarlanması söz konusu olmamıştır.

Almanya, göçmenlerin sorunlarına ve onların topluma uyum sağlamaları adına önemli adımları entegrasyon politikalarının son aşaması olarak karşımıza çıkan yedinci aşama ile atmaya başladığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda atılan adımlar ile göçmenlerden daha çok Alman kültür ve toplumuna ayak uydurmaları beklenmiş, ancak 2000'li yıllar ile birlikte görülmektedir ki Alman devleti tüm sosyal taraflar ile masaya oturmaya başlayarak karşı tarafın görüşünü, düşüncesini değerlendirmeye almaktadır. Görüşmeler neticesinde misafir işçi olmaktan çıkıp, toplumun bir parçası

haline gelen yabancı kökenli gruplar taleplerini iletmiş yada devletin beklentileri iletilmiştir. Din dersi örneğinde de görüldüğü üzere Alman devleti, göçmenlerin uyumu konusunda yabancıların kurduğu çeşitli kuruluşlardan destek almaktadır.

Geçmişten gelen alışkanlıklar ve bakış açısı, siyasi olarak kendini birçok noktada göstermekte ve Almanya'nın entegrasyon politikalarına yön vermektedir. Geçmişte izlenen yabancılar politikasına yönelik dönemin siyasi aktörleri tarafından, "günün gereği" şeklinde değerlendirme yapımları, izlenen politikaların oy için yapıldığına en büyük işaret olarak görülmektedir.

Yabancılar politikası geçmişte daha çok "sınırlama" olarak uygulanmış olsa da; günümüzde uzmanlar yabancılar politikasının sınırlayıcı olmaması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.²⁹⁸ Yıllardır sadece *misafir işçi* olarak görülen yabancılar ve başta Türk vatandaşlarımız, süre gelen uygulamalarda genel olarak dezavantajlı konuma düşmüşlerdir. Almanya'nın uygulamış olduğu yabancılar/göç politikaları, uzun zaman boyunca sonuç/çözüm odaklı olmamış, bunlar oy uğruna politikanın malzemesi gibi kullanılmış ve sadece gündemi kurtarmaya yönelik söylemlerde kalmıştır.

Almanya'da geçmişten gelen yabancı karşıtı tutumların günümüze kadar uzandığını görmek mümkündür. Ön yargıların hâkim olduğu, yabancıları her dönem çalıştıran ve sadece geçici olarak kalmalarını bekleyen toplumsal görüşe siyasi adımlar eşlik etmektedir.

Yabancı nüfusun azaltılması için izlenen *geri dönüşü teşvik yasası* gibi tüm politikalar sonuçsuz kalmış, hedeflenenin aksine göçü artırmaya kadar götürmüştür. Üçüncü nesil, doğup büyüdüğü topraklarda kurulu düzen içinde kendince bir yol çizmiş ve bu noktadan sonra da ülkelerine dönme konusunda fazla istekli olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle Almanya, geçmişte izlediği ve sonuç alamadığı politikalarda 2000'li yıllardan itibaren değişikliklere gitmiştir. Değişikliklerle birlikte yeni adımlar atılmış, Alman hükümeti öncülüğünde ve sosyal tarafların katılımları ile

²⁹⁸ Meier-Braun, 2006, s208

İslam Konferansı kurulmuş, entegrasyon zirveleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde Almanya'nın yabancılara karşı artık bakış açısının değiştiği; geri dönme düşüncesinde olmayan göçmenlerin ülkenin geleceğine katkı yapmaları için evde sadece misafir olarak değil, evin bir yaşayanı olarak kabul edildiği görülmektedir.

Ayrıca siyasi katılım da entegrasyon için önemlidir. Herkes yaşadığı şehirde, belediye gibi yerel yönetimlerde söz sahibi olmalı, yönetimi birlikte şekillendirmelidir. Bu tür politikalar, göçmenlerin ülkenin bir parçası olmalarını kolaylaştıracak, sahip çıkmalarını sağlayacak ve dolayısıyla entegrasyonun başarı ile gerçekleştirilmesine katkı verecektir.

KAYNAKÇA

AKKAYAN Taylan, Göç ve Değişme, İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Basımevi, 1979

AKSOY Zeynep, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, 2012

ALBERS Petra, Drei Generationen in der Autofabrik,
<http://www.spiegel.de/karriere/berufsleben/deutsch-tuerkisch-deukisch-drei-generationen-in-der-autofabrik-a-794725.html>, 2011, (Erş. 03.2014)

ALY Götz Haydar, ROTH Karl Heinz, Die restlose Erfassung:Volkszählen, Identifizieren, Aussondern im Nationalsozialismus, Fischer-Taschenbuch-Verl., Frankfurt, 2000

ARENS Tobias, Inter- und intragenerative Umverteilung im deutschen Steuer-Transfer-System, Peter Lang GmbH, 2009

ARSLAN Mehmet, Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler E. Dergisi, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/dergi_ana_sayfa.htm, Sayı 21/2006 (Erişim 03.2014)

ARBUTINA Zora, Jugoslawische Gastarbeiter in Deutschland,
<http://www.dw.de/jugoslawische-gastarbeiter-in-deutschland/a-16475757>, 2013 (Erş. 02.2014)

ASFUR Anke, Arbeiter Als Wirtschaftswunder,
<http://www.angekommen.com/italiener/Bundesrepublik.html>, 2005 (Erş. 01.2014)

ATEŞ Hamdi, 'Bir Milyoncu'nun oğlu vize alamıyor', <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/06/01/bir-milyonuncunun-oglu-vize-alamiyor>, 2011, Mart 2014.

BADE Klaus J., OLTMER Jochen, Migration, Ausländerbeschäftigung und Asylpolitik in der DDR, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56368/migrationspolitik-in-der-ddr?p=all>, 2005 (Erş. 02.2014)

BADE Klaus J., OLTMER Jochen, Flucht und Asyl seit 1990, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56443/flucht-und-asyl-seit-1990>, 15.03.2005, (Erş.03.2014)

BENZ Wolfgang, Infrastruktur und Gesellschaft im zerstörten Deutschland, <http://www.bpb.de/geschichte/nationalsozialismus/dossier-nationalsozialismus/39602/infrastruktur-und-gesellschaft?p=all>, 2005 (Erş. 03.2014)

BITZER Dirk, Kültür 'En Alttakiler', <http://www.geschichte.nrw.de/artikel.php?artikel%5Bid%5D=361&lkz=tr>, 2000 (Erş. 03.2014)

BUHL Dieter, Wucher-Mieten, <http://www.zeit.de/1973/08/wucher-mieten>, 1973 (Erş. 03.2014)

CASTLES Stephen, MILLER Mark J., Göçler  ağı ve Modern D nya da Uluslararası G ç Hareketleri, İstanbul Bilgi  niversitesi Yayınları, Şubat 2010

CHAMBERS Iain, 'G ç, Kültür, Kimlik', Ayrıntı yay. İstanbul, 2005

COŞKUN Ercan, İslam din dersi sorunlarla başladı, <http://www.dw.de/islam-din-dersi-sorunlarla-basladi/a-16647683>, 03.2013, Mart 2014

DAHMAN Klaus, Deutschland - (k)ein Einwanderungsland, <http://www.dw.de/deutschland-kein-einwanderungsland/a-16104097>, 03.2013 (Erş.03.2014)

EICHNER Volker, Integration in Deutschland - eine Bestandsaufnahme, Vortrag auf der Tagung 'Integration in der Krise', FH Düsseldorf, 2007

EKER Feyzullah, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/>, 2010 (Erş. 12.2013)

ESSER Hartmut, Integration und ethnische Schichtung, Arbeitspapiere-Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, <http://www.mzes.uni-mannheim.de/d7/de/publications/report/integration-und-ethnische-schichtung>, 2001 (Erişim 03.2014)

FAIST Thomas, The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces, Oxford, ClarendonPress, 2000

FAIST Thomas, Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar, Çev. Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar, İstanbul, Bağlam Yayınları, Eylül 2003

FICHTER Joseph, Sosyoloji Nedir, Çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayın Ankara, 7. Bs. , Ekim 2004

FRISCH Max, Un es kommen Menschen, <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/der-schweizer-schriftsteller-max-frisch-1965-zum-thema-immigration-----und-es-kommen-menschen-,10810590,10247142.html>, 2005 (Erş. 03.2014)

GEZGİN Mehmet Fikret, İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1994

GÖÇ Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü, Çev. ÇİÇEKLİ Bülent, Cenevre, 2009

GRULER Sabine,WAGNER Kirsten, Kids Kultour, <http://www.zeitklicks.de/top-menu/zeitstrahl/navigation/topnav/jahr/1965/anwerbeabkommen-mit-tunesien> (Erş. 02.2014)

GÜL Vahdet, KOLB Semra, Almanya'da Yaşayan Genç Türk Hastalarda Kültürel Uyum, İki Kültürlülük ve Psikiyatrik Bozukluklar, <http://www.turkpsikiyatri.com/pdf/c20s2/138-143.pdf> Türk Psikiyatri Dergisi, 2009 (Erişim 02.2014)

GÜVENÇ Bozkurt, İnsan ve Kültür, Boyut Yayın, İstanbul, 2010

HECKING Claus, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kohl-wollte-jeden-zweiten-tuerken-in-deutschland-loswerden-a-914318.html>, 01.08.2013, (Erş.03.2014)

HECKMANN Friedrich, Bedingungen erfolgreicher Integration, Uni. Bamberg, 2005

HEILIG Ernst, KIRCHER Walter-S, Migration nach Deutschland, Deutschland&Europa, Heft 45, Süddeutsche Verlagsgesellschaft Ulm, 2004

HEIM Susanne, JUNGFER Eberhard, MEYER Ahlrich, KAHRS Horst, 'Arbeitsmigration und Flucht', Schwarze Risse, 1993

HERBERT Ulrich, Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge, C.H.Beck Verlag, 2001

HORNKE Julia Dorothee, Lohn- und Beschäftigungspolitik in der Weimarer Republik, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, 2006

HUBERT Michel, Deutschland im Wandel: Geschichte der deutschen Bevölkerung seit 1815, Franz Steiner Verlag Stuttgart, 1998

HUNEKE Dorte, Von der Fremde zur Heimat, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/anwerbeabkommen/43161/von-der-fremde-zur-heimat?p=all>, 2011 (Erş. 03.2014)

KARATAŞ Abdurrahman, Almanya'daki Türkiyeli Göçmenlerin Özelinde Asimilasyon ve Entegrasyon, Hacettepe Ü. Sosyal B.E. Antropoloji AD YL Tezi, 2006

KARTARI Asker, Farklılıklarla Yaşamak:Kültürlerarası İletişim, Ürün Yayınları, Ankara, 2001

KAUFMANN Sabine, Geschichte der Landwirtschaft, http://www.planet-wissen.de/alltag_gesundheit/landwirtschaft/geschichte_landwirtschaft/index.jsp 2010, (Erişim 11.2013)

KIMMEL, Elke, Wirtschaftliche Impulse des Marshallplans in Deutschland, <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/marshallplan/40038/wirtschaftliche-impulse>, 2005 (Erş. 03.2014)

KOÇTÜRK Milazım, Almanya'ya Göçün Tarihi, Die Gaste, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.html> Sayı2/2008 (Erişim 01.2014)

KREUTZER Christian, Ex-Jugoslawen in Deutschland, http://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/gesellschaft/id_19670878/ex-jugoslawen-in-deutschland-die-meisten-fallen-als-auslaender-gar-nicht-mehr-auf-.html, 2009 (Erş. 03.2014)

KÜMBETOĞLU Belkıs, 'Uluslararası Göç, Toplumsal Cinsiyet ve Güvenlik' , Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003

MARSHALL Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. AKINHAY Osman, KÖMÜRCÜ Derya, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003

MARWI Ferry, Zur Geschichte der Integration in Deutschland, http://spd-goettingen.de/fileadmin/stadtverband/arbeitskreise/migration/Ferry_Marwi_2-2010_Integration_und_Migration.pdf SPD Göttingen 2010, (Erişim 02.2014)

MEIER-BRAUN Karl-Heinz, Zuwanderung und Ausländerpolitik in Deutschland, Der Bürger im Staat, Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg Stuttgart, Heft4/2006

MUTLUER Mustafa, Uluslararası Göçler ve Türkiye, Denizli, Çantay Yayınları, 2003

MÜLLER Elena, Islamunterricht soll Kritikfähigkeit schulen, <http://www.fr-online.de/rhein-main/islamunterricht-an-schulen-islamunterricht-soll-kritikfaehigkeit-schulen,1472796,24511068.html>, 02.10.2013 (Erş. 03.2014)

MÜLLER Ingrid M., Migration in Deutschland und in einigen anderen Ländern, Staatsinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung, München, 2005

OLTMER Jochen, Migration und Politik in der Weimarer Republik, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2005

OLTMER Jochen, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56356/1871-1918>, 2005, (Erş. 03.2014)

OLTMER Jochen, <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/dossier-migration/56358/nationalsozialismus>, 2005 (Erş. 03.2014)

OLTMER Jochen,
http://www.bpb.de/themen/CNSEUC,0,0,Zwangswanderungen_nach_dem_Zweiten_Weltkrieg.html, 2005 (Erş. 02.2014)

ÖGER Vural, '50 Jahre Migration aus der Türkei', inter-kultur/politik und kultur, Conbrio Regensburg, 07-08.2011

ÖZTÜRK Meltem, Avrupa Birliği Göç Politikaları: Almanya'daki Türk İşçileri, İstanbul Ün. AB Anabilim Dalı YLT, 2011

RAFAEL Simone, Gewalt und Stimmungsmache gegen Flüchtlinge und Zuwanderer/innen: Auf dem Weg in neue 1990er Jahre?, <http://www.netz-gegen-nazis.de/artikel/gewalt-und-stimmungsmache-gegen-fluechtlinge-und-zuwandererinnen-auf-dem-weg-neue-1990er>, 31.01.2014, (Erişim 02.2014)

RÖWERT Silvia, 'Assimilation, Integration oder ein Nebeneinanderher der Kulturen', GRIN Verlag, München, 2010

SARGUT A. Selami, Kùltürlerarası Farklılaşma ve Yönetim, İmge Kitabevi, Ankara, 2001

SCHATZ Shirin, 50 Jahre Marokkanische Migration, <http://www.freitag.de/autoren/shirin-schatz/50-jahre-marokkanische-migration>, der Freitag Mediengesellschaft Berlin, 2013, (Erş. 03.2014)

SCHMID Thomas, Assimilation – Warum nicht, <http://www.welt.de/debatte/kommentare/article6071359/Assimilation-Warum-nicht.html>, 02.2008 (Erş. 03.2014)

SCHMIDT-FINK Ekkehardt, Von interessanten Exoten zu verdächtigen Nachbarn, 2003, http://papyrus-magazin.de/archiv/2002_2003/september/9_10_2002_arabischemigranten.html, (Erişim 03.2014)

SCHRÖDER Hans Jürgen, Marshallplan und westdeutscher Wiederaufstieg: Positionen, Kontroversen, Steiner Franz Verlag, 1990

SEIFERT, Wolfgang, Geschichte der Zuwanderung nach Deutschland nach 1950, <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138012/geschichte-der-zuwanderung-nach-deutschland-nach-1950?p=all>, 31.05.2012, (Erişim 12.2013)

SOLIMANO Andres, International Migration and The Global Economic Order: an Overview, The World Bank Policy Research Working Paper, <http://www.andressolimano.com/articles/migration/International%20Migration,%20World%20Bank%202720.pdf>, Kasım 2001, (Erişim 02.2014)

SOSYAL Bilimler Ansiklopedisi, Risale Yayınları, 1988

SURENTHIRAN Tabea, Gastarbeiterewanderung nach Deutschland-Hintergründe, politische Ziele und Entwicklung, Universität Bayreuth, 2010

ŞAHİN Sedat, Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51.Yılı Kazanımlar ve Tehditler, Hacettepe Ü. Sosyolojik Araştırmalar e-Dergisi, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/>, 20 Kasım 2012, (Erişim 03.2014)

TOKSÖZ Gülay, Uluslararası Emek Göçü, İstanbul, İstanbul Bağlam Yayınları, 2006

ÜGEÖZ Perihan, Kültürlerarası İletişim, İstanbul Üstün Eserler Neşriyat, 2003, Mart, 2006

WENSIERSKI Peter, www.spiegel.de/panorama/kardinal-meisner-kommentar-zu-islamfeindlicher-rede-a-946212.html, 29.01.2014, (Erişim 03.2014)

WILMES Anette, Erstmals wird Kindergeld gesetzlich festgeschrieben, http://www.deutschlandfunk.de/erstmals-wird-kindergeld-gesetzlich-festgeschrieben.871.de.html?dram:article_id=124936, 14.10.2004 (Erş. 03.2014)

YALÇIN Arslan, Elli Yıllık Göç ve Yarım Dilli Entegrasyon, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi201.html>, Sayı 2/2008, (Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/industrialisierung/>
(Erş. 02.2014)

http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html (Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/industrialisierung/>
(Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/polen/index.html>
(Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/folgen/index.html>
(Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/> (Erş. 02.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/freiwillige/index.html>
(Erş. 02.2014)

http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/andere_kraefte/index.html (Erş. 03.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/auslaendisch/schwangere/index.html> (Erş. 03.2014)

<http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/displacedp/index.html> (Erş. 02.2014)

<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/gesetze,did=3264.html>, Mutterschutzgesetz Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2011 (Erişim 03.2014)

http://www.ankara.diplo.de/Vertretung/ankara/tr/newsletter/2011/2011__11__01__Nov/Newsletter__Ausgabe__2011__11__01__Nov.html?archive=3016018, Türk-Alman İşçi Alımı Anlaşmasının 50.yıldönümü, 2011 (Erş. 03.2014)

http://www.rom.diplo.de/Vertretung/rom/de/06/Patronati/patronati__seite.html, 50 Jahre deutsch-italienisches Anwerbeabkommen (Erş. 02.2014)

<http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/FAQs/DE/Themen/Migration/Auslaenderrecht/23.html?nn=762982>, Bundesministerium des Innern, Kann ich mein Kind nach Deutschland holen?, 2014 (Erş.03.2014)

http://www.bundestag.de/bundestag/abgeordnete18/biografien/O/oezoguz_aydan.html, Deutscher Bundestag, 2014 (Erş. 03.2014)

<http://www.arbeitsagentur.de/web/content/DE/service/Ueberuns/AufbauundOrganisation/Detail/index.htm?dfContentId=L6019022DSTBAI485395> (Erş. 01.2014)

<http://www.geschichtsatlas.de/~ga2/vzzdp.htm>, (Erş. 01.2014)

<http://www.geschichtsatlas.de/~ga2/1945.htm>, (Erş. 01.2014)

<http://www.bamf.de/DE/DasBAMF/Chronik/Bundesamt/bundesamt-node.html>, (Erş. 01.2014)

<http://www.60-jahre-bamf.de/B60/DE/Wandel/Geschichte/geschichte-node.html>, (Erş. 01.2014)

http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/books/wmr2003/chap12p215_238.pdf, World Migration Cenevre 2003, (Erş.01.2014)

<https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/MigrationIntegration/MigrationIntegration.html>, Migration und Integration, Statistisches Bundesamt, 2014, (Erş. 03.2014)

http://www.bundesarchiv.de/zwangsarbeit/geschichte/kaiserreich/erster_weltkrieg/index.html, Erster Weltkrieg 2010, (Erş.02.2014)

de.wikipedia.org/wiki/Liste_rechtsextremer_Parteien_und_Organisationen, (Erş. 02.2014)

<http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/DieZuspitzungDesKaltenKrieges/Wirtschaftswunder/> (Erş. 03.2014)

<http://www.hdg.de/lemo/html/DasGeteilteDeutschland/KontinuitaetUndWandel/WirtschaftlicheEntwicklungenInOstUndWest/gastarbeiter.html> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/anwerbung-von-arbeitskraeften/> (Erş. 02.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/migrationstradition-ueber-jahrhunderte/> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/nadeloehr-nach-deutschland> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/auf-illegalen-pfaden> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-spanien/die-kinder-der-migration> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-griechenland/auf-der-suche-nach-dem-besseren-leben> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-griechenland/der-erste-schritt-in-richtung-deutschland> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/herkunftslander/> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/zeittafel> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/das-deutsch-tuerkische-anwerbeabkommen/> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/die-anwerbung-tuerkischer-arbeitskraefte/> (Erş.03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/gurbet-in-der-fremde/> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/ismail-bahadir-der-einmillionste-tuerke/>, 2011 (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/gurbet-in-der-fremde/> (Erş. 03.2014)

<http://lebenswege.rlp.de/dauerausstellung/anwerbestopp/>

<http://lebenswege.rlp.de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-tuerkei/deutsche-haltet-euch-fest-jetzt-kommen-die-tuerkischen-kinder> (Erş. 02.2014)

<http://www.swr.de/international/de/deutsch-marokkanisches-anwerbeabkommen-/id=233334/did=11459888/nid=233334/1fofm0p/index.html>, Deutsch-Marokkanisches Anwerbeabkommen, Südwestrundfunk, 2013, (Erş. 03.2014)

<http://www.swr.de/international/de/gleis-11-muenchen-hauptbahnhof-das-drehkreuz-der-tuerkischen-zuwanderung-von-1961-bis-1973-/id=233334/did=8787880/nid=233334/1fksd6m/index.html>, 2011 (Erş. 03.2014)

http://www.gesetze-im-internet.de/r_ckhg/BJNR113770983.html, Rückkehrhilfegesetz (RückHG), 31.10.2006, (Erş.03.2014)

<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13524434.html>, 15.06.1987 (Erş.03.2014)

<http://www.makinaci.org/termodinamigin-ikinci-kanunu-entropi-nedir.html> 17.09.2013 (Erş. 04.2014)

<http://www.tdk.gov.tr>, Türk Dil Kurumu, Güncel Sözlük, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, 2014 (Erş. 03.2014)

